

Mitro Yönsini

BECCARIA, KANT JA BENTHAM

Penologisen teorian kulmakivet

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2022

TIIVISTELMÄ

Mitro Yönsini: Bentham, Kant ja Beccaria - penologisen teorian kulmakivet
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Filosofian tutkinto-ohjelma
Lokakuu 2022

Penologia tarkoittaa rangaistusta tutkivaa filosofian opintosuuntaa. Tämän opinnäytteen päätavoite on esitellä kyseistä tutkimusalaa yleisesti mutta silti syväluotaavasti tavoitteeksi. Gradutyö pyrkii esittelemään sekä penologian peruskäsitteistöä että sen tärkeitä teoreetikoita. Näin ollen tässä pro graduussa keskitytään Cesare Beccarian, Immanuel Kantin ja Jeremy Benthamin rangaistusfilosofiaan ja näiden yhteydessä deterrenssin, retributivismin sekä inkapasitaation käsitteisiin. Jokainen luku alkaa ensin kyseessä olevan käsitteen pohjustamisella ja sen hyvien ja huonojen puolten erittelyllä. Tämän jälkeen kyseessä olevasta filosofista luodaan kokonaiskuvaa esitellen rangaistuksen filosofiaan liittyvää henkilöhistoriaa. Tutkielma demonstroi, miten kyseisen filosofin eettiset ja oikeusfilosofiset käsitykset vaikuttavat hänen penologiaansa. Tämän jälkeen luvun varsinainen aihe eli kyseessä oleva filosofi käsitellään. Alakappaleisiin jaetuissa kappaleissa eritellään filosofin penologiaa ja sen suhdetta luvun käsiteltävään käsitteeseen. Tutkielma päättyy neljännen luvun vertailuun filosofien näkökantojen välillä.

Tutkielma pyrkii muodostamaan penologian kentästä yleisen kuvan ja yhdistämään sen jo tunnettuihin filosofeihin. Tutkimus käsittelee myös vähemmän tunnettua Beccariaa, sillä hänen maineensa perustuu puhtaasti penologiaan. Penologian teoriasta esitellään usein 4 yleisintä päämäärää tai oikeutusta rangaistukselle: deterrenssi, retribuutio, inkapasitaatio ja reformaatio. Tämä nelijako toimi myös lähtökohtana tälle tutkielmalle. Tutkielma keskittyy myös kyseessä olevien filosofien näkemyksiin rangaistuksen ulkopuolella. Pyrkimys oli tuoda esille niitä eettisiä ja oikeusfilosofisia vaikuttajia, jotka rakensivat näille filosofeille omat penologiansa. Näin osoitetaan, miten penologian teoria voi tuoda esille filosofista laajemman kuvan kuin voisi luulla. Pro gradun ollessa yleisempi, varsinaista yhtä tutkimuskysymystä ei ollut. Selville kuitenkin saatiin esimerkiksi että valvontaa voidaan pitää inkapasitaation ankarampana muotona. Tämän lisäksi Kantin ja Beccarian kohdalla pyrittiin vastaamaan hieman päinvastaisiin kysymyksiin: Kantin kanssa asetetaan kyseenalaiseksi hänen retributivisminsa ja Beccarian kanssa hänen deterrentisminsä. Tutkimuksen tulos tältä osin on, että Kant kannattaa joko epäjohdonmukaista teoriaa tai haukkuu deterrentismia, jonka oikeasti hyväksyy. Beccaria taas vaikuttaa olleen sääntöutilitaristi, jolla oli vahvat oikeudenmukaisuuden periaatteet. Tutkielma pyrki ennen kaikkea olemaan yleinen ja esittelevä. Työ muodostaa mallin penologian janasta, joka kulkee kantilaisesta retributivismista Beccarian väliteorian kautta Benthamin utilitarismiin pyrkien näin yleistajuistamaan penologian teoriaa. Työ ei kuitenkaan jätä tätä asetelmaa itsestäänselväksi vaan tutkii ja kyseenalaistaa sitä. Kehitettävää kuitenkin pro graduun jäi myös. Reformin käsittely on työn jatkolle olennaista ja mahdollinen uusi ura tutkimukselle olisi myös rangaistuksettomien tai anarkististen penologian järjestelmien mukaantuonti.

Avainsanat: rangaistus, penologia, Beccaria, Kant, Bentham, deterrenssi, retributivismi, inkapasitaatio, etiikka, oikeusfilosofia, yhteiskuntafilosofia,

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

Johdanto: Bentham, Kant ja Beccaria.....	5
1. Beccaria ja deterrenssi.....	7
1.1 Deterrenssi yleisesti.....	10
1.2 Deterrensin kritiikki.....	13
1.3 Lyhyt Beccarian henkilöhistoria.....	16
1.4 Beccarian valtion synty ja merkitys.....	18
1.5 Beccarian penologian periaatteet: Deterrentismi ja retributivismi.....	20
1.5.1 Deterrentismi: Utilitarismi sekä kovien rangaistusten hyödyttömyys.....	20
1.5.2 Deterrentismi: Proportionaalisuuden ja välittömyyden hyödyllisyys.....	23
1.5.3 Retributivismi: Luonnonoikeudet ja yhteiskuntasopimus-ajattelu.....	26
1.6 Beccarian ja deterrensin yhteenveto.....	30
2. Kant ja	
retributivismi.....	33
2.1 Retributivismi yleisesti.....	35
2.2 Retributivismin hyvät ja huonot puolet.....	37
2.3 Lyhyt Kantin	
henkilöhistoria.....	39
2.4 Kantin oikeusfilosofinen perusta rangaistukselle.....	42
2.5 Kantin	
retributivismi.....	45
2.5.1 Rangaistuksen laki.....	45
2.5.2 Lex ja ius talionis.....	48
2.6 Kantin non-retributivismi.....	50
2.7 Kantin ja retributivismin	
yhteenveto.....	55
3. Bentham ja inkapasitaatio.....	56
3.1 Inkapasitaatio yleisesti.....	59
3.2 Inkapasitaation eräitä ongelmia.....	61
3.3 Benthamin lyhyt henkilöhistoria.....	63
3.4 Benthamin etiikan perusteet.....	65

3.5 Benthamin oikeusfilosofia ja penologia.....	66
3.5.1 Benthamin näkemys inkapasitaatiosta.....	72
3.5.2 Panoptikon ja inkapasitaatio.....	76
3.6 Benthamin ja inkapasitaation yhteenvedo.....	80
4. Filosofien vertailu.....	82
4.1 Kantin ja Benthamin moraalifilosofiset erot.....	82
4.2 Beccarian edut ja ongelmat Benthamin näkemyksessä.....	85
4.3 Yhteneväisyydet ja erot Kantin ja Beccarian välillä.....	90
5. Pohdinta.....	92
Lähteet.....	93

Johdanto: Bentham, Kant ja Beccaria

Pro gradu-työssäni käsiteltävänä olevat teoreetikot Jeremy Bentham, Immanuel Kant sekä Cesare Beccaria voidaan kaikki laskea kuuluvaksi niin sanottuun penologian eli rangaistustieteen ensimmäiseen aaltoon, jonka nähdään alkaneen vuonna 1764 julkaistusta Beccarian teoksesta *Rikoksesta ja rangaistuksesta* ja päättyneen 1860-luvun tienoilla. Tätä ennen puhutaan rangaistuksen *ancien regimesta*, eli ajasta, jolloin rangaistus oli varsin epäsäännöllistä, epäjärjestelmällistä sekä teoreettisesti kehittämätöntä. Vaikka rangaistusta ovat käsitelleet jo esimerkiksi Platon sekä Tuomas Akvinolainen sekä lyhyesti oikeusfilosofiansa seassa niin Hobbes kuin esimerkiksi Grotius, voidaan Beccarian teoksen nähdä olleen ensimmäinen juuri rangaistukseen itseensä keskittynyt teoreettinen teos, penologian tutkimusalan alku. Tästä teoksesta alkoi penologian ensimmäinen aalto, jolle tunnuksenomaisinta oli jako rangaistuksellista utilitarismia sekä retributivismia kannattaneiden välillä. Näitä aikaisemmat nojaavat rangaistuksessa lähes aina deterrentistisiin näkemyksiin. Utilitaristisia penologian teorioita kehittäneet olivat yleisesti myös etiikaltaan utilitaristeja kuten Jeremy Bentham. Retributivismiin nojaavat näkemykset taas olivat yleisempiä deontologeille kuten Immanuel Kantille. Näiden väliin, molempien näkemyksiä pohjustaen jää kolmas käsittelyssäni oleva teoreetikko Cesare Beccaria, joka näki, että rangaistuksen tulee ainoastaan pyrkiä estämään tulevaa rikollisuutta kuten utilitaristi, mutta perusti näkemyksensä kuitenkin merkittävästi ihmisen oikeuksiin kuten retributivisti. (Tonry, 2011:14-15.)

Tässä pro gradussa esittelen paitsi edellä mainittujen filosofien penologiaa, tulen myös keskittymään kolmeen eri oikeudellisen rangaistuksen teoriaan tai päämäärään. Penologisessa teoriassa johdonmukaisesti tunnistetaan neljä erilaista rangaistuksen päämäärää: Retributivismi, eli rankaiseminen ansainnan perusteella, deterrentsi eli rankaisun oikeutus sen rikollisuutta ennaltaehkäisevällä vaikutuksella, inkapasitaatio eli rikollisuuden estäminen poistamalla rikollisen kyky tehdä rikoksia sekä reformaatio eli rikollisen kuntouttaminen pois rikollisuuden parista. Käsitellen tässä pro gradussa näistä penologian teorioista kolmea ensimmäistä. Ensimmäisessä luvussa Cesare Beccariaa esitellessäni keskityn deterrentsin käsitteeseen, joka tunnetaan myös nimellä pelotevaikute. Deterrentsin pohjana on kenties rangaistuksen tärkein tavoite, estää tuleva rikollisuus. Näin ollen erinäisin tavoin rikolliseen tai ei-rikolliseen kansalaiseen pyritään vaikuttamaan niin, että hän ei tekisi uutta tai ensimmäistä rikostaan. Esittelen tapoja, joilla tämä vaikute saadaan aikaan sekä minkälaiset tekijät rangaistuksessa pitää varmistaa, jotta pelotevaikute toteutuu. Tuon myös esiin deterrentsin toimeenpanon vaikeuksia ja haitallisia seurauksia. Kyseisen

luvun käsiteltävän filosofin Cesare Beccarian on sanottu muodostaneen ensimmäisen systemaattisen penologisen teoksen, *Rikoksesta ja rangaistuksesta* (1764). Tämä teos on ollut merkittävä oikeusfilosofinen ja penologinen referenssiteos ja siihen viitaten on myös tehty aitoja, edistyksellisiä oikeusjärjestelmän muutoksia. Toisaalta, se on myös saanut varsinkin Beccarian aikalaisilta kritiikkiä erinäisistä syistä. Teos jättää osaltaan avoimeksi, kuinka sitoutunut Beccaria on puhtaaseen deterrentismiin, sillä hän viittaa retributivistille ominaisesti myös erilaisiin ihmisten oikeuksiin ja muihin idealistisiin periaatteisiin. Näin ollen luku keskittyy myös siihen, kuinka laajasti Beccaria tosiaan on deterrentisti.

Toinen luku keskittyy Immanuel Kantiin ja hänen retributivistiseen penologiaansa. Retributivismin kahtena merkittävimpänä kannattajana pidetään Kantia ja Hegeliä, joista Kant kannattaa selkeästi retributivismin tiukempaa laitaa. Esittelen luvussa erilaisia perusteita retributivismille sekä miten sitä sovelletaan rankaisuun sekä yhdistetään muihin teorioihin. Tiivistän Kantin etiikkaa penologialle relevantteihin kysymyksiin ja tuon esille yhteydet hänen oikeusfilosofiaansa. Näin tulen päätelemään, että Kantin penologia, joka on usein tuomittu vain kategorisella imperatiivilla selitettäväksi, varsin pieneksi osaksi Kantin poliittista teoriaa, onkin olennaisempi koko Kantin yhteiskuntafilosofiselle järjestelmälle kuin voisi olettaa. Kantin penologiseen teoriaan kuuluvat olennaisesti retributivismin kolme pääteesiä. Linaan kyseisen jaottelun Allen Woodilta. Myös taliolain käsite saa lyhyen esittelyn sekä yleisesti että osana Kantin teoriaa ja osana lukua on myös kysymys, missä määrin utilitarismia halveksuva Kant hyväksyy hyötyajattelun osaksi penologiaa esimerkiksi koersiolla saavutettavien hyötyjen muodossa.

Esittelen Jeremy Benthamin luvussa inkapasitaatiota, jolla viitataan rangaistuksen varsinaiseen estävään vaikutukseen, siis rikollisen kykenemättömäksi tekemiseen. Esittelen kyseistä käsitettä yleisesti ja kerron, millaiset rangaistukset nähdään inkapasitoiviksi, mitä hyötyä inkapasitoivista rangaistuksista on, mitä ne vaativat toimiakseen ja mitä ongelmia niiden toimeenpanossa on. Benthamin teorioissa keskityn hänen etiikkaansa ja oikeusfilosofiaansa, sekä esittelen miten hänen yleinen maalaisjärkinen filosofinen asenteensa muodostaa tietyt raamit kaikelle hänen teorisoinnilleen, myös penologialle. Utilitarismin käsitteet kuten nautinto ja kipu sekä hyötyperiaate ovat olennainen osa myös penologista keskustelua. Käsitelen lyhyesti myös Benthamin motivaation filosofiaa ja sitä miten se liittyy inkapasitaatioon. Tämän jälkeen siirryn Benthamin yhteiskuntasopimuksen ja ihmisoikeuksien käsitteiden kritiikkiin ja perustelen myös oikeusfilosofian osalta, miten Benthamin yleinen filosofinen asenne pohjautuu hänen käsitykseensä niin yhteiskunnallisen kuin inhimillisen toiminnan tieteellisestä selkeydestä sen nojattessa

utilitaristiseen logiikkaan. Otan tarkemmaksi esimerkiksi Benthamin inkapasitaatiosta panoptikonin käsitteen ja tuon esille, miten se nostaa inkapasitaation huippuunsa.

Vertailen kyseessä olevia kolmea filosofia neljännessä luvussa. Ensimmäinen kappale käsittelee Kantin ja Benthamin syviä filosofisia eroja. Koitan sekä selventää näiden erojen perustaa ja ilmenemistä sekä löytää joitain yhteisiä näkemyksiä näiden filosofien oikeusfilosofiasta ja penologiasta. Kantin ja Benthamin yleiset filosofiset asenteet tuntuvat erittäin toisiinsa sopimattomilta ja eudaimonismiksi Kantin kutsuma Benthamin utilitarismi onkin yksi Kantin eniten halveksuma näkemys, joka tutkimuksessani vastaan tuli. Tästä huolimatta jonkinlaisia yhteisiä näkemyksiä kuitenkin näiden filosofien penologioista on löydettävissä, vaikkakin ne ovat köykäisiä. Toisessa kappaleessa keskityn sekä Benthamin vuolaaseen arvostukseen Beccariaa kohtaan että hänen joihinkin kritiikkeihinsä penologian oppi-isää kohtaan. Bentham ylisti ja viittasi Beccariaan laajasti omissa teorioissaan ja nosti hänet esiin useassa teoksessa yhdeksi suurimpana vaikuttajanaan. Tästä huolimatta, Bentham ei ottanut kaikkea vastaan Beccarialta kritiikittä. Beccarian turhan salliva asenne idealistisille, määrittämättömille käsitteille kuten oikeuksille ja vapauksille on jotain, mikä ei sovi Benthamin tieteelliseen lähtökohtaan. Ylipäätään tutkimuksellisen tarkkuuden puute on Benthamin näkemyksessä merkittävä Beccarian ongelma. Benthamin määritellesä yksityiskohtaisesti penologiansa joka haaran ja kysymyksen, Beccarian teoria jää laajemmin yleiseksi. Kappale 4.3 käsittelee Beccarian ja Kantin yhteneväisyyksiä ja eroja. Beccaria on monilta osin samankaltaisia asioita kannattava kuin Kant, mutta heidän lähtökohtansa on yleensä täysin erit. Vaikkakin Beccaria näkee myös oikeudet kunnioitettaviksi toisin kuin esimerkiksi Bentham, Beccaria pyrkii aivan liiaksi hyötyyn oikeuspohjaisella järjestelmällään Kantin mieleen. Kant esimerkiksi näkee kuolemantuomion ja kidutuksen oikeutettaviksi rangaistuksiksi, kunhan ne tehdään tiettyjen periaatteiden varjolla. Beccarialle tietyt rangaistukset ovat täysin kelvottomia langettaviksi. Viidennessä luvussa pohdin lyhyesti, missä työni onnistui ja mitä kehitystä kaipaavia osia tutkimuksellani on.

1. BECCARIA JA DETERRENSSI

Deterrenssi on yksi yleisimmistä periaatteista, jonka mukaan juridinen rangaistus voidaan oikeuttaa. Deterrenssi viittaa rangaistuksen tulevaa rikollisuutta estävään vaikutukseen ja sitä voidaankin kutsua myös pelotevaikutteeksi. Deterrenssin tunnetuin kannattaja Cesare Beccaria (1738) tulee olemaan ensisijainen tutkimuksen kohde tässä luvussa. Toinen fokukseni tässä luvussa tulee

olemaan deterrenssi yleisesti. Vaikka Beccaria usein nostetaan esiin humanistisena kidutuksen ja kuolemantuomion vastustajana, joka näki, että kaikesta rangaistuksesta tulee olla hyötyä, on hänen pääteoksessaan viittauksia myös retributivismiin. Retributivismin ytimessä on ajatus siitä, että rikollisen rangaistuksen perustana on rangaistuksen ansaitseminen, ei esimerkiksi hyödyn tavoittelu. Kysyn siis myös tässä luvussa, mikä tekee Beccariasta deterrentistin ja mikä retributivistin. Käytän päälähteenäni vuonna 1764 julkaistua Beccarian pääteosta *Rikoksesta ja rangaistuksesta*, jossa Beccaria muotoili ensimmäisiä johdonmukaisia kuvauksia deterrentistisestä rangaistuksesta sekä esitti vasta-argumentteja esimerkiksi juridiselle kidutukselle ja kuolemantuomiolle. Tämän lisäksi perustelen Beccarian retributivismia David Youngin vuoden 1983 ja Mario De Caron vuoden 2016 aihetta käsittelevillä artikkeleilla. Deterrenssin luonnehdinnan päälähteinä toimivat yleisteokset Thom Brooksien vuoden 2012 *Punishment* sekä samana vuonna tehty Anthony Ellisin *Philosophy of Punishment*.

Deterrenssin voidaan nähdä olevan neljästä rangaistusperiaatteesta hyötylähtöisin ja tämän takia se onkin hyvin laajasti kannatettu niin kriminologien kuin penologiaan keskittyneiden filosofien kesellä. Niin Hume, Bentham kuin tässä tekstissäkin käsiteltävä Beccaria kannattivat kaikki rangaistusperiaatteita, joiden pohjana oli rikollisuuden estäminen tulevaisuudessa. Jo Platon mainitsee *Protagoras*-dialogissa, miten järkevä ihminen langettaa rangaistuksen tulevan rikoksen estämiseksi, ei kostaakseen rikollisen teon (Platon, 1990:324a-b). Deterrenssin hyötylähtöisyyden takia se profiloituu hyvin vahvasti utilitaristisiin filosofeihin, joista varsinkin Bentham ja Beccaria ovat olleet erityisen vahvasti sen kannalla. Tutkittuani aihetta hieman syvemmin, Benthamin deterrenssi tuntuu olevan suuremmissa sidoksissa hänen utilitaristiseen etiikkaansa. Kuten Beccarian pääteoksesta *Rikoksesta ja rangaistuksesta* saamme selville, on italialaisen lähtökohta deterrenssiin paljon syvemmissä yhteydessä yhteiskuntafilosofiaan. Luonnollisesti etiikka ja yhteiskuntafilosofia ovat aina toisilleen läheiset aiheet, mutta penologiassa Beccaria keskittyy enemmän valtioteoriaan kuin esimerkiksi Bentham. Oikeudellinen rangaistus ja sen toteuttaminen deterrentististen ideaalien mukaisesti on Beccarialla erittäin vahvassa yhteydessä valtion syntyyn ja sen oikeudenmukaiseen ja toimivaan olemassaoloon.

Kappaleessa 1.1 tuon esille deterrenssin yleisiä piirteitä. Deterrenssi on konsekventialistinen eli seurauskeskeinen rangaistusteoria, jonka mukaan rangaistuksen seurausten tulee määrätä, millainen rangaistus on oikeudenmukaista. Esittelen mitä nämä rangaistuksesta toivotut seuraukset yleensä ovat sekä millaista ihmiskuvaa sen toimintatavat tuovat esiin. Ensimmäisessä alakappaleessa keskityn tärkeimmin siihen, mitä deterrenssi vaatii toimiakseen ja miten erinäiset tekijät vaikuttavat

sen efektiivisyyteen. Deterrenssiä ei ole yksinkertaista soveltaa rangaistustoimenpiteisiin, sillä se vaatii esimerkiksi rangaistuksen välittömyyttä, julkisuutta sekä varmuutta, joiden kaikkien takaaminen on paitsi hankalaa myös yleensä varsin kallista. Penologisen deterenssin täytyy myös olla kehittyvää, toisin kuin esimerkiksi puhtaasti ansaitsemiseen keskittyvän retributivismin, sillä eri deterroivat tekijät toimivat eri tavoin eri aikoina.

Kappaleessa 1.2 esittelen deterrentismin osakseen saamaa kritiikkiä. Kriminologiaa ja penologiaa jakanut kaksintaistelu deterrentismin ja retributivismin välillä on saanut aikaiseksi paljon kritiikkiä molempiin suuntiin ja moni ei-toivottava tekijä deterrentississä johtuukin siitä, ettei se vastaa retributivistisiin vaateisiin. Tässä luvussa esittelemäni kritiikit jakautuvat kahteen pääargumenttiin: deterrentismin mahdollisuuteen käyttää rikollisia tapana saavuttaa jotain sekä sen mahdollisuuteen rangaista syyttömiä. Klassisesti kantilaisen kritiikin mukaan deterrentssi ei keskity moraaliseen tuomitsemiseen ja sen kautta ansaittuun rangaistukseen, vaan pyrkii saavuttamaan rikollisten käyttämisen avulla onnellisen yhteiskunnan. Hegelin kritiikki deterrentssiä kohtaan taas on sen uhkaava luonne, joka kohtelee ihmisiä kuin he olisivat jo rikollisia. Samoin syyttömien syyttelystä voidaan parjata deterrentssiä yleisestikin, sillä on argumentoitavissa, että deterrentssin välittäessä vain tuloksista, jopa syyttömien rankaiseminen olisi mahdollisesti sen näkökulmasta hyväksyttävää, jos sen seuraukset olisivat hyötyisät.

1.3-kappaleessa siirryn tämän luvun varsinaiseen aiheeseen, Cesare Beccariaan. Kappale 1.3 toimii Beccarian tiiviinä henkilöhistoriana kuvaillen varsinkin hänen yhteyttään aikansa valistusajatteluun sekä olosuhteita, jotka mahdollistivat *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teoksen synnyn. Tämän jälkeen Beccarian valtioteoriaa kappaleessa 1.4 tuon esille, miten laki on hänelle valtion olennaisin rakennuspalikka ja tästä seuraten miten tärkeää oikeanlainen rangaistus valtiolle on. Valtion tarkoitus on toimia eriävien mielipiteiden despotian rauhoittajana ja tämän rauhan ylläpitäjäksi tarvitaan laki, jonka suojelija on hallitsija. Ilman kouriintuntuvia rangaistuksia moinen laki on kuitenkin turha, sillä se ei itsessään onnistu estämään rikollisuuden jatkumista yksilöiden pyrkiessä luonnolleen ominaisesti maksimoimaan oman hyötynsä. Luovuttaessaan minimaalisen osan vapaudestaan yksilö saa turvan muulle vapaudelleen suostumalla yhteiskuntasopimukseen, joka takaa hänelle muiden kunnioituksen hänen vapauksiaan kohtaan. Ilman tätä turvaa, olisi selvää, että jokainen yksilö vain pyrkisi oman vapautensa maksimointiin muiden kustannuksella. Tässä kappaleessa tuon myös tiiviisti esille Beccarian yhteyksiä muihin yhteiskuntasopimusteorioihin.

Kappaleissa 1.5 ja 1.6 käsitellään Beccarian penologiaa. Kappaleen 1.5 alakappaleista ensimmäinen ja toinen tuo esille deterrentististä ja utilitaristista Beccariaa ja kolmas taas retributivistista ja sopimusteoreettista Beccariaa. Näin tuon esille, millainen kontrasti Beccarian pääteoksesta selkeästi ilmenevän deterrentissin avoimen kannatuksen sekä samasta teoksesta nähtävän luonnonoikeuksien ja yhteiskuntasopimuksen kunnioituksen välille syntyy. Kappale 1.5.1 esittelee Beccarian deterrentististä puolta hänen hyötylähtöisyytensä näkökulmasta. Tarkoitukseni on tällä alakappaleella tuoda esiin Beccarian utilitarismia ja keskittyä siihen, miten olennaisena Beccaria pitää hyötyä ja mitkä myönnettävästi ohkaiset raamit hän antaa hyödyille. Kappale 1.5.2 käsittelee Beccarian deterrentismia proportionaalisuuden ja rangaistuksen välittömyyden kannalta, tuoden juridisen konkretian vastapainoksi 1.5.1-kappaleen utilitaristisille periaatteille. 1.5.3. alakappaleessa siirryn Beccarian retributivismia lähenteleviin näkemyksiin. Yhteiskuntasopimusteorioiden ja luonnonoikeuksien painottaminen on utilitaristille vähintäänkin erikoista, joten Beccarian yhdistely näiden kahden konseptin välillä on hänelle varsin omaleimaista. Tuon esiin, kuinka laajasti aiemmin esittämäni Beccarian valtiokäsitys pohjaa utilitarismin lisäksi hänen rangaistusteoriaansa sekä kuinka merkittävää hänen sitoutumisensa luonnonoikeuksien kaltaisiin käsityksiin on. Nämä yhteydet tulevat esille esimerkiksi hänen erinäisistä argumenteistaan kuolemantuomiota vastaan. Esittelen myös retributivistien kritiikkejä Beccarian näkemyksiään kohtaan sekä esitän, miten hänen kategorisoitumisensa sopimuslähtöiseksi utilitaristiksi on varsin omalaatuinen. Yhteenvedossa vielä kokoan tämän luvun argumentit. Beccarian teorioissa yhdistyy utilitaristina tunnetulle filosofille kiintoisasti 1700-lukulainen luonnonoikeuksien valistusajallinen ihanne konkreettiseen ja jopa laskelmoivaan hyötylähtöisyyteen. Kysymykseen Beccarian deterrentistisestä tai retributivistisesta luonteesta onkin näin ollen monta vastausta.

1.1 Deterrenssi yleisesti

Deterrenssi eli pelotevaikute on yksi neljästä yleisestä rangaistuksen päämäärästä. Deterrenssin voidaan sanoa olevan kenties laajimmin sekä rangaistuksen historiassa että nykyajassa hyväksytty näkemys ja sitä ovat kannattaneet sekä monet valistusajan filosofit että nykyaikaisen kriminologit. Deterrenssi perustuu yksinkertaiselle käsitykselle siitä, mitä rangaistuksella halutaan saada aikaan: Oikeudellinen rangaistus on olemassa oleva instituutio siksi, että haluamme estää rikoksia tapahtumasta. Rangaistuksen tulee tällöin olla sen tyyppinen, että se mahdollisimman hyvin estää tulevia rikoksia tapahtumasta, niin rangaistavan rikollisen, kuin ympäröivän yhteiskunnankin osalta. Tästä juontaa nimensä myös jo hieman vanhakantainen ilmaisu "pelotevaikute", sillä rangaistukselle nähdään tärkeäksi ne tekijät, jotka saavat rikollisen tai mahdollisen rikollisen pelkäämään rikoksen tekemisen seurauksia. (Brooks, 2012:35.)

Toisin kuin retributivistiset teoriat, deterrenssiteoriat ovat konsekventialistisia eli ne keskittyvät rangaistuksen seurauksiin, eivät pelkästään rikokseen. Näin ollen paras rangaistus on se, jolla saadaan aikaan parhaat seuraukset. Tällaisia seurauksia olisivat rikosten ja rikollisuuden väheneminen sen eri muodoissa, esimerkiksi ehkäisemällä jo rikoksen tehneen rikollisen uusia rikoksia tai vaikuttamalla mahdollisiin ei-rangaistuihin rikoksia tekeviin ennaltaehkäisevästi. Deterrenssiteoriat eivät keskity varsinaiseen rikokseen samalla tavalla kuin retributivistiset teoriat, sillä rangaistuksen oikeutus liittyy niissä rangaistuksella saavutettaviin hyötyihin eikä ansaintaan. Tämän vuoksi deterrenssiteoriat olivat merkittävästi valistusajan utilitaristien kannattamia penologisia teorioita. Utilitarismin mukaan oikea toimintatapa on se, joka takaa mahdollisimman laajan hyödyn mahdollisimman monelle. Tämän takia myös yhteiskunnan yksi olennaisimmista osista, julkisoikeus, tulee rakentaa siten, että sen avulla saavutetaan mahdollisimman laaja hyöty ja onnellisuus yhteiskuntaan. (Honderich, 2006:86-87; Brooks, 2012:35-36.) Tämän utilitaristisen periaatteen mukaisesti deterrentistisiä teorioita rangaistuksessa kannattivat esimerkiksi Jeremy Bentham ja Cesare Beccaria, joista jälkimmäistä käsittelemän laajemmin tässä luvussa pro gradua.

Deterrenssi on pohjimmiltaan riskin ja hyödyn asettamista suhteeseen oikeudellisessa kontekstissa. Deterrentismin mukaan se, mikä pohjimmiltaan tekee rikollisen, on vanhan sananlaskun mukaisesti tilaisuus. Näin ollen ainakin teoreettisesti, rikollisen toiminnan riskien nostaminen muuttamalla rangaistusta kovemaksi, varmemmaksi tai enemmän tiedossa olevaksi, mahdollistaa tulevan rikollisuuden estämisen riskien kasvaessa hyötyjä suuremmiksi. (Jacobs, 2010:417; Brooks, 2012:39.) Deterroivan vaikutuksen pitää kuitenkin muistaa aina olevan skaalalla elävä asia. Rangaistuksen varmuus ja sen vakavuus ovat aina tekijöitä, jotka vaikuttavat deterrenssin toimivuuteen. Äärimmäisiä esimerkkejä käyttäen, ihmiskontaktista vapaa erakko ja suoraan poliisivalvonnan alla oleva rikollinen tulevat pelkäämään mahdollista rangaistusta erilalla. Samoin kovasanaisen nuhtelun saava ja kolmenkymmenen ruoskaniskun vastaanottaja suhtautuvat rangaistuksen langettavaan rikokseen eri tavoin. Deterrenssi toimii siis aina suhteessa siihen, kuinka varmaa rangaistus on ja kuinka ankaraa se on. (Ellis, 2012:161.)

On myönnettävä, että deterrenssiteoriaan liittyy usein hyvin rationaalis-ekonominen ihmiskuva, joka näkee rikollisen arvioimassa hyötyjä ja haittoja laskelmoivasti. Samoin itse rangaistus puntaroi saatavia ja menetettäviä. Rikos on kuitenkin usein nopean mielijohteen päätös, joten miten tällainen käsitys siitä voi ennustaa johdonmukaisesti toimintakaavoja? On kuitenkin varsin kova väite sanoa, etteivät rikosta vaikeuttavat, toisin sanoen deterroivat tekijät kuitenkaan vaikuttaisi hyvin

impulsiivisiinkin rikollisiin. (Ellis, 2012:162.) Luultavaa on, että vain pähänpistoksenkin saanut rikollinen pyrkii mieluummin ryöstämään kodin, jonka ovi on auki lukitun sijaan. Samoin voidaan olettaa, että tuskin kukaan rikollinen ryhtyisi tekemään rikosta poliisin valvovan silmän alla. Myös vakavempien laillisten seuraamusten deterroiva vaikutusta voidaan havainnollistaa samanlaisilla konditionaaleilla. Jos antaisimme sarjamurhaajalle täysin vapaat kädet tappaa niin monta uhria kuin hän toivoo ilman laillisia seurauksia, tekisikö hän enemmän vai vähemmän murhia? Voidaan olettaa, että vaikka oikeuden asettamat seuraukset eivät deterroi täysin, on selvää, että suurimmassa osassa rikoksia niiden deterroiva vaikutus ei missään nimessä ole nolla. Deterrenssiteorian mukainen rikollinen on puhdas opportunisti, joka kalkyloi mahdollisuutensa jokaisessa tilanteessa. Deterrenssi ei ole siis pelkästään rangaistukseen keskittyvä tekijä, sillä rikosten esto ei tapahdu pelkästään rangaistuksessa. Ennaltaehkäisevä valvonta on ehkä jopa olennaisempaa deterrenssin toimivuudelle. Laittomuuden täytyy olla rikollisen tiedossa, jotta laki tai sen valvoja voi saada aikaan hänessä pelotevaikutteen. Varsinaisesta deterrenssin aiheuttajasta ja sen toimivuudesta on kuitenkin erittäin vaikea saada luotettavaa tietoa. Aiheuttaako laki tai poliisi rikollisessa deterrenssin vai tekeekö sen rikollisen usko näistä? Suurin osa rikollisista, jopa korkeakoulutetuista tai taparikollisista, ei tunne tarkkaan, mistä rikoksesta saa minkä tuomion ja minkä pituisena tai varsinkaan, kuinka todennäköistä kiinnijääminen tai tuomion saaminen on. Näin ollen vaikuttaminen varsinaiseen lakiin itseensä ei välttämättä saa aikaan muutosta deterrenssissä. (Honderich, 2006:77-78; Ellis, 2012:162-163.)

On myös huomioitava, että vaikka itse rangaistus onkin oikeudellisessa prosessissa selvin deterroija, myös muut sivulliset tekijät voivat olla olennaisia estämään rikoksen uusiutumista. Esimerkiksi pelko kostosta voi olla vahva pelote rikoksen tekemiselle. Samoin rikollisen omiin tunteisiin perustuvat pelot omantunnon kalvamisesta tai julkisesta nöyryytyksestä voivat molemmat merkittävästi deterroida rikollista suorittamasta rikostaan. Esimerkiksi monet seksuaalisuuteen liittyvät rikokset voivat olla luonteeltaan niin epäsoveliaita ja tabuja, että julkisuuteen astuminen niiden tekijänä voi deterroida rikollista paljon enemmän kuin varsinainen oikeuden langettama rangaistus. (Ellis 2012:163-164.) Tämän luvun fokusta selventääkseni, en keskity inkapasitaatioon tai reformaatioon eli kuntoutumiseen deterrenssin muotoina, vaan näen ne omiksi penologisiksi päämääräkseen. Periaatteessa myös inkapasitaatio ja reformaatio voidaan nähdä deterrenssin muodoiksi, sillä inkapasitaatio estää rikollisuutta ja reformaatio tekee siitä epätodennäköisempää. Rikosten vähentäminen (*crime reduction*) ei kuitenkaan aina ole sama asia kuin deterrenssi. (Brooks, 2010:37-38.) Keskityn tässä luvussa kuitenkin niin sanottuun pelkodeterrenssiin, eli vaikutteeseen, joka nousee rikolliselle jonkinlaisesta uhasta, merkittävimmin oikeudellisesta.

Deterrentismi on hyvin yleistä varsinkin kriminologien kentällä ja rikosten torjunta on osa kaikkea kansainvälistä juridista ja penologista toimintaa. Rikollisuuden estäminen on aina ollut ja tulee aina olemaan tärkein osa rankaisemista. Tästä riippumatta deterrenssissä on myös teoreettisia ongelmia, joihin varsinkin retributivistit ovat tiukkaan tarttuneet. Esittelen näitä seuraavassa kappaleessa.

1.2 Deterrenssin kritiikki

Deterrentistiset teoriat saavat myös osakseen kritiikkiä. Jossain määrin voidaan sanoa ainakin yleiseen deterrenssiin perustuvan rangaistuksen olevan aina syyttömien "rangaistusta" sillä deterrenssi perustuu karkeasti sanoen pelotteluun. Näin ollen, koska kaikki yhteiskunnassa eivät ole rikollisia, pyrkii deterrenssi vaikuttamaan siis myös syyttömiin mutta potentiaalsiin rikollisiin. Yleiseen deterrenssiin perustuva rangaistuskäytäntö näkee kaikki yksilöt mahdollisina rikollisina, joihin tulee vaikuttaa aktiivisesti deterroiden, jotta tilaisuus ei tekisi varasta. Hegelin ajatuksen mukaan deterrentistinen rangaistuskäytäntö ei kohtele ihmistä oikean arvonsa mukaisesti ja näkee ihmisen "kuin koirana". Retributivististen teorioiden kannattajat monesti kritisoiivat deterrenssiä juuri tämän pelottelevan näkökulman vuoksi. Toisaalta, retributivismi ei itsekään ole tästä vapaa, sillä myös se tekee rikoksen uhan julkiseksi ja varoittaa rikoksen seurauksista. Ero on siinä, että deterrenssiteoriat keskittyvät rikoksen seurauksen eli rangaistuksen seurauksiin. Jos kansa ylipäättään näkee rankaisemisen ja sillä uhkailun hyödylliseksi rikollisuuden vähentämisessä, eikö se silloin ole oikeutettu toimintatapa? Rikollisuuden vähentäminen on joka tapauksessa jokaisen penologisen toimintatavan pyrkimys. (Brooks, 2012:38.)

Toinen merkittävä kritiikki, joka deterrentismiin kohdistetaan, on sen näennäinen hyväksyntä syyttömien rangaistukselle. Koska rangaistus deterrenssin mukaan keskittyy vain niihin seurauksiin, jota sillä saadaan aikaan, rangaistuksen kovuus ja laatu voi määräytyä periaatteessa täysin ilman suhteutusta ansaintaan. Karkeimmin voitaisiin jopa väittää, että syyttömien rankaisu hyödyllisten seurausten perässä voisi olla deterrentistisen rangaistusperiaatteen mukaan hyväksyttävää. Jos despoottinen umpimähkään rankaiseminen tuottaisi optimaalisen hyödyn yhteiskunnalle, olisiko syyttömien rankaiseminen tällöin perusteltua? (Brooks, 2012:38-39.) Pitää kuitenkin huomioida, että deterrentistiset teoriat lähes aina suoraan kieltävät syyttömiin kohdistuvan rangaistuksen. Deterrentistisiin rangaistusteorioihin tukeutuneet filosofit kautta aikojen kuten Platon, Fichte sekä Bentham kaikki näkevät, että syyttömien rankaiseminen on ehdottomasti toimintatapa, jota ei voida hyväksyä oikeuskäytännössä. Näin ollen voidaan sanoa, että kyseinen kritiikki deterrenssiä kohtaan on enemmän teoreettinen mahdollisuus kuin yhdenkään deterrentistin oikeasti esiinnostama kanta.

(Brooks, 2012:39-40.) Tälle pro gradulle kiintoisa poikkeus saattaakin jonkinasteisesti olla Beccaria, joka näkee, että syyttömän kuolemantuomio voi olla tarpeellinen, “jos tämä on ainoa mahdollinen tapa estää muita tekemästä rikoksia”. Tällainen tilanne on kuitenkin reaalisesti niin harvinainen, ettei siitä saa muodostettua kunnollista kritiikinaihetta deterrenssiä vastaan. (Beccaria, 2008(1764):52; Brooks, 2012:40.) Tällaisen rangaistuksen voidaan myös kieltää kuuluvan deterrentismiin, sillä syyttömiin kohdistuva rangaistus ei saisi aikaan deterrenssiteorian mukaista hyvää seurausta. Edellisen pohjalta deterrenssiä voidaan väittää minimaalisesti retributivistiseksi teoriaksi, sillä se vaatii jonkintasoisen ansainnan, nimittäin ei-syyttömyyden rangaistavilta ja näin ollen deterrenssi olisi negatiivisesti retributivistinen teoria, joka siis näkee että vain syylliset ansaitsevat tulla rangaistuksi. Deterrentistit voivat vastata tähän sanoen, että deterrenssi toimii eräänlaisen valtiollisen uhan periaatteella: Valtio asettaa uhkauksen rikosten seuraamuksista ja jos uhkaa ei totella, rangaistus pannaan täytäntöön. Näin ollen varsinaista ansainnan käsitettä ei tarvitse ottaa huomioon, sillä rangaistava yksilö on valinnut sivuuttaa uhkauksen ja syyttömiä ei rangaista, ainoastaan niitä, jotka eivät ota uhkausta huomioon. (Brooks, 2012:40.)

Perinteisesti kantilainen kritiikki on syytös siitä, miten deterrentistiset teoriat kohtelevat rikollisia itse tapana saavuttaa jotain heidän ulkopuolista. Vaikka voitaisiin argumentoida, että deterrenssin avulla saavutettava muutos on juuri muutosta itse rikollisessa, on yhteiskunnallisen hyödyn tavoittelu tiettyjä yksilöitä rankaisemalla joidenkin teoreetikoiden mukaan rikollisen ihmisarvon aliarvostusta. Retributivistiset teoriat keskittyvät rankaisemaan rikollista hänen oman ansaintansa mukaisesti, välittämättä rangaistuksen seurauksista. Näin ollen rikollisen kärsimyksen avulla ei pyritä aikaansaamaan mitään, eikä hän näin ole tapa saavuttaa jotain. Deterrentismin kannattajat voivat kenties vastata tähän syytökseen ainakin osittain keskittyen spesifioidun deterrenssin merkitykseen, siis siihen, että pelotevaikute pyritään ohjaamaan siten, että se vaikuttaisi pääosin vain tiettyihin, valikoituihin rikollisiin. Nämä valikoidut rikolliset saattavat olla esimerkiksi hyvin pitkäikäisen rikosuran omaavia tai erityisen vaarallisia. (Brooks, 2012:41.) Tämänkään periaatteen mukaan merkitystä ei kuitenkaan ole rikoksen tai rangaistuksen nähdyllä moraalisisella arvolla; vaikka rikollisen tuleva rikollisuus saataisiin aikaan silmittömällä pelottelulla moraalisen kasvun sijaan, olisi rangaistuksen päämäärä toteutunut. Vain deterroiva rangaistus, joka deterroi saaden rikollisen ymmärtämään aiheuttamansa paha, pystyisi vastaamaan kantilaiseen syytökseen rikollisen ihmisarvon aliarvostamisesta, mutta on erittäin vaikeaa perustella, miten rikollisen alistaminen kärsimykselle saisi hänet ymmärtämään paremmin rikoksellaan aiheuttamaansa harmia. (Brooks, 2012:41; Ellis, 2012:134-135.)

Deterrenssin täytyy olennaisen luonteensa mukaan olla muuttuvaista, sillä vaikka toivottava seuraus rikollisuuden vähenemisestä pysyy sen tarkemmat määritykset voivat muuttua ja ennen kaikkea, sopivat tavat sen saavuttamiseksi muuttuvat. On selvää, että eri ryhmät ja yksilöt deterroituvat eri asioista, miten pidämme huolen tästä moninaisesta rikoksen kentästä? Rikosten moraalisen ja yhteiskunnallisen hyväksymisen taso muuttuu paikasta toiseen, miten deterroimme tehokkaasti rikoksia vastaan, jotka nähdään eri tasolla rikollisiksi? Myöskin ajallinen muutos, ei vain muutos ryhmien tai yksilöiden välillä, on haaste deterrenssille. (Brooks, 2012:41.) Deterrenssin toimivuus on aina jälkikäteistä tietoa, sillä emme voi ennustaa toimenpiteiden efektiivisyyttä etukäteen. Näin ollen on esimerkiksi vaikeaa suoraan tuomita, mikä on "paras" rangaistus tietylle rikolliselle (Jacobs, 2010:420). Deterrenssin on harvoin todettu saavan aikaan merkittäviä rikollisuutta alentavia vaikutuksia. Pitkät ja ankarat tuomiot hyvin harvoin tuovat esiin suoria rikosten uusintaa tai yleistä rikollisuutta vähentäviä tuloksia ja kun tällaisia nähdään, on tulosten takana vaikuttavia tekijöitä vaikea erottaa vain deterrenssiksi. (Honderich, 2006:77-79; Brooks, 2012:42-43, 49.) Esimerkiksi väkivallattomaan rikollisuuteen vaikuttaa vähentävästi niin laaja yhteiskunnallinen tila aina työtilanteesta perhekäsityksiin ja poliittiseen tilanteeseen, että sen vähenemistä on vaikea laittaa vain deterrenssin piikkiin. On myös myönnettävä, että deterrenssillä ei vain yksinkertaisesti ole vaikutusta kaikkiin ihmisiin. Osa ihmisistä toimii jo valmiiksi täysin lainmukaisesti elämässään ajatellen, että lain mukaan toimiminen on moraalisesti oikein. Toisaalta taas on yksilöitä, joihin mikään deterroiva tekijä ei vaikuta, koska he ovat niin syvälle urautuneet rikolliseen elämäntapaansa tai sen mukaisesti toimiminen on heille periaatteellista. (Jacobs, 2010:420.) Deterrenssin tarkoitus on aina pyrkiä hyötyyn. Näin ollen, on siis oltava edes jossain määrin selkeä tapa nähdä, onko siitä hyötyä ja vielä merkittävämminkin, on myös selvää, että sen mukaan rankaisemisesta on aina myös haittaa. Deterrenssistä saatavat hyödyt ovat aina ainoastaan hyötyjä suhteessa haittoihin. Näitä haittoja on erilaisia. Kenties itsestäänselvin haitta on deterrenssin ekonomisen hinta: rangaistusten saattaminen läpi itsessään on jo kallista, puhumattakaan näiden rangaistusten tuomisesta julkiseen tietouteen. Deterrenssin toimivuuden pohja on rangaistuksen varmuus. Jos on suuri todennäköisyys, että murtovarasta ei vangitakaan, koska budjetissa ei yksinkertaisesti ole enää tilaa uusien vankien pitoon, ei rangaistus tällöin deterroi rikollista ja lähettää myös paljon avoimemman viestin opportunistisille rikollisille. Valvonnan hinta on vielä korkeampaa. Valvontakameroiden ylläpito ja vartijoiden palkkaaminen, kieltojen ja rikosten tuominen julkiseen tietoisuuteen puhumattakaan itse vankilatuoimista ovat kaikki erittäin kalliita toimintatapoja rikollisuuden estämiseksi. Tämän kaiken täytyy todistetusti olla hyödyksi, siis todella deterroida. Erittäin vaikeaksi muodostuukin epädeterroitavien ryhmä, siis niiden rikollisten, joihin deterroivilla toimenpiteillä ei ole vaikutusta. Yleinen deterrenssi on perusteltavissa, vaikka

olisikin yksilöitä, joihin sillä ei ole vaikutusta. Spesifioitu deterrenssi on kuitenkin mahdotonta nähdä oikeudenmukaiseksi tai järkeväksi, jos sille alistettuun rikolliseen ei voida sillä vaikuttaa. (Brooks, 2012:42-43; Ellis, 2012:165-167.)

Ylipäätään, deterrenssi on vaikeasti haltuunotettava tekijä, sillä sen piirissä on niin monia muuttujia ja se on luonteeltaan ennaltaehkäisevää. Tämä ennakoiva asenne voi olla myös ylilyövä ja turhan ennustava, ja tämä aiheuttaa retributivisteissa epäilyä. Seuraavassa kappaleessa siirryn ensimmäisen luvun varsinaiseen aiheeseen, Cesare Beccariaan ja esittelen hänen valistusajalle tyypillistä luonnonoikeuksien määrittämää yhteiskuntasopimuksen mukaista valtiojärjestystä ja kyseisen järjestyksen syntyä.

1.3 Lyhyt Beccarian henkilöhistoria

Beccarian tunnetuin työ ja teos, johon hänen teoriansa esittely tässä pro gradu -työssä pohjautuu on vuoden 1764 *Rikoksesta ja rangaistuksesta*. Kyseisen teoksen varsinaisesta tekijästä on ollut paljon keskustelua, sillä Beccaria kirjoitti sen ollessaan tekemisissä Pietro Verrin ja muiden Academia dei Pugni-kerhon jäsenten kanssa. Joka tapauksessa Beccaria sai ainakin merkittävästi kumppaneiltaan vaikutusta teokseensa. (Draper, 2000:178; Beccaria, 2008(1764):XXII-XXIII.) Beccaria sai jo nuorena laajalti valistuksen ajan vaikutusta koulutuksestaan ja hänen yhteistyönsä Pietro Verrin ja muiden Italiassa 1700-luvulla vaikuttaneiden akateemikkojen kanssa Academia dei Pugni -kerhossa ja merkittävimmin *Il Caffè* -lehti, jota kerho julkaisi herättivät Beccariassa sekä suuren sitoutumisen valistuksen arvoihin ja ennen kaikkea reformin eli uudistamisen, julkisen tiedon ja kyseenalaistamisen ihanteisiin. *Il Caffè* oli suunniteltu kaikille ymmärrettäväksi ja sen tarkoitus oli levittää tietoa laajalle ja avoimesti asettaa kyseenalaistetuksi juurtuneita käsityksiä ja keskustella niistä vuolaasti. 1700-luvun puolivälin Italiaan vaikuttaneet sodat sekä ruoka- ja sääkriisit loivat kiinnostusta ja vastaanottavaisuutta uudelle. Valtion virallinen johto ja organisointi kaipasi uudistusta ja Beccarian kaltaiset akateemikot olivat ensimmäisinä vaatimassa moista muutosta. Verri ja muut Academia dei Pugni-kerhon jäsenet olivat saaneet merkittäviä vaikutuksia Ranskan valistusajattelijoilta ja he pyrkivät saamaan heidän ja Beccarian utilitaristisia näkemyksiä käymään toteen varsinkin Milanossa ja Lombardiassa. (Beccaria, 2008(1764):XVI-XX.)

Rikoksesta ja rangaistuksesta ei ole kuitenkaan varsinaisesti maailman tutkituin teos. Kiinnostus sitä kohtaan penologiassa on edelleen yhtä raudanluja kuin aikaisempina vuosisatoinakin, mutta filosofinen pohdinta on jäänyt laajalti kesken kyseisen teoksen kohdalla. Beccaria tunnetaan juurikin lain teoretikkona, ei filosofina. Tämä oli myös yksi syy, minkä takia halusin juuri

Beccarian ja hänen ainoan merkittävän teoksensa yhdeksi tutkittavaksi pro gradussani. Vaikka hänen pääteoksensa ei ole saavuttanut kovin laajaa tuntemusta, on hänen vaikutuksellaan käynyt - oikeusoppineiden ja lainsäätäjien tietäen tai tietämättä - täysin päinvastoin. Beccarian työ levisi kenties hänelle itselleenkin odottamattomalla tavalla ja löysi nopeasti kiinnostusta varsinkin Italiassa, Ranskassa sekä angloamerikkalaisessa sfäärissä. Kiintoisaa oli esimerkiksi se, miten oikeusteoreetikko William Blackstone (1723) piti myös Beccariaa arvossa, vaikka Beccarian suurempi ihailija Jeremy Bentham juurikin kritisoi Blackstonen näkemyksiä. (Draper, 2000:179, 184-185; Beccaria, 2008(1764):XV-XVI.) Vielä 1900-luvulla Beccaria oli esilletuotu vaikuttaja rankaisemisessa ja kolmen ja puolen vuosisadan aikana hänen kirjassaan esittelemät ehdotukset erilaisissa asioissa kuten tasa-arvoisessa rankaisemisessa, kuolemantuomion poistamisessa sekä lainsäädännön selkeyttämisessä, ovat tulleet toteen paitsi hänen suoralla vaikutusalueellaan Euroopassa, myös esimerkiksi Yhdysvalloissa ja jopa Aasiassa. Sekä Kustaa III että Thomas Jefferson molemmat toivat avoimesti esiin sen vaikutuksen, jonka he halusivat Beccarialla olevan valtioilleen. Tämä muutos on tietenkin tapahtunut vuosisatojen saatossa, ja Beccaria ei välttämättä enää ole mainituin penologian teoreetikko, kun uudistuksia rankaisemisessa ajetaan, mutta hänen vaikutuksensa on silti kieltämätön. Valistusajan loppupuolella monet liberaalisia näkemyksiä kannattavat utilitaristiset uudistajat näkivät Beccarian teoksessa pohjan sille ideaalille, jonka mukaan heidän kannattamansa lakiuudistukset voitaisiin toteuttaa. (Young, 1984:156-157.) Koska nämä Beccarian seuraajat saivat merkittävimmin pyrkimyksiään läpi seuraavina vuosikymmeninä, ja osaksi myös koska Beccaria oli varsin ujo ja haluton korjaamaan hänestä tehtyjä luonnehdintoja, kuva Beccariasta utilitarismin kiiltokuvapoikana jäi merkittävimmin eloon ja näin ollen hän sai suurta kiitosta Benthamilta, kun taas retributivistit kuten Kant ja Hegel halveksuivat Beccarian näkemyksiä. (Young, 1985:155) Beccaria sai kuitenkin kuulla varsin kovaa kritiikkiä jo nopeasti teoksen julkaistuaan. Häntä kritisoitiin liiallisesta egalitarianismista ja pyrkimyksestä utilitaristiseen tasa-arvoon traditionalistisen hierarkian hyväksymisen sijasta. Munkki Facchinei jopa nostatti uskonnollisia syytöksiä Beccariaa kohtaan, vertasi häntä vuolaasti Rousseau'n ja kutsui häntä jopa "sosialistiksi", sanan yhtenä ensimmäisenä käyttökertana italian kielessä. (Young, 1984:158-160; Beccaria, 2008(1764):XXIII-XXV.) Toisaalta, aikaiset sosialistit kuten Gabriel Bonnot de Mably myös kommentoivat Beccarian teosta, juurikin mainiten, miten hän ei mene "tarpeeksi pitkälle" ja miten moinen lainkäytännön muutos, jota Beccaria ehdottaa vaatisi toimiakseen myös kokonaan muun yhteiskunnan muutosta. Korkeamman tason kannatusta Beccaria sai avoimimmin kenties Toscanan suurherttua Leopoldilta, joka ei pelkästään poistanut Beccarian kannatuksen nimissä kuolemantuomiota Toscanasta vaan myös alkoi ajaa laajempaa kansallista muutosta, jonka

pyrkimyksinä oli merkittävimmin oppineempi ja autonomisempi kansa, joka muodostaisi itse oman valtionsa lain. (Young, 1984:160-161.)

1.4 Beccarian valtion synty ja merkitys

Beccarian valtiokäsitys on jossain määrin analoginen esimerkiksi Hobbesin ja Kantin näkemysten kanssa, siinä määrin kun se näkee ihmisyyhteiskunnan “nousseen” lähes myyttisestä luonnontilasta, jonka rauhoittaminen suvereenin eli hallitsijan valtaan saa aikaan valtion. Beccarian ihmiskäsitys tulee esiin varsin individualistisena: Hän kuvailee *Rikoksesta ja rangaistuksesta*- teoksessaan useissa kohdissa, miten ihmisluonteelle ominainen näkemyksellisyys on se, joka saa aikaan luonnontilan omaisen tilanteen. Mieli pide on se, joka erottaa yksilöt toisistaan tässä tilassa, sillä mieli pide pitää yksilössä yllä “despootista henkeä”. Voitaisiin sanoa, että ilman valtion rajoitteita, jokaisen ihmisen luonnollinen taipumus Beccarian mielestä olisi pyrkiä despootiksi ja alistamaan kaikki muut omalle mielipiteelleen. Tämä tekijä on se, mikä herättää tarpeen laille ja ylipäättään yhteiskuntajärjestykselle. Se ikuinen sota, josta mahdollisesti saatava vapaus peittyi sen pysymättömyyden taakkaan, on rauhoitettava yhteisillä pelisäännöillä. Näin ollen jokainen luovuttaa osan omasta vapaudestaan tullessaan yhteen, ja tämä luovutettu vapaus muodostaa valtion suvereniteetin. (Beccaria, 2008(1764):10-11.) Tämän luovutetun vapauden eli vallan haltija joutuu kuitenkin myös rakentamaan instituutioita, joiden tarkoituksena on suojella tämän vallan tilan pysymistä. Tämän vuoksi Beccarian mukaan valtiossa otetaan käyttöön aineellisia tai kouriintuntuvia toimenpiteitä, joita kutsutaan rangaistuksiksi. (Beccaria, 2008(1764):11-12.) Beccarian valtiokäsitys on lopulta hyvin analoginen Thomas Hobbesin (1588) kansainyhteisön (*commonwealth*) käsityksen kanssa, sillä myös Hobbes näkee tämän valtion syntyvän samalla tavoin ja näkee, että hallitsijan tehtäväksi jää rangaista yhteiskunnan rikollisia siksi, jotta rikolliset muuttuisivat lainkuuliaisiksi, sillä laki on se tekijä, joka pitää kyseisen yhteiskunnan koossa (Hobbes, 1651:105,190-191). Yhteiskuntasopimus - termi, joka tulee esiin niin Beccarian kuin Hobbesinkin yhteydessä, on eräänlainen prototyyppi tälle valtion laille, jossa minimaalinen määrä omaa vapautta luovutetaan (Young, 1983:3; Beccaria, 2008(1764):11-13.). Rangaistusten perimmäisenä tarkoituksena on siis estää rikosten toistuminen ja lopulta koko yhteiskuntajärjestyksen kaatuminen, sillä yksilöillä on aina taipumus pyrkiä ottamaan toisten omaama vapaus, jos heitä ei estetä. Beccarian mukaan yksikään yksilö ei luovuta edes osaa vapaudestaan vain hyvästä tahdostaan; jokainen vapauden luovutus tehdään sen vuoksi, että turvaa muille vapauksille voitaisiin saavuttaa. Beccarian mukaan on luonnollista toivoa, että kaikki sopimukset ja rajoitteet, jotka koskevat muita, eivät koskisi meitä. Näin ollen lainsäädännön tarkoitus on mahdollistaa tämän yksityisen vallanhalun hallitseminen. On kuitenkin Beccarialle

selvää, että jokainen yksilö ei luovuta kuin vain sen minimin vapaudestaan, joka takaa sen, että muut myös tukevat muita yksilön omaamia vapauksia. Tämä minimi muodostaa suvereniteetin oikeuden rangaista, ja mikä tahansa tämän ylittävä toimi olisi epäoikeudenmukaista. (Beccaria, 2008(1764):11-13.) Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta* kuvailee ihmisluonnetta varsin yhteneväisesti Hobbesin *Leviathanin* kanssa: molemmissa yksilöt ovat laskelmoivia, omaa etuaan kannattavia yksinäisiä susia. Beccaria painottaa kuitenkin omassa teoksessaan enemmän mielipiteen despoottisuutta, kun taas Hobbes tuntuu näkevän ihmisluonnon itsensä lähtökohtaisesti armon ja hyvätahdon vastaiseksi. (Hobbes, 1651:103; Beccaria, 2008(1764):5,14,15,23.) Nämä ihmiskäsitykset ovat myös erittäin yhteensopivia deterrenssin oikeusperiaatteen kanssa, sillä se olennaisesti ajattelee yksilöt jollain tasolla laskelmoiviksi ja rikollisissa teoissaan rationaalisiksi. Hobbes ei käsittele deterrenssin teemaa laajasti, mutta hänkin mainitsee, että rangaistuksen tarkoitus on estää tuleva lain rikkominen (Hobbes, 1651:103,105).

Yhteiskuntasopimus tulee Beccarian tapauksessa nähdä käytännöllisenä, lähes konkreettisena sopimuksena, joka velvoittaa tuomareita tuomitsemaan heille annettujen lakien mukaisesti. Näiden lakien mukaan tuomitseminen ei ole siis jonkin ”ikiaikaisen valan” tai kenties moraalisen velvollisuuden takia olennaista, vaan hyvinkin konkreettisen, kansan massan tai hallitsijan antaman mandaatin vuoksi. Samoin, Beccarian mukaan on erittäin vaarallista postuloida ”lain henki”, jonka tulee tulla tyydytyksi jokaisessa tuomiossa. Tällainen toimintamalli mahdollistaisi vain lukemattomien tuomarien eriävät käsitykset siitä, minkälainen tämä henki on ja näin ollen myös lukemattomat määrät yhteensopimattomia tuomioita. Erot ihmisissä, siis myös tuomareissa ovat luonnollisia ja johtavat välttämättä tilannekohtaisiin mielipide-eroihin. (Beccaria, 2008(1764):13-15.) Tässä taas näemme, miten Beccariaa usein pelottava mielipiteiden moninaisuus nostaa päätään. Beccarian mukaan lain tarkoitus on jättää tuomareille selvä kalkyloinnin tilaisuus: A) mitä laki sanoo tästä rikoksesta ja B) onko kyseinen syytetty rikkonut tätä lakia vastaan. Minkään muun ei tule olla kyseenalaisena tapauksessa, sillä muu tulkinta avaa mahdollisuuden mielipiteiden moninaisuuden despotismille. (Beccaria, 2008(1764):14,29.)

Beccarian valtiokäsitys pohjaa hänen sitoutumistaan luonnonoikeuksiin sekä yhteiskuntasopimusteorioihin. Valtion muodostumisen tapa on se konkreettinen pohja, jolle oikeus rangaista Beccarian mukaan perustuu. Oikeus rangaista on kuitenkin hänellä hieman eriävä rangaistuksen oikeutuksesta. Rikoksen oikeudenmukaisuuden kuitenkin määrittää Beccarian teoriassa myös sen sitoutuminen hyötyyn ja hyötylähtöisyys on olennaisin tekijä, joka määrittää hänen penologiassaan sekä päätöstä siitä, tuleeko rikollista rangaista sekä millä tavoin häntä tulisi

rangaista. Siirrynkkin seuraavaksi esittelemään hänen utilitaristisia sitoumuksiaan sekä niitä deterrentistisiä periaatteita, joita hän näkee tärkeäksi julkiselle rangaistukselle.

1.5 Beccarian penologian periaatteet: Deterrentismi ja retributivismi

Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta* -teos tuo esille kaksi häntä erittäin hyvin kuvaavaa tekijää: hänen sitoutumisensa niin deterrenssiin kuin yhteiskuntasopimus-ajatteluun. David Young tuo kuitenkin vuoden 1983 artikkelissaan esille, miten tämä yhdistelmä on varsin hämmäntävä. Yhteiskuntasopimusteorioiden mukaan lakien rikkomisesta saatavien rangaistusten oikeutus on ansaintaperustainen: rikollinen on ansainnut rangaistuksen rikkomalla yhteisiä sääntöjä. Rikollinen on epäoikeudenmukaisesti hyötynyt tai riistänyt toisten vapauksia, joten häneltä tulee riistää hänen vapautensa. Retributivistit keskittyvät ensisijaisesti moraaliin ja oikeuteen, joita sekä yhteiskunnalla että rikollisella on. Deterrentistit, kuten jo esille on tullutkin, keskittyvät enemmän rikollisuuden estämiseen ja rangaistuksen seurauksiin. Oikeutus rankaisuun on hyötöpohjainen ja näin ollen ansainnalla on vähemmän merkitystä esimerkiksi proportionaalisuuden määrittämisessä. Beccaria tuo esille hyvin usein teoksessaan *Rikoksesta ja rangaistuksesta*, että rangaistuksen tarkoitus on juurikin estää tulevia rikoksia ja että rangaistus, joka ei tällä tavoin ole välttämätön, on epäoikeudenmukainen. Miten siis nämä kaksi niin selvästi Beccarian kirjoituksesta esiin tulevaa tekijää on yhdistettävissä? Kappaleessa kolme käsittelem Beccarian penologian periaatteita ja tuon ensin esille alakappaleissa 3.1 ja 3.2 kaksi Beccarian deterrenssin piirrettä, hyötykeskeisyyden eli penologisen utilitarismin sekä proportionaalisuuden ja välittömyyden tärkeyden. Tämän jälkeen alakappaleessa 3.3 siirryn Beccarian retributivistisempiin penologian osiin painottaen hänen yhteyttään luonnonoikeusajatteluun ja yhteiskuntasopimusteorioihin.

1.5.1 Deterrentismi: Utilitarismi sekä kovien rangaistusten hyödyttömyys

Beccaria on hyvin suora deterrentismin kannatuksessaan. Hänen mukaansa rangaistuksen tarkoitus on aina estää rikollista toistamasta rikostaan sekä ennaltaehkäistä rikosten tapahtumista muun yhteisön toimesta. (Beccaria, 2008(1764):26.) Rangaistuksen on mahdotonta poistaa jo tehdyn rikoksen harmia ja Beccarian mukaan moinen kiinnittäytyminen juridiseen kaunaan on vain heikkojen tyranniin päähänpinttymä. Beccaria ilmaisee *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teoksessa suoraan, että rankaisun päämäärä tulee olla vain ja ainoastaan vähentää tulevaa rikollisuutta. Rangaistuksen tarkoitus ei ole puhdistaa rikollista moraalista taakasta tai tuoda takaisin oikeudellinen *status quo*, jossa väärintekijä on saanut ansaitsemansa, vaan rangaistuksella kuuluu saada aikaan hyvää yhteiskunnalle. (Beccaria, 2008(1764):20,26.) Rangaistus itsessään on fyysistä

pahaa, näin ollen on oltava sillä saavutettavia asioita, jotka eräällä tavoin korvaavat tämän kieltämättömän pahan. Vaikkakin Beccaria sanoo, että lain tulee kohdella ihmistä ihmisenä eikä asiana, on selvää, että utilitaristi Beccaria näkee rikolliset varsin usein tapana saavuttaa jotain parempaa yhteiskunnalle. Tämä tulee esille esimerkiksi pakkotyöstä, jota hän ehdottaa kuolemantuomion korvaajaksi. Pakkotyössä oleva rikollinen olisi sekä hyödyllinen työjuhta että ikänsä mittainen merkki muille rikoksen kannattamattomuudesta. (Young, 1983:321.) Onkin kiintoisaa kyseenalaistaa, onko Beccarian vastustus humanistisin argumentein esimerkiksi kidutukselle johdonmukaista, jos hän kuitenkin kannattaa osalle rikollisista rangaistukseksi elinikäistä orjuutta. Toisaalta, Beccarian vastustus juridisille toimille kuten kidutukselle ja kuolemantuomiolle nojasi merkittävästi juuri niiden hyödyttömyyteen (Beccaria, 2008(1764):32-37,51-57). Rangaistuksen tulee Beccarian periaatteiden mukaan pyrkiä tekemään mahdollisimman pysyvä merkki rikollisen (ja yhteiskunnan) mieleen samalla pyrkien mahdollisimman pieneen merkkiin rikollisen kehossa. Tämä vastustus kehollisen merkin pysyvyydelle tulee esiin Beccarian torjuessa täysin ajatuksen siitä, että kidutus on jotain, joka puhdistaa rikollisesta moraalisen paheen ja siitä seuraavan pahamaineisuuden. Beccaria näkee moisen ajatuksen jopa taikauskaisena ja selvästi uskonnolliseen ajatteluun liittyvänä, sillä kidutus tulee esiin tässä yhteydessä eräänlaisena sakramenttina.(Beccaria, 2008(1764):32-33.) Beccaria kyseenalaistaa, miten, jos kidutus poistaa moraalista pahaa, voi pahamaineisuus, joka on julkinen, kansasta riippuva tekijä, kadota kidutuksen avulla? Eikö kidutus tuo rikolliselle vain enemmän pahaa mainetta? Ylipäätään Beccarian vastustus ajatukselle siitä, että kidutuksella maksettaisiin jotain moraalista takaisin on selvää, sillä rangaistuksen konkreettinen hyöty on hänelle sen olennaisin piirre. (Beccaria, 2008(1764):33-34.) Vaikka Beccaria painottaa pysyvän mentaalisen merkin jäämistä rikoksesta, ei hän kuitenkaan ollut varsinaisesti kannustava myöskään häpeärangaistuksiin, kuten ruoskintaan tai häpeäpuuhun, sillä hänen mielestään rikoksen tulisi saada aikaan häpeä rikollisen mielessä, ei rangaistuksen. Moinen rangaistus olisi Beccarian mukaan sopiva vain ylpeydellä rikkoville rikollisille, kuten uskonnollisille fanaatikoille. (Young, 1983:322-323; Beccaria, 2008(1764):44.) Samoin voitaisiin päätellä, että esimerkiksi pakkotyön ideana olisi muodostaa ympäröivälle yhteiskunnalle käsitys siitä, että rikollisuus on kamalaa, ei että rangaistus itsessään on.

Beccaria näkee monia syitä sille, miksi kidutus juridisena toimenä on lähtökohtaisesti hyödytöntä ja näin ollen tarpeetonta. Kidutus on hänen mielestään harvoin julkista, ja näin ollen se ei vaikuta yleiseen yhteiskuntaan pelotevaikutteisesti. Kovaksikeitetyt rikolliset ovat myös tottuneempia kidutukseen kuin syyttömät, joten kaikki se mahdollinen pelotevaikutus, joka kidutuksella saattaisi olla, kohdistuisi enemmän syyttömiin yksilöihin. (Beccaria, 2008(1764):36.) Beccaria mainitsee

myös monia muita perusteita sille, miksi kidutus on niin epäsopeva toimintatapa oikeudellisessa käsittelyssä. Näitä ovat esimerkiksi syytetyn alttius tunnustaa mitä tahansa, jotta välitön kärsimys loppuisi. Koska kidutus ei lakkaa toden puhumisesta, vaan vain rikoksen tunnustamisesta, syytönkin kidutettava on pakotettu usein tunnustamaan rikos lopettaakseen kärsimyksensä, jos kidutusta käytetään vain tapana saada tunnustus. Yhteiskunta ei hyödy syyttömien rankaisemisesta. (Beccaria, 2008(1764):34-37.) Ylipäätään Beccaria näkee tuttuun tapaansa kidutuksenkin jonain, jonka matemaattinen kalkylointi voisi ratkaista paljon paremmin: kidutuksessa ei ole kyse totuuteen pääsemisestä, vain ainoastaan kidutettavan vahvuuden ja kivunsielokyvyn mittaamisesta niin, että löydetään piste, jossa hän tunnustaa. Beccariasta on selvää, että kidutuksessa syytön kärsii aina lähtökohtaisesti enemmän, sillä hän joko tunnustaa rikoksen, jota ei ole tehnyt tai kärsii rangaistuksen, jota ei ole ansainnut. Rikollinen taas on mahdollisesti voittavassa asemassa, sillä jos hän kestää kidutuksen tunnustamatta, hän on virallisesti syytön. (Beccaria, 2008(1764):36.)

Beccaria ei näe myöskään mitään hyötyä seuraavan kuolemantuomiosta. Hänen mukaansa parhaiten toimiva rangaistus on välitön, mieto ja toistuvainen, juuri kuten ikuinen pakkotyö on. Meidän ei siis tule edes pyrkiä etsimään maksimaalista rangaistusta, joka saisi rikollisen muuttumaan pelon vuoksi, vaan ennemmin opettaa hänen rationaaliselle, laskelmoivalle mielelleen pavlovilaisen omainen tapa, joka muodostaa eittämättömän siteen rikoksen ja rangaistuksen välille sekä rikollisen että ympäröivän yhteiskunnan mieleen. (Beccaria, 2008(1764):51-53.) Kuolema varsinkin on Beccarian mielestä erityisen huono deterrentti, sillä deterrenssin toimivuus perustuu kokemukseen tai sen puutteeseen, kykyyn kuvitella millainen kokemus olisi. Koska ihmismielen on mahdoton täysin käsittää kuolemaa, on hänen vaikea suhteuttaa rikoksen riskejä siihen. Paljon toimivampaa on rakentaa rikollisen mieleen habituaalinen käsitys siitä, miten hänen paha toimintansa johtaa jo hänen tuntemaansa ei-toivottuun kohteluun. Kuolemantuomio ei missään tapauksessa voi deterroida paremmin kuin ikuinen vankeus tai pakkotyö. (Beccaria, 2008(1764):53.) Tiettyjen yksilöiden välinpitämätön ja rauhallinen suhtautuminen kuolemaan tai esimerkiksi fanaattinen mielenlaatu voivat estää täysin pelon kuolemantuomiota kohtaan, mutta ei ole sellaista yksilöä, jonka asenne pysyisi ikuisesti pystyssä kahleissa (Beccaria, 2008(1764):54).

Kuolemantuomio ei ole Beccarian mielestä vain hyödytöntä, vaan myös oikeastaan haitallista. Myöhemmin ainakin Foucault on esittänyt, että julkinen mestaus on hedelmällinen paikka rikollista kohtaan syntyvälle myötätunnolle. (Foucault, 1975) Beccaria näkee, että kuolemantuomiosta tulee ympäröivälle yhteiskunnalle joko aina speaktaakkeli tai myötätunnon kohde, ja kumpikaan näistä ei ole mitenkään rikoksen ja rangaistuksen sidettä vahventavaa. (Beccaria, 2008(1764):53-55.) Ikuinen

pakkotyö tai vankeus taas mahdollistaa lukemattomat hetket, jonka ympäröivä yhteiskunta voi todistaa ja tallettaa mieleensä tulevaisuutena, jota eivät itselleen halua. Samalla tavoin myös kidutus herättää, jos mitään, vihaa ja halveksuntaa sen asettavaa instituutiota kohtaan, varsinkin jos kyseessä on syytön kidutettava (Beccaria, 2008(1764):36). Näin ollen sekä kidutus että kuolemantuomio ovat molemmat mitä ominaisimpia rappeuttamaan lainmukaisesti toimivan yhteiskunnan pohjaa tarjoamatta mitään hyötyä, jota ei muilla tavoin voisi saavuttaa.

1.5.2 Deterrentismi: Proportionaalisuuden ja välittömyyden hyödyllisyys

Beccaria tuo esiin, miten olennaista proportionaalisuus oikeudenmukaiselle rangaistukselle on. Tämä näkemys voikin nostaa jonkinlaisen ristiriidan esille Beccarian deterrensin ja käsitteen nykykäsityksen välille: Deterrentismiä usein syytetään siitä, että sen kiinnostus proportionaalisuuteen eli rikoksen ja rangaistuksen ankaruuden suhteeseen on pieni. Olennaista ei niinkään ole, mikä rikos on sopiva mihin rangaistukseen, vaan mikä rangaistus on sopiva rikoksen toistumattomuuteen. Näin ollen periaatteessa olisi mahdollista, että mitä tahansa rikosta rangaistaisiin vaikka kuinka aproportionaalisesti, jos tämä jostain syystä estäisi rikollisuutta. Beccarian mukaan rikoksesta tulee kuitenkin saada proportionaalinen rangaistus sekä sen mukaisesti, kuinka suuri haitta yleistä hyvää kohtaan rikos on että mitä suuremmat insenttiivit ovat rikoksen suorittamiseksi. Näin proportionaalisuus tulee osaksi deterrenssiä, sillä suuremmat tai ankarammat rangaistukset langetetaan rikoksista, joiden hyöty rikolliselle on suurempi. (Beccaria, 2008(1764):18-20.)

Beccarian mukaan rikoksen vakavuus on suorassa suhteessa sen yhteiskunnalle aiheuttaman haitan kanssa. Rikokset, jotka suoraan pyrkivät horjuttamaan koko yhteiskunnan rakennetta, kuten vallankumousyritykset ja kuninkaallisten murhat ovat rikoksista kaikkein vakavimpia, sillä ne eivät tuota suoraa haittaa pelkästään uhreilleen vaan heikentävät koko lakia ja sen seuraamista ylläpitävää järjestelmää. Beccaria kutsuu näitä termillä majesteettirikos (*crimes of lese-majesty*). (Beccaria, 2008(1764):20-21.) Seuraavaksi vakavimpia ovat rikokset, jotka vaarantavat jokaisen valtioon kuuluvan yksilön oikeutta turvaan. Taaskin hyvin hobbesilaisittain Beccaria ilmaisee että “[...] jokaisella kansalaisella tulee olla mahdollisuus tehdä mitä tahansa, mikä ei ole vastoin lakia (muiden oikeuksia) ilman pelkoa muista seuraamuksista kuin niistä, jotka kyseisestä teosta itsestään seuraavat...” (Beccaria, 2008(1764):22, suomennos oma) Beccaria kehuu kyseistä periaatetta mitä ylevimmäksi ja vapaalle yhteiskunnalle tärkeäksi. Kuitenkin, sellainen, joka päättää rajoittaa muiden oikeuksia viemällä heiltä heidän yhteiskuntasopimukseen suostumalla ansaitsemansa turvan, ansaitsee kunnollisen rangaistuksen. Kolmannen tyyppisiä rikoksia ovat yleisen rauhan

häiritseminen eri tavoin, kuten juhliminen tai muu päivittäisen toiminnan häirintä sekä uskonnollinen agitointi. Vaikkakaan Beccaria ei näe moisia tapahtumia suurena uhkana, on sopivaa niiden aisoissa pitämiseksi ottaa käyttöön erilaisia rauhaa ja järjestystä ylläpitäviä keinoja kuten vartijoiden valvontaa, rauhallista ja rationaalista julkista keskustelua sekä valtiota yhdentäviä puheita valtainstituutioissa. (Beccaria, 2008(1764):26.) On siis selvää, että erilaiset rikokset kaipaavat täysin erilaisia vastauksia hallitsevalta taholta, kovista rangaistuksista aina pelkkään ennaltaehkäisevään valvontaan ja valtion yhtenäisyyden ehostamiseen. Beccarialle onkin olennaista, että rikollisuus ei ole monoliitti. Retributivismista karrikoiden muodostettava näkemys, että rikos on rikos, oli se suuri tai pieni, ei sovi Beccarian konkreettiseen näkökulmaan.

Beccaria painottaa nopeasti täytäntöön pantavan rangaistuksen tärkeyttä. Rangaistuksen välittömyys on tärkeää kahdesta syystä: Utilitaristina Beccaria kannattaa näkemystä, että yleisesti yhteiskunnassa on pyrittävä mahdollisimman pieneen kärsimykseen. Näin ollen, nähdessään vangitsemisen selvästi kärsimyksen tuottamisena, on Beccarian mukaan tärkeä pitää se mahdollisimman lyhyenä ja kokemuksena armeliaana. Vangitsemisen merkitys rangaistuksessa tulisi olla pelkästään pidättää rikollista tuomitsemisen ajan, estäen mahdolliset paot ja todisteiden piilottamisen. Myös itse tuomion pitäisi edetä mahdollisimman nopeasti, sillä rikollisen mieleenpainuva, deterrentistinen merkki pysyy vahvimpana, kun rikoksesta seuraa heti rangaistus. Näin rikoksen ja rangaistuksen välille muodostuu vahva side ja tämä side on olennaista iskostaa niin rikolliseen itseensä kuin varsinkin ympäröivään yhteiskuntaan. (Beccaria, 2008(1764):39-40.) Beccarian näkemys ihmisistä laskeskelevina rationalisteina tulee hyvin esiin myös tässä kohtaa: Beccarian mukaan ihmiset, varsinkin “epäsofistikoituneet mielet” kuten rikolliset, harvoin keskittyvät monimutkaisiin ideoihin, jotka vaativat syvää pohdintaa. Varsinkin kiivaissa tilanteissa, mieli tarttuu tutumpiin ja välittömämpiin käsityksiin, jotka tulevat ikään kuin selkärangasta. Tämän takia tulkitsen itse Beccarian viittaavan tällä näkemyksellään siihen, ettei rikoksen ja rangaistuksen yhteyden tule olla syvälinen moraalinen tai uskonnollinen käsitys, jota tulee pohtia vaan heti ymmärrettävä side, joka yhdistää rikoksen ja rangaistuksen ideat kuin luonnollisesti. Näiden ideoiden toteutumisen väliajan pidentäminen vain mahdollistaa laajemman eron ideoiden välille ja näin impressio jää rikollisen mielessä heikoksi. (Beccaria, 2008(1764):40-41.) Beccaria viittaa myös erittäin lyhyesti talio-lain kaltaisen käsityksen hyötyyn. Jos rikoksen ja rangaistuksen samankaltaisuus on omiaan vahventamaan tätä yhteyttä ideoiden välillä, on moisesta proportionaalisuudesta hyötyä. Beccarian rationaalisen rikollisen ei pidä kuitenkaan ajatella olevan fiksu. Mielestäni utilitaristinen Beccaria näkee niin ihmisen yleensä kuin varsinkin rikollisen olevan

itsekäs ja maalaisjärkevä, perustaen toimintansa yksinkertaisiin laskuihin hyödyn ja haitan, palkkion ja rangaistuksen välillä.

Rikoksen proportionaalisuus rangaistukseen on siis tärkeää myös Beccarialle, mutta rangaistuksen aidon efektiivisyyden takaa ennen kaikkea sen varma ja nopea täytäntöönpano. Beccaria näkee, että pienenkin rangaistuksen varmuus on aina deterroivampaa kuin epävarma, kova rangaistus. (Beccaria, 2008(1764):49.) Kovempi rangaistus vain rohkaisee rikollista pyrkimään välttämään tuon rangaistuksen. Yhteiskunnallinen näkökulma on tärkeä myös tässä kohdin: kun lainoppinut pitää yllä yhteiskunnassa raakaa henkeä, tämä henki ylettyy myös kansaan ja näin ollen ne yhteiskunnat, jotka rankimmin rankaisevat, myös ovat verisimpiä. (Beccaria, 2008(1764):49-51.) Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, mitä tällä rangaistuksen varmuudella tarkoitetaan, sillä tietynlaisen epävarmuuden voisi juurikin luulla olevan omiaan deterroimaan. Jos kuvitellaan, että rikoksesta kiinnijäämisen riski olisi vakio, mutta olisi epävarmaa, saako rikoksesta tuomioksi sakon vai kuolemantuomion, sanotaan vaikkapa että asia päätetään kolikonheitolla, eikö tämä epävarmuus deterroisi ihmisiä tekemästä kyseistä rikosta? Beccarian mukaan moinen raaka rankaiseminen tuo vuosien saatossa esille tuhoisat vaikutuksensa yhteisössä, sillä jossain kohtaa raaimmatkin rankaisumuodot tuottaisivat ikäänkuin vakiomäärän pelkoa (Beccaria, 2008(1764):51). Näin ollen raakuuden tason nostaminen sen toivossa, että rikollisuus vähenee, on sekä toimimatonta että despoottista ja täysin utilitaristisia periaatteita vastaan. Beccaria väittää, että kahden valtion rikollisten pelko maksimaalista rangaistusta kohtaan on suunnilleen sama, riippumatta siitä, mikä tuo maksimaalinen rangaistus on, sillä pelko näitä rangaistuksia kohtaan ei muodostu niiden laadusta vaan niiden varmuudesta. Rangaistuksen koventaminen on ongelmallista myös siksi, että ihmiskehon kestävyys on rajallinen ja näin ollen rangaistusta on mahdoton koventaa ikuisesti. Onko kehon paloittelu tai polttaminen hirttotuomion jälkeen enää rikoksen pahentamista? Ei varsinaisesti. Näin ollen oikeudessa tulisi vastaan tilanteita, jossa toistaan kauheampi rikos vaatisi toistaan kauheampaa rangaistusta, mutta tällaista olisi mahdoton aidosti muodostaa. (Beccaria, 2008(1764):50-51.) Kolmas syy siihen, miksi rangaistuksen koventaminen ei kannata, liittyy rikollisen rohkaistumiseen ja haluun välttää sitä: populaari suosio. Ihminen on Beccarian mukaan jossain määrin lähtökohtaisesti myötätuntoinen olio, ja rangaistuksen koventaminen maalaisjärkeväen proportionaalisuuden yli ja äärettömään vain kasvattaa vihaista kansaa, varsinkin jos nämä rangaistukset kohdistuvat poliittisiin rikollisiin tai pieniä rikkeitä tehneisiin. Tämä taas vain edistää kansan irtautumista yhteiskunnan hengestä ja mahdollistaa rikollisuuden laajenemista, sillä despoottisesti rankaisevaa valtiota on erittäin vaikea nähdä omanaan. (Beccaria, 2008(1764):51.)

Beccaria tuo esiin, miten “hyöty” on olennaista nähdä konkreettisesti yhteiskunnassa. Usein toimet, jotka nähdään hyödyllisinä, voivat pyrkiä joko aidosti hyödyttömiin tai jopa haitallisiin päämääriin. Tällainen tilanne on esimerkiksi aseita kieltävien lakien kanssa. Tällaisessa tilanteessa Beccaria näkee, että toisin kuin saatetaan tuoda esille, tällaista päätöstä ohjaa pelko eikä hyöty ja moiset lait onnistuvat vain rankaisemaan syyttömiä, vieden ei-rikollisilta aseonomistajilta aseistuksen sekä asettamaan kansalaiset suurempaan vaaraan aseistamattomina. Beccarian mielestä on ylipäättään haitallista alistaa hyveellinen ja viaton osa kansasta saman kiellon ja epäluulon ikeen alle kuin sen paha tahtova osa. (Beccaria, 2008(1764):77-78.)

Toinen, ehkä myös kunniaan ja aikaisemmin mainittuun “lain henkeen” liittyvä hyödytön sitoutumus on kiintymys johonkin despoottiseen, “yleiseen” hyötyyn yksilön hyödyn sijasta. Rangaistuksista saatavan yhteiskunnallisen hyödyn tulee olla aina konkreettista, ei esimerkiksi jonkun mielipiteeseen sopivaa ideaalia täyttävää. Seuraamalla hyötyä ideaalina eikä konkreettisinä tekoina, päädyimme vain rankaisemaan turhaan rikollisia harhakuvia metsästäen. Despoottiset yksilöt tekevät ahkeraa työtä löytääkseen moisia ideaaleja, joilla ratsastaa saadakseen oman mielipiteensä mukaisen yhteiskunnan aikaan. Väärästä syystä rankaiseminen tulee aina vain kasvattamaan suurempaa halua vääryyteen rikollisen sydämessä. (Beccaria, 2008(1764):78-79.)

Seuraavaksi siirryn kertomaan Beccarian retributivistisemmista käsityksistä, sillä kappale 4 käsittelee Beccarian luonnonoikeuksien mukaisia näkemyksiä penologiasta. Hyödyn lisäksi toinen oikeudenmukaista rangaistusta merkittävästi määrittävä tekijä Beccarialla on luonnollisesti olemassa olevat juridiset oikeudet. Myös näiden perusteella hän vastustaa esimerkiksi kuolemantuomiota ja kidutusta. Retributivistiset periaatteet muodostavat toisen osan Beccarian rangaistusnäkemyksistä.

1.5.3 Retributivismi: Luonnonoikeudet ja yhteiskuntasopimus-ajattelu

Vaikka Beccarian sitoumus deterrentismiin ja sen pohjana olevaan utilitaristiseen hyötyajatteluun on selvä, tulee hänen teoksestaan *Rikoksesta ja rangaistuksesta* myös esille hänen arvostuksensa toiselle, retributivistisemmalle ajattelulle: luonnonoikeuksille. Kuten jo Beccarian valtiokäsitystä esitellessäni toin esille, Beccarialla on joitain hyvin olennaisia yhteyksiä esimerkiksi Hobbesiin ja muihin yhteiskuntasopimus- ja tärkeämmin - luonnonoikeusfilosofeihin. Vaikkakin deterrentismi ja hyötylähtöisyys painottuvat niin kovin Beccarian penologiassa, on hänellä selviä juridiseen

toimintaan vaikuttavia periaatteita, jotka saavat alkunsa luonnonoikeuskäsityksistä.

(Young,1983:317.)

Beccaria ei varsinaisesti missään kohtaa kyseenalaista hallitsijan oikeutta rangaista oman tahtonsa mukaan, vain siitä koituvan hyödyn. Jo Beccarian aikalaiset ja hänen kanssaan *Rikoksesta ja rangaistuksesta* -teosta työstäneet veljekset Alessandro ja Pietro Verdi toivat tämän näkemyksen esiin. (Young,1983:318.) Rangaistus instituutiona syntyy hänellä hyvin samalla tavoin kuin monilla muillakin luonnonoikeus- ja yhteiskuntasopimusfilosoifeilla. Jos yksilö rikkoo lakia, hän rikkoo myös yhteiskuntasopimuksen ehtoja, ja näin ollen hallitsijalla on oikeus rangaista tätä yksilöä, joka on pyrkinyt saamaan hyötyä laista kuitenkin itse alistumatta sille. (Beccaria, 2008(1764):10-12; De Caro, 2016:5.) Young painottaa, että tällainen ajattelu rangaistuksen käsitteestä on selvästi retributivistista. Hallitsijan oikeus rankaisemiseen ei perustu rangaistuksella saavutettavaan etuun, vaan pelkästään tämän valtiollisen sopimuksen ylläpitoon. (Young,1983:319-320.)

Beccaria on teoreetikkojen muassa edelleen tunnettu hänen kovasta ja johdonmukaisesta vastustuksestaan kuolemantuomiolle. Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta* oli ensimmäisiä tunnettuja teoksia, jotka asettuivat selkeästi kuolemantuomiota vastaan ja oli myös pyrkimyksessään varsin aikaansaava, sillä esimerkiksi Toscanan suurherttua Leopold poisti kuolemantuomion lainsäädännöstä suorana reaktiona Beccarian kirjalle. (Draper, 2000:196.) Beccarian kritiikki kuolemantuomiota kohtaan onkin kidutuksen ohella teoksen selkein. Hänen valtiokäsityksensä perustuu pohjimmiltaan ajatukseen, että jokainen yksilö antaa minimaalisen osan omasta vapaudestaan pois, jotta hallitsijan vartioitavaksi annettava yksinvalta voisi pitää huolta kaikista ja kaikilla olisi velvollisuus pitää huolta toistensa vapauksista tämän ollessa heidän oman vapautensa elinehto. Näin ollen jokainen yhteiskuntasopimuksen rajat ylittävä rangaistus on epäoikeudenmukainen. Valtion tarkoitus on ylläpitää muiden oikeuksiin yhteensopivia yksityisiä oikeuksia. Luovuttamalla osan omasta vapaudestamme pelastamme itsemme luonnontilan barbarialta, mutta kuolemantuomio tuntuu olevan askel taaksepäin. Tuomitessamme jonkun kuolemaan muiden oikeuksien rikkomisesta annamme yksityisille haluille ja mielipiteillemme vallan, vaikka vallan tulisi juuri suojella sellaista despotiaa vastaan, jota kuolemantuomio on. Kidutus sekä kuolemantuomio pyrkivät olemaan tapoja saavuttaa oikeudenmukaisuutta, mutta miten voimme saavuttaa oikeuden voiton toimimalla vastoin yksilön luonnollista oikeutta itsepuolustukseen? Miten oikeus tuomita joku kuolemaan voisi olla osa tällaista minimaalista vapauden luovutusta ja tärkeämmin, miksi kukaan vapaa ja rationaalinen yksilö luovuttaisi hallitsijalle oikeuden tuomita hänet kuolemaan? (Beccaria, 2008(1764):51-52.) Beccarian mukaan

rankaisemisen tulee joko olla hyödyllistä tai välttämätöntä ja kuolemantuomion hän ei näe täyttävän kumpaakaan vaatimusta. Ainoa tapaus, jossa kuolemantuomio voi jossain määrin olla välttämätön, olisi tilanne, jossa henkilön elossapitäminen olisi varma tapa kannustaa muita rikoksiin (esimerkiksi vallankumouksellisen tapauksessa). Beccarian mukaan moinen päätös kuitenkin vaatisi, että yhteiskuntarauha olisi täysin kaaoksessa ja näin ollen juridiset päätökset eivät olisi arvioitavissa samalla tavoin kuin normaalissa tilanteessa. (Beccaria, 2008(1764):52.) Retributivistisempi argumentti kidutusta vastaan taas on esimerkiksi se, että rikollisella on oikeus tulla rangaistavaksi vasta tuomion jälkeen ja kaksinkertaista tuomitsemista tulee välttää: jos rikollinen on varmasti syyllinen, on kidutus kaksinkertaista rangaistusta, rangaistus ei ole lain mukainen sekä mahdollinen tunnustus on turha. Jos taas syyllisyys ei ole varmaa, kidutus rankaisee lain nimissä vielä syytöntä ihmistä, sillä hänen rikoksensa ei ole todistettua. (Beccaria, 2008(1764):32.)

Retributivistit jo Beccarian aikana ovat kuitenkin kritisoineet hänen näkemystään kuolemantuomion oikeudettomuudesta. Jos kukaan rationaalinen yksilö ei suostuisi antamaan hallitsijalle oikeutta langettaa yksilölle kuolemantuomiota, eikö voida aivan yhtä hyvin argumentoida, että kukaan ei myöskään antaisi oikeutta langettaa yksilölle minkäänlaisia tuomioita? Miksi juuri kuolemantuomio on rajapiikki? Kantin ja Hegelin argumentit Beccarian näkemystä vastaan taas vain toistavat retributivistisen ajattelun ytimen: rikollinen ei ansaitse kuolemantuomiota, koska hän on halunnut itselleen kuolemantuomion, vaan koska hän on tehnyt kuolemantuomion arvoisen teon. (Young, 1983:322.) Toisaalta, on perusteita sille, miksi juuri kuolema tosiaan on rajapiikki. Niin retributivistinen kuin deterrentistinenkin rangaistus on hallitsijan asettamaa koersiota eli pakottamista hallitsijan tahtoon. Beccarian näkökulmasta kuolemantuomio ei ole koersiivista vaan tuhoavaa ja verrattavissa sotatoimeen. Hallitsijalla on kyllä oikeus koersoida alamaisiaan, mutta ei julistaa sotaa heitä vastaan. (Young, 1983:322.) Näen itse, että tämä argumentti sopiikin yhteen Beccarian ainoan kuolemantuomion poikkeuksen kanssa: vallankumouksellisen kaltaisen agitoijan, jonka olemassaolo lähtökohtaisesti yllyttää tuleviin rikoksiin. Minusta tällaisessa yhteydessä voidaan sanoa, että hallitsija käynnistääkin sodan tai ainakin valtataistelun tätä yksilöä ja hänen seuraajiansa vastaan. Koersoinnin voisi tällaisessa tilanteessa nähdä olevan mahdotonta, varsinkin jos yhteiskunta on jo sellaisessa kriittisessä tilanteessa, jossa Beccaria sanoi moisen tuomion olevan mahdollista.

Perinteisesti retributivistisen proportionaalisuuden perinteitä tuo esiin Beccarian sitoutuminen rangaistuksen tasa-arvoisuuteen. Beccarian mukaan nimittäin väkivaltarikosten rangaistuksen tulee aina olla kehollinen, riippumatta esimerkiksi siitä, kuka sen tekee. Tämä on tärkeää, sillä muuten

mahdollistaisimme tilanteen, jossa varakkaat voivat niin sanotusti ostaa rikoksensa, kun taas köyhien tulee kestää rikoksistaan kehollinen rangaistus. (Beccaria, 2008(1764):41.) Hän jopa puolustaa tätä näkemystä varsin kantilaisella lauseella, mainiten: “Vapautta ei ole olemassa milloin tahansa lait mahdollistavat ihmisen lakkaamisen olla henkilö ja muuttumisen asiaksi” (Beccaria, 2008(1764):41, suomennos oma). Jonkinlainen proportionaalisuuden “säännöllisyys” siis Beccarialta löytyy, sillä hän näkee että väkivaltarikoksesta tulee aina saada kehollinen rangaistus, varkaudesta rahallinen rangaistus. Beccaria näkee, että kaikkien, esimerkiksi sekä aatelisten että rahvaan, tulee saada samoista rikoksista samat rangaistukset juurikin sen takia, että molempien rikos on ollut yhtä haitallinen valtiolle. Näin ollen emme voi antaa erilaista rangaistusta esimerkiksi aatelliselle sen perusteella, miten rangaistus vaikuttaisi häneen eri tavoin, sillä hänen vastuunsa etuoikeutettuna on, jos mitään, toimia hyödyllisemmin valtiota kohtaan kuin rahvaan. (Beccaria, 2008(1764):41-43.)

Beccaria kiinnittäytyy paljon luonnonoikeuksiin sekä muihin varsin idealistisiin käsityksiin, jotka muokkaavat sopivaa ja oikeudenmukaista rangaistusta. Liiallisesta rankaisemisesta kirjoittaessaan, hän kertoo moisen rangaistuksen olevan “vastoin valistuneen järjen mukanaan tuomien hyveiden vastaisia” (Beccaria, 2008(1764):13, oma suomennos). Hän myös mainitsee, että oikeuden tarkoitus on “pitää ihmisten tahdot yhtenäisyydessä, jota ilman he palaisivat taas barbaarisuuden tilaan. Mikä tahansa rangaistus, joka toimii vastoin tätä periaatetta on luonnoltaan epäoikeudenmukainen.” (Beccaria, 2008(1764):12; De Caro, 2016:5-6, oma suomennos) Beccarian osittainen sitoutuminen luonnonoikeuksiin ja muihin ideaalisiin rakenteisiin on siksi poikkeuksellista, että yleensä utilitaristit ovat olleet hyvin vastaisia käsitykselle ihmisen luonnollisista oikeuksista. Utilitaristi, karrikoiden, pyrkii yhteiskunnan suurimpaan onneen, vaati se mitä vaati, joten ajatus siitä, että meillä on muuttumattomia oikeuksia, jotka toimivat yhteiskunnallisen muutoksen rajoina, on hänelle outo. Muun muassa David Hume kielsi kokonaan yhteiskuntasopimusteorian ja myöhemmin elänyt, kenties tunnetuin utilitaristi Jeremy Bentham Beccarian kehumisestaan huolimatta ei hyväksynyt ollenkaan käsitystä, että ihmisillä olisi jotkin johdonmukaiset “ihmisoikeudet” vaan yksilön oikeudet yhteiskunnassa määrittä se, mikä tuotti yhteiskunnalle mahdollisimman paljon onnellisuutta. (Young, 1983:324.) Tätä eroa kuitenkin selittää se, ettei Beccaria ollut niin sanotusti kovin kunnollinen utilitaristi. Toisin kuin esimerkiksi Bentham, joka kirjoitti lukuisia teoksia keskittyen sekä utilitaristiseen etiikkaan että sen matemaattiseen pohjaan, rakentaen koherentin eettisen ja yhteiskunnallisen teorian, Beccaria paitsi kirjoitti vain yhden varsinaisesti merkittävän teoksen, on hän siinäkin ennemmin utilitarismin eräänlainen fani kuin sen teorian rakentaja. Beccarian utilitarismi rajoittuu luonnollisesti penologiaan, sillä hän ei kirjoittanut merkittävää

yhteiskuntateoriaa *Rikoksesta ja rangaistuksesta* lisäksi ja näen itse, että kyseisen teoksen tarkoitus on olla konkreettinen reformiehdotus rangaistukselle, ei varsinaisesti laajaa filosofista teoriaa. Termit kuten hyöty tai onni eivät saa Beccarian teoksessa minkäänlaista tarkempaa määrittelyä, ainakaan samalla tavoin kun Benthamilla, jonka utilitarismin teoria on paljon laajempi. (Draper,2000:193.) Tämä myös minusta ohjaa näkemään Beccarian retributivistisena, sillä ainoa “hyöty”, jonka Beccaria laajemmin määrittelee, on rauhan ja turvan hyöty, jonka oikeudenmukainen yhteiskunta tarjoaa ja jota rangaistuksilla tavoitellaan. Näin ollen hän sitoutuu kannattamaan luonnonoikeuksien ja yhteiskuntasopimusten teoriaa eräällä tavoin deterrenssin avulla.

Beccarian penologia tulee lopulta esiin sekoituksena sekä retributivismia että deterrenssiä. Vaikka Beccarian maine ja suorat lainaukset *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teoksesta painottavat hänen deterrenssiään ja teoreetikot kuten Young taas nimittävät häntä selväksi retributivistiksi, itse näen että hänellä on varsin tasa-arvoinen pohja, joka muodostuu sekä retributivistisista sitoumuksista että deterrenssiin pyrkimisestä. Beccarian teoriaa voisikin kenties kutsua negatiiviseksi retributivismiksi, jossa ansainta on edelleen edellytys rikokselle ja ketään ei ansaitsevaa ei tule rangaista, mutta rangaistuksen päämäärän ei tarvitse olla moraalisen status quon korjaus vaan esimerkiksi deterrentistinen yhteiskunnan hyöty rikollisuuden vähenemisenä. (De Caro,2016:6-7.) Vielä tarkempi määritelmä Beccariasta voisi olla “sääntöutilitaristi”. Sääntöutilitarismissa, toisin kuin tekoutilitarismissa, yhteiskunnassa määritellään tietyt rajasäännöt sille, miten hyötyä tulee tavoitella. Beccaria painottaakin, miten tuomareiden ei esimerkiksi tule tehdä omia päätelmiään oikeusjutuissa, vaan juurikin mahdollisimman tarkasti nojata lakiin ja soveltaa sitä kyseessä olevaan tilanteeseen. Näin sääntöutilitarismi olisi yksi Beccariaa hyvin kuvaava luonnehdinta. (De Caro,2016:7.)

1.6 Beccarian ja deterrenssin yhteenveto

Deterrenssi pelkistyy näkemykseen siitä, että oikeudellisen rangaistuksen merkitys on sen vähentävä vaikutus rikollisuuteen. Rangaistuksen on tarkoitus saada yhteiskuntaan sekä rikoksia tekevään yksilöön muutos, jotta se voi olla oikeudenmukainen. Toisin kuin retributivismissa, moraalinen rikollisen puhdistaminen tai oikeudellisen status quon palauttaminen ei ole olennaista ja moinen tekee rangaistuksesta hyödytöntä ja kostavaa. Ihmiset ovat rationaalisia olentoja, joten rangaistuksemmekin tulee deterrentistien mukaan olla rationaalista: riski, palkinto ja rangaistus ovat ne tekijät, joiden mukaan rikoksia tapahtuu ja joita muokkaamalla niitä voidaan myös vähentää. Tällaisten tekijöiden takia deterrenssin kannattajia on penologisessa perinteessä merkittävimmin kahdessa ryhmässä: utilitaristisissa filosofeissa sekä kriminologeissa. Deterrenssi keskittyy

konkretiaan eikä niinkään ideaalisiin käsitteisiin kuten moraaliin. (Honderich, 2006:86-87; Brooks, 2012:35-36, 39.) Toisaalta, empiirinen tutkimus ei aina tuo samanlaista johdonmukaista ihmiskuvaa esille kuin deterrenssin teoria. Deterrenssiin vaikuttaa moni muukin tekijä kuin pelkkä laki ja rangaistus, joten deterrenssin täytyy aina olla muuntuvaista. Tietyt tekijät kuten rikoksen tunnettuus, kostonpelko, työllisyyden lisääntyminen tai parisuhteet voivat deterroida myös rikollisia, joten on vaikeaa edes määritellä, milloin kyse on juuri rangaistuksen pelosta. Kaikki ihmiset eivät myöskään deterroidu samalla tavoin, esimerkiksi perustuen siihen, kuinka pitkällinen heidän rikosuransa on. Deterrenssi vaatii toimiakseen julkisuutta esimerkiksi valvonnan muodossa, joka taas tarkoittaa, että sen ylläpito juridisena toimintatapana on kallista. Ylipäätään, deterrenssi on teoriana vaikeaa perustella, sillä sen toimivuus on hankalaa todistaa. (Honderich, 2006:77-79; Jacobs, 2010:420; Brooks, 2012:42-43; Ellis, 2012:162-167.)

Retributivistit kuten Kant ja Hegel kritisoivat deterrentismia siitä, miten ne kohtelevat rikollisia. Hegelin kritiikki keskittyy siihen, miten uhkailun ei pitäisi olla osa vapaata yhteiskuntaa ja Kant taas näkee, että deterrenssi johtaa rikollisen käyttämiseen tapana saavuttaa jotain sen sijaan, että hänen rationaalisen ihmisen arvoaan arvostettaisiin. Retributivismiin keskittyessä ennen kaikkea rikoksen ansaintaan, on myös perusteltavissa, miten deterrentismi voisi periaatteessa hyväksyä syyttömien rankaisemisen, sillä rikoksen ansainta ei ole rangaistuksessa keskeistä vaan rangaistuksen seuraukset. Kuitenkaan yksikään deterrentisti ei kannattaisi syyttömien rankaisemista. (Brooks, 2012:38-41.)

Cesare Beccarian valtion synty ja merkitys on hyvin yhteneväinen muiden yhteiskuntasopimusteoreetikkojen kanssa. Luonnontilasta nouseva valtio muodostuu sopimuksella kaikkien yksilöiden hallitsijalle luovuttamasta minimaalisesta vapaudesta ja kyseisen sopimuksen ehdot ovat valtion laki. Lain ja yhteiskunnan turvaksi hallitsija langettaa rangaistuksia niitä vastaan rikkomisesta. Toisiin yhteiskuntasopimusteoreetikoihin verraten, Beccarian käsitys asiasta on varsin konkreettinen ja hän varoittelee idealisoimasta lakia tai yhteiskuntasopimusta "hengeksi", jonka mukaan toimia. Tuomarien tulee lukea ja tulkita lakia mahdollisimman puolueettomasti. (Beccaria, 2008(1764):10-15.)

Beccarian penologia on yhdistelmä sekä deterrentismia että retributivismia. Deterrenssi liittyy hänellä utilitaristiseen ajatteluun, joka painottaa laajasti hyödyn hakemista rangaistuksesta. Näin ollen esimerkiksi liialliset rangaistukset kuten kidutus ja kuolemantuomio ovat epäoikeudenmukaisia, sillä ne ovat hyödyttömiä ja jopa yhteiskunnalle haitallisia. Rangaistuksen

tarkoitus ei ole olla nopea “puhdistus” moraalisisista synneistä, vaan pitkälinen sarja minirangaistuksia, jotka rikollinen kuitenkin pystyy käsittämään ja joiden avulla hänelle sekä ympäröivälle yhteiskunnalle muodostuu vääjämätön side rikoksen ja rangaistuksen välille. (Young, 1983:321-323; Beccaria, 2008(1764):31-37, 51-55.) Rangaistuksen välittömyys ja proportionaalisuus on myös olennaista, jotta tämä side olisi mahdollisimman pysyvä ja konkreettinen. Mitä suuremman hyödyn rikollinen saa, sitä suurempi rangaistus, näin ollen deterroiden rikollisia merkittävämmiin merkittävämmistä rikoksista. Beccaria näkee, että oikeasta rikoksesta on haittaa yhteiskunnalle ja hän lajittelee rikokset vakavimmista majesteettirikoksista aina rauhanhäirintään. Beccariasta nopea, mieto ja varma rangaistus on paras mahdollinen ja hän erityisesti tuomitsee pyrkimyksen etsiä maksimaalista rangaistusta. Maksimaalinen rankaiseminen on monesta syystä ongelmallista, esimerkiksi sen mukanaantuoman proportionaalisuuden rajallisuuden sekä sen yhteiskunnassa herättämän epäluulon takia. Hyöty pitää olla Beccarialla konkreettisesti määriteltyä ja hyödyn nostaminen ideaaliksi “lain hengen” tavoin vain johtaa meidät esimerkiksi kieltämään asioita, joiden kieltämisestä ei ole hyötyä ja jotka rajoittavat kansalaisten elämää. (Beccaria, 2008(1764):18-22, 26, 39-41, 49-51;77-78.)

Retributivismi nousee Beccarian teoriassa esille hänen yhteiskuntasopimus-sitoumustensa sekä hänen luonnonoikeuksien kunnioituksensa kautta. Hallitsijan oikeuden rangaista puolustaminen sen yhteiskuntasopimuksellisella perustalla on David Youngin mukaan Beccarian retributivismia. Myös esimerkiksi kuolemantuomion vastustaminen sen perusteella, että sen premissi kulkee täysin yhteiskuntasopimusta ja sen vapausperiaatteita vastaan sopii retributivismiin. Beccaria näkee kuolemantuomion sotana hallitsijan ja tuomittavan yksilön välillä. (Young, 1983:319-322.) Beccaria painottaa idealistisia juridisia oikeuskäsityksiä, kuten oikeuden tasa-arvoisuutta sekä näkee, että liiallinen rangaistus on vastoin inhimillisiä oikeuksiamme. Hän on utilitaristien seassa varsin poikkeava, sillä utilitaristit kuten Hume ja Bentham eivät nähneet, että olisi olemassa johdonmukaisia ihmis- tai luonnonoikeuksia. (Young, 1983:324; Beccaria, 2008(1764):13; De Caro,2016:5-6.) Näin ollen Beccaria tulee esiin eräänlaisena sääntöutilitaristina, jonka mukaan edeltä määritellyt säännöt täyttävät hyödyntavoittelun kriteerit ja yksittäisiä tekoja ei arvioida erikseen vaan sääntöjen tai Beccarialla lain mukaan (De Caro, 2016:6-7).

On monia tekijöitä, jotka tekevät Beccariasta sekä deterrentistin että retributivistin. Näen itse, että sääntöutilitaristin kategoria sopii ehkä Beccariaan parhaiten, sillä kumpaakaan puolta hänestä ei varsinaisesti voi vähätellä. Jotkut tutkijat painottavat hänen sitoumustaan deterrenssiin ja toiset kuten Young jopa suoraan nimeävät hänet retributivistiksi. Itse näen hänen sijoittuvan varsin

sopivasti keskitielle. Tietyllä tavoin hän on myös ensimmäisiä negatiivisia retributivisteja, sillä hän perustelee oikeuden rangaista erikseen rangaistuksen päämääristä. Pitää kuitenkin huomioida, että Beccaria on varsin erilainen retributivisti kuin esimerkiksi Kant. Beccaria ei tuo retributivismiaan esiin kovinkaan moraalipitoisena tai painota sitä, että rikollisen kärsiminen rikoksensa takia on oikein ja tavoiteltavaa. Hän sitoutuu moraalin sijasta yhteiskunnallisiin oikeuksiin, jotka vaikuttavat minulle moraalin sijaan periaatteilta. Tämä myös liittyy hieman siihen, miten ohuesti hän määrittelee oman utilitarisminsa; *Rikoksesta ja rangaistuksesta* on suoran eettisen teorian osalta kevyt teos. Toisaalta tämä on täysin perusteltua, sillä teos on tarkoitettu konkreettisesti reformiehdotukseksi, ei syvälliseksi eettiseksi pohdinnaksi. Sanoisinkin, että Beccaria on ennen kaikkea konkreettinen ja yleensä jopa ne periaatteet, jotka hänellä on, hän pyrkii jollain tavoin perusteamaan konkreettisesti. Näin ollen hän on selvästi deterrentisti, jolla on jotain syviä, retributivismia muistuttavia periaatteita.

2. KANT JA RETRIBUTIVISMI

Retributivismi on oikeusfilosofinen rangaistuksen suuntaus, jonka mukaan rikollisen rangaistus on oikeutettavissa joko ainoastaan tai merkittävimmin hänen syyllisyytensä takia. Retributivismin mukaan olennaista rangaistuksessa on sen ansainta. Toisin kuin muut neljästä yleisestä rangaistuksen päämäärästä, jotka esimerkiksi sekä Bentham että Kant mainitsevat, retributivismi ei keskity rangaistuksen seurauksiin ja on näin ollen non-konsekventialistinen. Tässä luvussa esittelen retributivismin periaatteita ja ominaisuuksia yleisesti mutta tarkempi fokus on Immanuel Kantin (1724) näkemyksessä retributivismista sekä laajemmin hänen penologiassaan. Retributivismin filosofisesta pohjasta puhuttaessa Kant on yleensä ensimmäisiä, joita mainitaan. Hänen katkelmainen mutta sitäkin selkeämpi kannatuksensa äärimmäisen retributivistiselle rangaistukselle tulee esille esimerkiksi teoksessa *Moraalin metafysiikan perustus (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten)* (1785). Kannatuksensa suoruudesta huolimatta on olemassa laajaa kiistelyä siitä, missä määrin Kant todella oli retributivisti. Siksi tämän luvun ohjaavana tutkimuskysymyksenä onkin “Oliko Immanuel Kant retributivisti?” En kuitenkaan pyri antamaan tyhjää, definitiivistä vastausta tähän kysymykseen, vaan ennemmin tuomaan esille erilaisia perusteluja sekä Kantin retributivismille että non-retributivismille. Kantin omien kirjoitusten lisäksi käytän merkittävimpänä lähteenä Allen Woodin vuoden 2007 teosta *Kantian Ethics*.

Aloitan luvun kappaleella 2.1 käsitellen retributivismia yleisesti. Haluan keskittyä tässä luvussa pääosin Kantiin, joten esittelen retributivismin käsitteen tiivistetysti ja kehystän sen sopivasti siten,

että sen avulla myös esiintuomiani Kantin näkemyksiä voi ymmärtää selkeämmin. Aloitan tuomalla esiin retributivismin kolme perusperiaatetta ja tämän jälkeen kerron muutamia esimerkkejä siitä, miten retributivismin laajan kentän eri edustajat niihin suhtautuvat ja ottavat niitä osakseen teorioitaan. Tuon myös lyhyesti esiin, millä tavoin retributivismi on yhteydessä muihin rangaistusteorioihin. Kappaleessa 2.2 siirryn käsittelemään retributivismin hyötyjä sekä huonoja puolia. Näen, että koska retributivismi voidaan helposti tuomita kostonhimoisena tai vanhanaikaisena teoriana, on tärkeää myös esitellä sen hyviä puolia, joiden ansiosta sitä kannatetaan. Kuitenkin tuon myös esiin, miksi retributivismia on esimerkiksi konkreettista yhteiskuntakehitystä toivovana vaikea kannattaa ja mikä näiden hyvien puolien perusteluissa on problemaattista.

Kappaleessa 2.3 siirryn varsinaiseen tutkielmani aiheeseen, Immanuel Kantiin sekä rangaistuksen filosofiaansa. Kappale 2.3 on lyhyt kuvailu Kantin filosofisesta ja opillisesta kehityksestä, jonka tarkoituksena on pohjustaa lukijalle käsitys sekä Kantista historiallisena henkilönä että kuvailla hieman, millaista Kantin filosofia yleisesti on ja miten se hänen penologiaansa vaikuttaa. Kantin filosofia on aihepiirillisesti hyvin laajaa ja yhden aiheen ymmärrys vaatii myös syventymistä muihin. Tämän takia esittelen tiiviisti kappaleessa 2.4 Kantin oikeusfilosofiaa, keskittyen kuitenkin tarkemmin hänen rangaistuksen oikeutukseensa. Kantin rangaistuksen oikeutus lähtee niin käytännöllisesti kuin moraalisestikin hyvin syvältä hänen filosofiansa perusrakenteista: moraalisesti kategorisesta imperatiivista ja käytännöllisen oikeusfilosofian osalta hänen fundamentaalista valtiokäsityksestään. Koersion käsitteen avulla tuon esille, kuinka olennaista kansalaisyhteiskunnan olemassaololle rangaistus Kantin teoriassa on.

Kappaleessa 2.5 siirryn kunnolla käsittelemään Kantin penologiaa, aloittaen hänen retributivistisista näkemyksistään. Kantin ollessa historiallisesti usein retributivismin tunnetuin kannattaja, on kiintoisaa, miten nämä näkemykset tulevat esiin hyvin katkelmallisina. Esittelen kappaleessa Kantin syvää moralistista sitoutumista retributivistiseen rangaistukseen, joka kuitenkin on ristiriidassa häneltä laajalti puuttuvan perustelunsa kanssa. Aloitan kappaleen esittelemällä alakappaleessa 2.5.1 ensin Rangaistuksen lain käsitettä, joka sisältää retributivismin kaksi ensimmäistä perusperiaatetta. Tämän jälkeen keskityn Kantin *ius talionis*-käsitteeseen. Pohjustan Kantin kannatuksen edellä mainituille periaatteille lainauksilla esimerkiksi hänen teoksestaan *The Metaphysics of Morals* (1797) sekä hänen etiikkaa koskevia luentojaan kokoavasta teoksesta *Lectures on Ethics* (1997). Rangaistuksen Lain osalta sitaatit ovat vielä olennaisempia, sillä sen perusta jää Kantilla *ius talionisia* vielä avoimemmaksi. Kun käsittelem talio-oikeutta, tuon myös hyvin lyhyesti esiin

historian, joka kyseisellä käsitteellä on, tarkoituksenani pohjustaa pitkäaikaisen historiallisen käsitteen käyttöönottoa Kantin teoriassa.

Käsittelen Kantin non-retributivismia kappaleessa 2.6. Monet tekijät Kantin oikeusfilosofiassa perustelevat, miksi ainakin osittainen deterrentistinen näkemys penologiaasta olisi Kantille mahdollinen, hänen retributivistisista siiteteista nousevasta selvästä konsekventialismin kiellosta huolimatta. Tuon esille Sharon Byrdin achenwaldilaiseen penologiaan perustuvan teorian Kantin rangaistuskäsityksestä, jonka mukaan Kantin rangaistus on deterrentistinen sen uhassa mutta retributivistinen käytännössä. Näin ollen Kant kannattaisi siis yhdistysteoriaa. Eriteltyäni Byrdin perusteet, tuon myös esille, mitkä tällaisen yhdistysteorian ongelmapuolet ovat.

Lopuksi vielä vedän yhteen Kantia ja retributivismia käsittelevän luvun kappaleessa 2.7. Vaikkakin Kantin rangaistuksen filosofia tuomitaan helposti ensikädeltä äärimmäiseksi retributivismiksi, pyrin tiivistämään yhteenvedossa, miksi hänen teorioissaan ei missään nimessä kannata jättää huomioimatta tähän maineeseen sopimattomia tekijöitä.

2.1 Retributivismi yleisesti

Rangaistus oikeudellisessa merkityksessä viittaa kovaan kohteluun tai vahinkoon, jonka oikeudellinen auktoriteetti langettaa kärsittäväksi henkilölle, jonka uskoo tehneen väärin ja näin ansaitsevan tämän rangaistuksen. Retributivismi on yksi oikeusrangaistuksen teoria, jonka mukaan tällaista rangaistusta langetetaan. Jaan tässä luvussa retributivismin merkityksen kolmeen pääteesiin, jotka myös korreloivat Kantin näkemysten kanssa. Jaottelu on peräisin Allen Woodilta. Retributivismi on penologinen teoria, jonka mukaan rikollista on rangaistava rikollisesta teosta sen vuoksi, että hän ansaitsee sen rikkomuksellaan. Tätä voidaan kutsua Olennaisen ansainnan teesiksi. (Wood, 2007:209-210.) Toisin kuin konsekventialistiset teoriat, kuten deterrenssi- tai reformiteoria, jotka perustelevat rangaistusta sen aikaansaamalla hyödyllä, retributivismi non-konsekventialistisena teoriana keskittyy puhtaasti oikeuttamaan rangaistuksen rikoksen tapahtumisella. Tämä voidaan nähdä retributivismin toiseksi osaksi, Woodin kutsumana Suoruusprinsiipiksi, eli näkemykseksi, että mikään muu kuin rikos itse ei oikeuta rangaistusta. (ibid.) Retributivismin kolmas osa on näkemys, että rangaistuksen tulee olla sopiva rikokseen, tarkemmin proportionaalinen eli suhteellinen rikoksen tuottamaan haittaan. Radikaaleimmillaan tästä suhteesta voidaan käyttää nimeä taliolaki tai talio-oikeus, jossa rangaistus on mahdollisimman yhtenevä rikoksen aiheuttaman haitan kanssa. Retributivistiset teoriat ovat laajalti luonteeltaan

erimuotoisia, mutta merkittävää niille on niiden keskittyminen rikokseen itseensä rangaistuksen seurausten sijaan, kun rangaistuksen tyyppiä ja astetta päätetään. (ibid.)

Nämä samat teesit esiintyvät eri nimillä ja spesifeillä kuvauksilla lähes jokaisessa retributivismia luonnehtivassa tekstissä (ks. Goodwin, Gromet, 2014:2; Hart, 2008:231-236; Tadros, 2011:25-28; Ellis, 2012:28-55). Retributivistiset teoriat sijaitsevat varsin laajalla skaalalla näitä kolmea teesiä eri tavoin soveltaen: radikaaleimmiksi niistä voi luonnehtia niin kutsuttuja *lex talioniksen* mukaisia näkemyksiä. Tunemme *lex talioniksen* (myöhemmin myös talio-laki) ehkä paremmin niin kutsuttuina “silmä silmästä”-periaatteina. *Lex talionis*-laeille on myös olennaista niiden monesti lähes barbaarinen proportionaalisuus, jossa rikollista rangaistaan mahdollisimman samanlaiseen tapaan, jolla hän on uhriaan loukannut. (Honderich, 2006:20; Merle, 2009:2,6.) Talio-lain periaatteeseen liittyy Kantin muovaama käsitys *ius talionis* eli talio-oikeus, joka on talio-lain yleistys yleiseksi oikeusperiaatteeksi. Talio-oikeuden mukaan vastaus rangaistuksen proportionaalisuuteen on se, että rikollisen tulee kärsiä saman verran kuin hän kärsimystä aiheuttaa. Näin ollen proportionaalisuuteen ei talio-oikeuden mukaan vaikuttaisi mitenkään esimerkiksi kärsimyksen määrän seuraamukset tai muut moraaliset pyrkimykset tai näkemykset, vaan olennaista olisi pelkkä täysi ekvaliteetti aiheutetun ja kärsittävän harmin välillä. (Wood, 2007:210.)

Retributivismi on terminä erittäin laaja ja määritelmiltään moninainen. Lukuisa yksityiskohdiltaan eriävä teoria voidaan nähdä retributivistiseksi ja moni retributivistiseksi laskettava teoria ei sisällä kaikkia tai edes yhtä kolmesta retributivismin teesistä täysin. Kenties selvän kategoriainen ero on niin sanotun positiivisen ja negatiivisen retributivismin välillä, vaikkakin suuri osa teorioista sisältää molempien näkemyksiä. Positiivinen retributivismi näkee, että rikos oikeuttaa itsessään rangaistuksen. (Ellis, 2012:28; Walen, 2021.) Näin ollen positiivinen retributivismi hyväksyy ainakin sekä Olennaisen ansainnan teorian sekä Suoruuksprinsiipin, muttei välttämättä talio-lakia. Rikoksen teko tarkoittaa, että rikollinen ansaitsee rangaistuksen ja tämä ansaitseminen on totaalisen oikeuttava syy rangaista rikollista. Positiivinen retributivismi onkin eräällä tavoin retributivismin niin sanottu julkikuva; tapa, jonka mukaan se yleensä ymmärretään. Negatiivinen retributivismi taas näkee, että vain ansaitsevia rikollisia tulee rangaista ja rankaisun tulisi olla proportionaalinen rikollisen ansaitsemiseen. Negatiivista retributivismia voi myös luonnehtia heikoksi retributivismiksi, sillä se asettaa vain pohjaoletuksen sille, keitä voidaan rangaista. Näin ollen se ei tarjoa positiivista syytä rangaistukselle, ainoastaan eräänlaisen rajan sen oikeutukselle. (Walen, 2021.) Retributivismin kolmesta periaatteesta se hyväksyy ainoastaan Olennaisen ansainnan teesin. Negatiivinen retributivismi voikin tällöin olla osana osittain konsekventialistista eli rangaistuksen seurauksiin keskittyvää teoriaa kuten deterrenssin teoriaa, tarjoten eräänlaisen taustavaatimuksen

rangaistuksen ansaitsemisesta rangaistuksen päämäärän ollessa kuitenkin rikollisuuden vähentäminen pelotevaikutteen avulla. (Merle, 2009:6; Husak, 2021:6.) Esimerkiksi rangaistuksen viestivät teoriat keskittyvät siihen, mikä rangaistuksen kommunikatiivinen merkitys on eli mitä se viestii esimerkiksi yhteiskunnassa tai uhrille. Nämä teoriat voivat olla eri tasoisesti retributivistisia, esimerkiksi pohjustaen moisen rangaistuksen ansainnan kuitenkin heikon retributivismin mukaisesti. On tärkeää ottaa huomioon, että vaikka kostonhimoisen yhteiskunnan näkemyksen välitys olisi rangaistuksen merkitys, eivät tällaisenkään lähtökohdat ole välttämättä ainakaan positiivisesti retributivistisia, sillä tämä vaatisi että kostonhimoisella viestillä toivotaan saavutettavan oikeutta tai eräänlaisen moraalisen status quon palautus. Tällaisen viestivän rangaistuksen pyrkimys voi olla kuitenkin esimerkiksi utilitaristinen pyrkimys yhteiskunnan maksimaaliseen yleiseen onnellisuuteen tai deterrointi kansaa valistamalla. (Wood, 2007:209.)

2.2 Retributivismin hyvät ja huonot puolet

Retributivismin nähdään olevan niin sanotusti absoluuttinen oikeusteoria, sillä se keskittyy pelkästään rikokseen ja rangaistukseen itseensä. Konsekventialistiset teoriat kuten deterrenssiteoria taas ovat relativistisia, sillä niiden toiminta perustuu rangaistuksen ulkopuolisiin tekijöihin. (Merle, 2009:4.) Merkittävä retributivismin ongelma onkin, että se keskittyy myös ajallisesti rikollisen tapauksessa vain rangaistukseen. Retributivistinen oikeuskäsitys ei välitä siitä, millainen rikollisen tilanne on rangaistuksen jälkeen. Tällaista näkemystä voi mielestäni perustellusti kritisoida varsin epähumaniksi. Retributivistinen teoria voi kuitenkin toimia taustaperiaatteena konsekventialistiselle oikeuspäämäärälle, näin ollen luonteeltaan negatiivista retributivismia. Retribuutio tarjoaa rangaistukselle riittävän syyn tai oikeutuksen, mutta rangaistuksen seuraukset määrittelevät sen toimivuuden. (Walen, 2021.) Tällaista yhteensovitusta voidaan kuitenkin myös kritisoida, sillä proportionaalisesti asetettu, retribuution tarkoituksessa langetettu rangaistus ei yleensä tarjoa sopivaa rangaistuksen pituutta esimerkiksi kuntoutukseen pyrkivälle rangaistukselle, jolloin tilanne johtaa rangaistuspäämäärien antinomiaan eli toisiinsa vastaamattomuuteen. Näin ollen prioriteetiksi on valittava joko retribuutio tai hyötyisät seuraukset. (Hassemer, 1990:291; Merle, 2009:5.) Retributivismi on kuitenkin lähtökohtaisesti oikeusteoria, joka ei keskity rangaistuksen ulkopuolisiin tekijöihin, näin ollen niin hyödyllisillä kuin haitallisillakaan seurauksilla ei ole retributivistille merkitystä. Jos esimerkiksi retributivistisen oikeusperiaatteen huomattaisiin nostavan merkittävästi rikosmääriä, tällä ei olisi mitään merkitystä oikeusperiaatteen toimivuudelle. Tämän takia näen retributivismin varsin idealistisena: se ei keskity millään tavoin rikollisuuden konkretiaan vaan pelkästään tiettyihin rangaistuksen periaatteisiin. Tästä syystä retributivismi on hyvin harvoin empiiristä tutkimusta tekevien kriminologien kanta ja se tulee esiin

ennemmin lukuisten filosofien penologisena näkemyksenä yhdistyen konkreettisesti moraalifilosofiaan (Merle, 2009:9).

Retributivismi tuntuu tekevän myös syvempiä moraalisia väitteitä, jotka eivät keskity pelkästään oikeudelliseen rangaistukseen. Rankaiseminen, varsinkin retributivistisen oikeusperiaatteen mukaan, sisältää aina kovaa kohtelua (*hard/harsh treatment*) tuomion lisäksi. (Ellis, 2012:23.) Tämä tekijä on olennaista myös Kantin retributivismissa, sillä hän tuo esiin, että vaikka rationaalinen ihminen tuntisikin huonoa omatuntoa ja näin ollen “kärsisi” rikoksestaan, on olennaista myös “takaisinmaksu” rangaistuksen avulla (Wood, 2007:188). Kovaa kohtelua on vaikea määritellä ja keskustelu sen rajoista ja tarkemmasta merkityksestä on laajaa, mutta selvää on, että se viittaa jollain tavoin rikollisen kärsimykseen. Kärsimys on näin ollen, ehkä usean moraalikäsitteen vastaisesti, retributivisteille itsessään hyvää, kun se on oikeutettua. Retributivismi ei keskity niihin asioihin, joita kärsimyksellä saadaan aikaan, joten sen mukaan on täysin mahdollista, että kärsimys itsessään on hyvää. Se, onko kärsimys hyvää, riippuu täysin siitä, onko kyseinen kärsimys ansaittua. (Tadros, 2011:74-75; Hanna, 2013:474-477.) Retributivismi sisältää myös institutionaalisen näkemyksen, että valtiolla on oikeus olla taho, joka panee toimeen rangaistuksen. Tämä osa retributivismia on myös näkemys, jolla sen eroa koston monesti painotetaan. Toisin kuin kosto, jonka toimeenpanee uhri tai joku uhrista välittävä, retributivistisen rangaistuksen toimeenpanee erityinen instituutio, valtio, jolla on erityinen virkaoikeus asettaa rikolliselle formaali rangaistus. (Tadros, 2011:78-79.)

Vaikkakin retributivismin julkikuva voi olla karu ja se yhdistyy helposti ajatukseen koston, on retributioon keskittyvällä rangaistuksella selvät hyödyt, joiden takia sitä myös kannatetaan. Rangaistus on olennaisesti moraalisiin liitettävä asia, vaikka sitä katsoisi kuinka konsekventialistisesti. Joka tapauksessa rangaistaessa tuotetaan rikolliselle kärsimystä tai ainakin jonkinasteisesti epämiellyttävää oloa, eikä rangaistusta nähdä sopivaksi langetettavan syyttömille. Nämä ovat vain kaksi merkittävää tekijää monien muiden joukosta, jotka tekevät kaikesta rangaistuksesta moraalisen kysymyksen. Näin ollen on järkevää, että rangaistus myös vastaa yksilöiden ja yhteisön moraaliseen käsitykseen siitä, mitä rikolliselle tulee tehdä. (Goodwin, Gromet, 2014:562.) Retributivismin sopivuus niin sanottuun maalaisjärjen mukaiseen moraaliseen arviointiin on selvä: “Jos kohtelet jotakuta huonosti, ansaitset tulla kohdelluksi huonosti” (Deogaonkar, 2021:17). Ansainnan käsite on penologiassa olennaisin retributivistisissä teorioissa, ja ansainta yleisesti on asia, jonka mukaan arvotamme laajalti varsinkin moraalista toimintaa ihmisyhteisöissä. Retributivismin idean yhteensopiminen ihmisen moraalipsykologien

rangaistuksen pohjakäsitysten kanssa on selvää. (Goodwin, Gromet, 2014:2.) Toisaalta, retributivismin intuitiivisuus on myös sen perustelun merkittävin ongelma: Retributivistit yleensä olettavat yksilöiden moraaliset intuitiot erinäisistä moraalisesti tuomittavista tilanteista niin vahvoiksi, että niitä vastaan pyrkiminen on turhaa. Toisin sanoen, me tunnemme ihmisinä niin vahvasti, että väärintekijän rankaiseminen on oikein, että asian perustelu mitenkään muuten on turhaa. Jopa syventyminen esimerkiksi niihin arvoihin, jotka saattavat olla tällaisen moraaliarvostelman pohjalla, johtaa retributivisteilla yleensä vain ajatuskokeisiin, jossa eräänlainen moraalihirviö (kuten valkoisen ylivallan kannattaja tai terroristi) tuomitaan ilman suurempaa syytä, vain koska moraalimme sanoo niin. (Hanna, 2013:475-483; Goodwin, Grommet, 2014:563.)

Retributivismin idealistisen ja moraalisdonnaisen luonteen vuoksi sen kannattajat löytyvät useimmin filosofien keskeltä. Tunnetuimmiksi penologisen retributivismin kannattajiksi yleensä mainitaan Immanuel Kant ja Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770). (Merle, 2009:9.) Tämän jälkeisissä kappaleissa keskityn näistä ajatteliijoista ensimmäiseksi mainittuun. Näen itse, että kaikkien tunnetuimpien retributivismin kannattajiksi nostettavien filosofien sitoutuminen teoriaan on osittain kyseenalaistettavaa tai vähintäänkin epäselvää. Hegelillä retribuutio ei perustu täysin positiivisen retributivismin mukaisesti käsityksiin kuten ansaintaan vaan hän perustelee retributivismin omalla monimutkaisella teoriallaan kunnioituksesta ihmisiä kohtaan. Samoin toinen retributivismia kannattaneeksi mainittu filosofi Tuomas Akvinolainen on vaikea tulkittava, sillä hänen rangaistusteoriansa on niin syvästi sidottu teologisiin käsityksiin. Myös Kant, jota seuraavissa luvuissa käsittelen, on retributivismin kannattajana kyseenalaistettu, hänen kirjoitustensa varsin selvästä kannasta huolimatta. Luvussa 2.3 tuon esittelen lyhyesti Immanuel Kantin filosofina sekä pohjustan hänen yleisen filosofisen asenteensa yhteyksiä hänen penologiaansa.

2.3 Lyhyt Kantin henkilöhistoria

Toisin kuin monet häntä edeltäneet filosofian suuret nimet kuten Descartes, Locke ja Leibniz, Immanuel Kant (1724) eli lähes koko elämänsä varsin piskuisessa Königsbergissä kaukana filosofian sykkivistä pääkaupungeista kuten Lontoosta tai Pariisista. Kant eli varsin vaatimatonta elämää dosentin palkalla ja Königsbergin yliopistossa saavutettu opettajan paikka ei sekään olisi nostanut häntä maailmantietoisuuteen filosofina. Varsinkin alkuvuosinaan Königsbergin yliopistossa Kant keskittyikin lähes täysin luonnontieteisiin ja hänen työnsä tuolta ajalta käsittelevät esimerkiksi kosmologiaa. Vuonna 1755 hän teki ensimmäisen täysin filosofisen teoksensa, joka keskittyi merkittävimmin rationalismin kritiikkiin. Millä Kant saavutti kuuluisuuden oli noin 20

vuoden kultakausi 1780-90-luvuilla, jolloin hän kirjoitti merkittävimmät teoksensa, mukaanlukien kolme kritiikkiään sekä esimerkiksi *Moraalin metafysiikan perustuksen*. Königsbergin yliopiston pienestä koosta huolimatta sai oppilaitoksessa erittäin laaja-alaisen koulutuksen lukuisissa eri aiheissa, jonka voidaan nähdä vaikuttaneen siihen, kuinka kokonaisvaltaisia Kantin omat teoriat ovat. Logiikka liittyy kieleen, joka liittyy luontoon, joka liittyy tietoon, joka liittyy vapauteen. Jokainen osa Kantin filosofiaa on olennainen, jotta kokonaisen järjestelmän voi ymmärtää. (Guyer, 1992:5-7, 2000:15-18, 32-37.)

Immanuel Kant ei ole ensimmäinen, joka nousee mieleen mietittäessä poliittisia filosofeja. Kant on tietenkin korkeassa asemassa fenomenologian piirissä ja hänen kolme kenties tunnetuinta teostaan tai kolme kritiikkiään puhtaasta järjestä, käytännöllisestä järjestä sekä arvostelukyvystä eivät yksikään käsittele eksplisiittisesti poliittista toimintaa. Teokset käsittelevät hyvin laajasti niin ontologisia, epistemologisia, moraalisia kuin esteettisiäkin näkökantoja mutta näiden ollessa Kantin julkikuvan rakentajia, saavat toiset Euroopan klassikkofilosofit kuten Locke ja Hegel usein lavan itselleen, kun käsittelyssä on yhteiskuntafilosofian panostukset. Kantin eettinen jatko *Käytännöllisen järjen kritiikille* (1788), *Moraalin metafysiikan perustus* (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*) (1785) käsittelee yhteiskunnallisia teemoja laajemmin, mutta pääfokus on silti moraalisten tekijöiden esittelyssä ja analysoinnissa. Suurin osa avoimesti poliittisesta Kantin teoriasta nousee teoksesta *Doctrine of Right* (1797), joka myös muodostaa ensimmäisen osan *Die Metaphysik der Sitten*-teoksesta. (Guyer, 1992:4; Ellis E. , 2012:3.) Kantin poliittinen vaikutus myöhemmille sukupolville tuntuu nojaavan merkittävimmin hänen käsitykseensä vapaudesta, jonka takia myös tässä pro gradussa suuri osa hänen näkemystensä esittelyä pohjaa Kantin vapauden käsitteeseen. Kantin käsitys vapaudesta on varsin laaja ja kuten suuri osa hänen filosofiastaan, vaatii tietynlaisen kokonaiskuvan Kantin filosofian järjestelmästä ollakseen johdonmukainen. (Uleman, 2010:2; Ellis E. , 2012:1, 3-5.) Tiivistäen, Kantin kriittinen näkemys vapauteen ja vapaaseen tahtoon oli, että klassinen kenties libertaariseksi kutsuttava käsitys vapaudesta eli mahdollisuus toimia omien halujensa mukaan ilman toisten estämissä on ongelmallinen, sillä tällöin yksilö on orja haluilleen ja näin ollen ei aidosti vapaa. Vaikkakin tämä vapauskäsitys on hieman erilainen riippuen siitä, puhutaanko poliittisesta vai transsendentaalisesta vapaudesta, niiden pohja on sama: yksilöä ei tule ohjata mikään muu kuin hänen oma tahtonsa. Aitoa vapautta on toimia niiden järjellä saavutettujen moraalisten näkemysten mukaan, jotka yksilö pystyy rationaalisena toimijana itselleen muodostamaan. Vapaus tai moraalisuus eivät ole siis jotain ihmisen järjen ulkopuolella olevia, löydettäviä tekijöitä, vaan jotain, jotka kumpuavat olennaisesti järjestä itsestään. (Rauscher, 2022) Näiden moraalisten näkemysten muodostaminen toimii, tai ainakin tulisi toimia kategorisen

imperatiivin eli tietynlaisen ylittämättömän moraalisen maksiimin kautta. Tämä vapaus on tietenkin käsitteellisesti hieman kiintoisa, kuten Uleman ja Kant itsekin sitä kuvaa. Kuvailua ei myöskään helpota se, että Kantin moraalinen järjestelmä on niin koherentistinen, että sen yhden osan, esimerkiksi vapauden käsityksen ymmärtäminen vaatii myös toisten opinosien kuten rationaalisuuden ymmärtämisen. (Uleman, 2010:2-3; Ellis E. , 2012:1.) Tulkitseen asian itse niin, että vapaa tahto on olemassa transsendentaalisesti deterministisessä maailmassa ja tuottaa itsessään tuon moraalisen ohjenuoran, jota se myös vapaasti seuraa. Toisaalta se on niin konkreettisesti, rationaalisessa yhteydessä moraaliiin, että sen toiminta saattaa vaikuttaa tosiaan deterministiseltä ja libertaarisisessa mielessä “epävapaalta”. Koska Kantin näkemys vapaudesta on varsin omalaatuinen ja koska se kritisoi hyvin laaja-alaisesti ymmärrettyä käsitystä vapaudesta, on sillä ollut laaja merkitys myös häntä seuraaville moraalii- ja yhteiskuntateoreetikoille. (Uleman, 2010:1; Ellis E. , 2012:1, 3-4.) Vapauden käsite liittyy myös mitä olennaisimmin tämän pro gradun pääaiheeseen, joka on penologinen. Mikä muu käsite tulisikaan nopeammin mieleen puhuttaessa esimerkiksi vangitsemisesta kuin vapaus? Kantin vapauskäsitteeseen nousee olennaiseksi osaksi hänen penologista teoriaansa myös siksi, että hän oli ensimmäisiä retributivistisen perinteen kannattajia, jonka mukaan rikollinen itse vapaasti valitsee rikoksensa ja näin ollen hänellä on myös oikeus tulla rangaistavaksi. (Byrd, Hruschka, 2010:265-265,268.) Minusta penologinen kuva Kantista on muodostunut päinvastaiseksi Beccarian suhteen sillä Kantin penologiaa, vaikka sekin on oman tutkimuksensa ja analyysinsä osakseen saanut, ei olla tuotu Kantin teoriasta esille turhan laajasti. Hänen näkemyksensä usein lasketaan pelkäksi retributivismin ääripääksi ja jätetään ilman liiallista analysointia. Kun Beccariassa unohdetaan hänen filosofinen puolensa ja painotetaan penologista lakiteoreetikkoa, Kantissa taas nostetaan paljon enemmän hänen filosofinen puolensa esiin ja hänen myönnettävästi ohkainen penologinen teoriansa jää hieman varjoon. Rangaistuksen teoria on kuitenkin mielestäni olennaisempi osa Kantin poliittista teoriaa kuin kenties hänen teoksistaan voisi kuvan saada. Koersion käsite, jonka esittelen Kantin ja retributivismin kappaleessa, on todella tärkeä osa kantilaisen yhteiskunnan toimintaa ja sen yleisimmät ja näkyvimät merkitykset ovat juurikin oikeudelliset rangaistukset. Rankaiseminen on siis merkittävä yhteiskuntajärjestystä ylläpitävä tekijä. Koersio on käsitteenä kiintoisa myös siksi, että se liittyy Kantin joissain määrin hänen halveksumaansa utilitarismiin, sillä koersion pyrkiessä estämään rikollisuuden yleisyys yhteiskunnassa, se tulee pyrkiä myös hyötylähtöisiin seurauksiin. Kant jääkin selvästi utilitarismin kiellostaan huolimatta odottamattoman avoimeksi rangaistuksen hyödyllisille seurauksille. Kant on tullut itselleni esiin siinä määrin, mitä tätä pro gradua varten olen tutkimusta hänestä tehnyt, varsin monisyisenä filosofina. Se ei tietenkään ole yllätys, koska se on millainen Kant oli. Hänen teoriansa koskevat filosofian alalla niin laajaa kenttää ja jokainen teoria vaikuttaa

toinen toiseensa niin, että yksittäistä asiaa on todella vaikea nostaa erityiseen tarkkailuun joutumatta liikaa selittämään taustateorioita. (Ellis E. , 2012:5.) Sen takia tässä pro gradussa pyrin tarttumaan tähän vaikeaan tehtävään ja keskittymään merkittävimmin vain Kantin rangaistuksen teoriaan. On kiintoisaa, miten tuollainen varsin pieneltä teoriansalta vaikuttava aihe on saanut varsinkin viime aikoina osakseen niin laajaa keskustelua ja miten Kantin muutamien katkelmien rangaistuksesta ovat voineet herättää henkiin jopa koulukunniksi kutsuttavia tietyn Kant-tulkinnan kannattajia aiheessa. Rangaistuksen tai muutenkaan yhteiskunnan filosofiaa ei ole koskaan tuotu esiin minulle yhteydessä Kantiin. Tämän takia näen hyödylliseksi keskittyä aiheeseen, joka päältäpäin vaikuttaa kenties pikku jutulta mutta tarkemman tarkastelun myötä on kulmakivi Kantin poliittisessa teoriassa.

2.4 Kantin oikeusfilosofinen perusta rangaistukselle

Oikeus rangaista perustuu Kantilla hänen praktiseen yhteiskuntafilosofiaansa. Kantin käsityksen mukaan rangaistuksen oikeus on olennaisesti valtiollinen. Kant kuvailee valtion olevan yhteisö yksilöitä, jotka ovat asetettuna samojen oikeudenmukaisuuden lakien alaisuuteen. Nämä oikeudenmukaisuuden lait ovat johdettavissa valtion ulkopuolisista a priorisista laeista. Tällaisen yhteisön idea, “valtion idea”, on Montesquien valtion kolmijaon mukainen, jakautuen toimeenpanevaan, lainsäädäntö- sekä tuomiovaltaan. Rangaistuksen Laki eli retributivistisen rangaistuksen käsitys Kantilla on näin oletettavasti yksi a priorisista yhteiskunnan lähtökohtaisista oikeudenmukaisuuden ideoista. (Wood, 2007:213-214.) Varsinaista kunnollista perustelua tälle Kant ei kuitenkaan tarjoa. On nähtävissä, että Kant näkee Suoruuksprinsiipin mukaisesti hallitsijan oikeuden rangaista alamaistaan jonain välittömänä ja välttämättömänä. Hän kuitenkin suoraan myöntää, että yhteiskunnan moraalinen velvollisuus rangaista ei ole jotain, mikä voidaan rationaalisesti selittää. Näin ollen ainoa järkevä näkemys on, että hallitsijan oikeus rangaista retributiivisesti on yksi a priorisista, valtiolle eksternaalisista oikeuksista. Tämä kuitenkin estää rangaistuksen pohjan perustelun valtion piirissä ja sen voidaan nähdä perustuvan täysin joihinkin eettisiin peruskäsityksiin. (Wood, 2007:214.)

Historiallinen käsitys varsinkin julkisoikeudesta näyttäytyy merkittävästi Justitian hahmossa: vaakaan kantavalla jumalattarella on olennaisesti punnukset tasassa. Tämä näkemys oikeudesta tasapainona oikeassa olevan puolen suosimisen sijaan on varsin yleinen näkemys, jolla on pitkät niin historialliset kuin esim. etymologiset perusteet. (Miller, 2006:1-5.) Jos ajatus julkisoikeudesta viedään status quo:n saavuttamisen merkityksessä syvimpään päähän, sopivin tällaiseen ekvaliteettiin keskittyvään oikeuskäytäntöön käytettävä oikeusperiaate on *lex talionis*, eli talio-laki,

sillä se keskittyy tärkeimmin juuri täysin samanlaisen kärsimyksen aiheuttamiseen rikolliselle kuin rikollinen on itse aiheuttanut. Myös Kant sitoutui julkisoikeudessa lakiin ja sen taustalla olevaan ajatukseen oikeudesta status quon tai tasa-arvoisen tilanteen palauttamisena. Kant tuo esille lex talionuksen tasa-arvoisimpana mahdollisena oikeuskäytäntönä. (Wood, 2007:212.)

Kantin ja muiden non-konsekventialistien moraalifilosofia sisältää ajatuksen kahdesta ohjenuorasta: tapaprinsiipistä (principle of means) ja toiminnan ja toimimattomuuden doktriinista (doctrine of acts and omissions). Nämä moraaliset näkökannat ovat olennaisia tekijöitä Kantin oikeusfilosofian eettiselle pohjalle. Tapaprinsiipin periaate on yksinkertainen kielto tutulle lausahdukselle tarkoitus pyhittää keinot. Tapaprinsiipin mukaan “suuremman hyvän” (*greater good*) tavoittelukaan ei oikeuta käyttämään ihmisiä tapana saavuttaa tuo suurempi hyvä. Toiminnan ja toimimattomuuden doktriini taas on eräänlainen negatiivinen vastapuoli tapaprinsiipille. Doktriinin mukaan toimijalla ei ole velvollisuutta pyrkiä estämään toiselle aiheutuvaa haittaa oman haittansa uhalla, vaikka toiseen kohdistuva haitta olisi toimijalle auttamisesta seuraavaa haittaa suurempi. Esimerkiksi tapauksessa, jossa läheistäni ammutaan, minulla ei ole velvollisuutta koittaa estää luotia jalallani, vaikka osuma jalkaani aiheuttaisikin minulle vähemmän harmia kuin osuma läheiseeni. Ylipäätään, non-konsekventialisteja kuten Kantia voi yleisesti pitää “periaatteen ihmisinä”: Monet moraaliset näkökannat eivät ole heistä keskusteluun mukaan otettavia vaikka niillä olisi mitä perustelevia tekijöitä. Jos kanta on periaatteita vastaan, on se lähtökohtaisesti moraalista vastaan ja näin ollen hyödytön perusteltava. (Tadros, 2011:32-33.)

Kant liittää tämän moraalin ylivallan myös konkreettisesti rangaistukseen: “Rangaistuksessa fyysinen paha on yhteydessä moraaliseen pahuuteen. [...] tämä yhteys on välttämätön, ja fyysinen paha on suora seuraus moraalista pahuudesta [...] Tästä on selvää, että minkä tahansa rangaistuksen *requisitum* (edellytys) on että se on oikeudenmukainen, eli että se on välittömästi välttämätön seuraus moraalisesti pahasta teosta; ja tämä on tosiaan, mikä sen olennaisin laatu on, että se on *actus justitiae* (oikeutettu teko), että fyysinen paha langetetaan moraalisen pahuuden takia.” (Kant, 1997:308, suomennos oma).

Kantin oikeuden prinsiipin mukaan mikä tahansa teko on oikein, jos se on yhteensopiva kaikkien yksilöiden vapauksien kanssa universaalilain mukaisesti. Näin ollen vapaan yksilön elämän olennaisin osa on vapaa toiminta, joka ei riko toisten vapauksia eikä näin ollen ole universaalilakia vastaan. Tämän vastainen toiminta taas on vääräys (*unrecht*). Valtion tehtävä Kantin praktisen filosofian mukaan on koersiivisen vallan avulla pitää huolta, että yhteisössä toteutuu oikeus oikeudenmukaiseen vapaaseen toimintaan ja estää vääräys. Tätä Kant nimittää

oikeudenmukaisuuden tilaksi, joka eroaa olennaisesti luonnontilasta. Luonnontilassa rajoja ja suojaa oikeudenmukaiselle toiminnalle ei ole ja näin luonnontila on olennaisesti epäoikeudenmukainen. Koersion ollessa ainoa tapa varmistaa oikeudenmukaisen yhteiskunnan jatkuvuus, Kant näkee valtion oikeuden koersioon esimerkiksi rangaistusten kautta analyttisenä oikeutena. Kaikki koersio, joka estää väärää toimintaa (eli oikeudenmukaisuuden edistämistä estävää toimintaa) on Kantin mukaan oikeutettua. (Wood, 2007:214-215.) Rangaistava asia on Kantin mukaan sellainen, jossa yksilö tekee vähemmän kuin lain määräämä velvollisuus määrittää. Kantin mukaan “jos joku tekee enemmän velvollisuutensa eteen kuin laki määrittää, tämä on kunniallista; jos hän tekee juuri kuin laki vaatii, hän tekee minkä hän on velkaa; lopulta jos hän tekee vähemmän kuin laki vaatii, on se moraalisesti paheksuttavaa” (Kant, 2016:1600, suomennos oma). Kantin mukaan tämä viimeinen, moraalisesti paheksuttava toimi on mistä yhteiskunnassa tulee rangaista. (Merle, 2009:74.) Tämän jaottelun seurauksena ei kuitenkaan tule nähdä, että rangaistus tai velvollisuudentäyttö eli rikoksen vastainen eläminen tai kunnollisuus olisivat Kantilla välttämättä asteittaisia asioita, ainakaan siinä määrin, että ne vaikuttaisivat rangaistuksen asteeseen. Eettiset ja oikeudelliset velvollisuudet ovat toisistaan erillisiä ja eettisten velvollisuuksien ylläpito on toimijan henkilökohtaisen moraalin asia. On tärkeää siis huomioida, minkälaisia asioita Kantin mukaan koersiolla voidaan ja ei voida estää. Kantin praktinenkin filosofia on hyvin selvässä yhteydessä hänen etiikkaansa, joten on mahdollista saada hänen oikeusfilosofiastaan varsin totalitaarinen kuva: oikeuden on tarkoitus “suojella” moraalialia ja sen toteutumista, mutta moraalialia on monesti varsin yksityinen asia. (Wood, 2007:159.) Kuinka pitkälle ihmisten asioita sitten voi Kantin mukaan koersoida? Olennaista on muistaa oikeuden periaate: Teko on oikein, jos se on yhteensopiva yhteisön yksilöiden vapauksien kanssa universaalilain mukaisesti. Jotta periaate toteutuisi yhteisössä, kansalaisyhteiskunta määrää lakeja ylläpitämään periaatteen toteutumista. Nämä lait ovat aina jossain määrin koersiivisia. Kantin mukaan tämä koersio keskittyy kuitenkin oikeudellisiin velvollisuuksiin, ei eettisiin velvollisuuksiin. Jälkimmäisten rikkomisella viitataan siis moraalialisesti väärin tekoihin, jotka eivät kuitenkaan riko kansalaisyhteiskunnan määräämiä lakeja oikeusperiaatteen ylläpitoon. Moisten tekojen rankaiseminen olisi Kantin mukaan itsessään väärin, sillä toimijan eettisten velvollisuuksien toteutumista kuuluu ohjata vain hänen omat moraalialiset tunteensa. (Wood, 2007:162.)

Kant näkee koersion olevan olennaista, jotta minkäänlainen yhteiskunnallinen vapaus voi olla taattua. Jotta yksilö oikeasti olisi valinnoissaan vapaa, täytyy vapauden olla taattua, ei vain hetkittäisesti olemassa olevaa. Vapaan toiminnan tulee olla suojeltua, jotta se on aidosti vapaata. Toisin sanoen, jotta yksilö voi olla todella vapaa, hänen ei pelkästään tule olla tulematta estetyksi,

vaan hänelle tulee taata immuniteetti mahdollista estämistä vastaan. Tämän immuniteetin takeeksi asetetaan koersiivisia lakeja sekä seurauksia niille, jotka sitä yrittävät rikkoa. Vaikkakin koersio rajoittaa aina jonkun vapautta, se ei välttämättä rajoita oikeutettua vapautta, siis vapautta, joka on yhteensopiva kaikkien yksilöiden vapauksien kanssa. Tällainen koersio ei ole pelkästään sovittavissa vapaaseen yhteiskuntaan, vaan on sen mitä olennaisin osa. Kantin mukaan yhteiskunnallisen oikeuden käsite näin vääjäämättä johtaa siihen, että vääryyden koersio on lähtökohtaisesti oikeutettua. Pitää kuitenkin muistaa, että tämän oikeutuksen pohja on koersio-oikeuden kuulumisessa hallitsijalle (tai tämän määräämille oikeus-instituutioille). Rangaistus on näin ollen yksi olennaisimmista vapaata yhteiskuntaa ylläpitävistä tekijöistä. (Wood, 2007:214-216.) Seuraavassa luvussa kuvailen sitä, millaista Kantin mukaan tämän rangaistuksen kuuluu olla. Esittelen Kantin retributivisille tärkeitä käsitteet Rangaistuksen lain sekä *ius talionis*ksen.

2.5 Kantin retributivismi

Allen Wood erottelee Kantin teorioissa retributivismin teesit nimille “Rangaistuksen laki” sekä *ius talionis* eli “talio-oikeus”.¹ Rangaistuksen laki viittaa yleiseen retributivismin periaatteeseen, että rangaistuksen merkityksenä on toimia retribuutiona eli sovituksena tehdyille rikoksille ja näin ollen rangaistuksen määrittäjä on sen ansaitseminen. Rangaistuksen laki siis sisältää Woodin retributivismin osista Olennaisen ansainnan teesin sekä Suoruuksprinsiipin. *Ius talionis* taas viittaa rangaistuksen proportionalisuuteen ja tarkoittaa samaa kuin *lex talionis*, vain yleiseksi oikeusperiaatteeksi laajennettuna. Kant näkee Rangaistuksen lain olevan kategorisen imperatiivin mukaan toimiva oikeusperiaate, sillä sen täytäntöönpanossa ei tule miettiä rikollisen tai ympäröivän yhteiskunnan etuja. *Ius talionis*ta Kant taas perustelee sillä, että muut oikeusperiaatteet kuin talio-laki ovat häilyviä eivätkä sopivia suoran ja toimivan rangaistuksen täytäntöönpanoon, sillä niihin sekoittuu muita, rangaistuksen ulkoisia käsitteitä.

2.5.1 Rangaistuksen laki

Jean-Christophe Merlen mukaan Kant on retributivistisen rangaistusteorian isä. Antiikin filosofian koulukunnat laajimmin seurasivat Senecan lausumaa “Järkevä henkilö ei rankaise ihmistä, koska hän on tehnyt synnin vaan pitääkseen hänet pois synnistä.” Rangaistuksesta kirjoittaneet Kantin aikalaisteoreetikot filosofeista lakimiehiin, kuten Bentham, Beccaria, Hobbes, Grotius sekä Pufendorf näkivät rangaistuksen merkittävimmän deterroivana, joko keskittyen itse rikolliseen tai

---

¹ Kantin kirjoituksista on tullut esille myös termit “Vergeltung” (sovitus, kosto) ja Wiedervergeltung (lisäsovitus, lisäkosto), jotka vaikuttavat korreloivan lähes täysin Rangaistuksen lain ja talio-oikeuden käsitteiden kanssa. Koin itse jälkimmäiset termit sopivammiksi käytettäväksi tutkimuksessa, sillä Wood käyttää niitä johdonmukaisemmin.

laajempaan yhteiskuntaan. Juristi ja oikeusfilosofi Samuel Pufendorf (1632) mainitsee, että rangaistuksen ei tarvitse olla täysin sama kuin itse rikos, eli rangaistuksen ei tarvitse olla talio-periaatteen mukainen. Samoin lakimies ja oikeusteoreetikko Hugo Grotius (1583) tuo esiin, että rangaistus todellisuudessa harvoin toimii asettaen rikolliselle täysin yhtäläisen rangaistuksen rikoksen suhteen. Rikos ja rangaistus eivät ole yhtäläisiä, vaan proportionaalisia eli eräänlaisessa “sopivaksi” nähtävässä suhteessa. Näin ollen rangaistus elää skaalalla. Tällaisen skaalan ideana on estää se, että rikollinen valitsee tieteen tahtoen tehdä vakavamman rikoksen ajatellen rangaistustaan ekonomisesti. Kant oli ensimmäisiä teoreetikkoja, joka näki pelkästään moraalisen ansainnan ainoana merkittävänä oikeutuksena rangaistukselle ja myös ensimmäinen, joka asetti talio-lain yleiseksi periaatteeksi rangaistukselle. (Merle, 2009:18-20.) Näistä ensimmäistä voidaan luonnehtia Allen Woodin mukaisesti “Rangaistuksen laiksi”. Tämä laki sisältää käsitykset, jotka ovat analogisia Olennaisen ansainnan teesille sekä Suoruuksiprinsipille. Kantia voidaankin pitää retributivismin isänä, sillä hän oli ensimmäinen täysin rikokseen itseensä eikä sen seurauksiin perustuvan rangaistusteorian muotoilija.

Kantin näkemyksiä retributivismista on hyvin hankalaa käsitellä. Voitaisiin jopa väittää, että Kantilta ei edes löydy aivan kunnollista puolustusta retributivismille hänen siihen sitoutumisestaan huolimatta (Hoffman, 2015:138). Kantin sitoutuminen Rangaistuksen lakiin tulee esille erinäisistä katkelmista esimerkiksi *Metaphysics of Morals*-teoksessa. Nämä katkelmat kuvaavat hänen hyvin kategorista sitoutumistaan retributivismiin sekä halveksuntaa konsekventialistisia rangaistusteorioita kohtaan.

“Rangaistusta oikeusistuimen toimesta (poena forensis) ... ei tule ikinä asettaa vain tapana edistää jotain muuta hyvää [kuin moraalista] rikolliselle itselleen tai kansalaisyhteiskunnalle. Se täytyy aina asettaa hänelle vain koska hän on tehnyt rikoksen... Hänet on täytynyt nähdä rangaistavaksi ennen kuin hänen rangaistuksestaan hänelle tai hänen kanssakansalaisilleen saatavia hyötyjä voidaan ajatella. Rangaistuksen laki on kategorinen imperatiivi.”
teoksesta

the Metaphysics of Morals (Kant, 2016:1688, suomennos oma)

Kant julistaa suoran sitoutumisensa Olennaisen ansainnan periaatteeseen ylläolevassa sitaatissa. Sitaatista tulee myös erittäin selvästi esiin Kantin avoin kielto minkäänlaiselle rangaistukselle, jonka ohjaava päämäärä on hyöty tai ylipäättään rangaistuksen ulkopuoliset seuraukset. Kant ei kiellä pelkästään vain deterrenssiin keskittymisen, vaan myös esimerkiksi rangaistuksen, joka pyrkii

ainoastaan kuntoutukseen. Moraalinen perustelu rangaistukselle on Kantille kategorinen imperatiivi, eli näin ollen syvällisempää moraalista perustelua ei varsinaisesti edes tarvitse tarjota:

Rangaistuksen lain mukaan toimiminen on osa universaalilain mukaan toimimista. Täytyy kuitenkin huomioida, että sitaatissa voisi jopa painottaa Kantin sanaa "vain". Kant ei kiellä rangaistukselta auksiliaarisia eli sivullisia hyötyjä, kunhan niiden toteutuminen on täysin toisarvoista ansaitsevan rikollisen rankaisemiselle.

“Rangaistuksessa fyysinen paha on yhteydessä moraaliseen pahuuteen. Sitä, että tämä yhteys on välttämätön, ja että fyysinen paha on suora seuraus moraalista pahuudesta [...] ei voida päätellä järjen avulla, tai todistaa, ja silti rangaistuksen konseptiin sisältyy, että se on välitön, välttämätön seuraus lain rikkomisesta.”

teoksesta *Lectures on Ethics* (Kant, 1997:308, suomennos oma)

Suoruusprinsiipin mukaista näkemystä painottaen Kant tuo esille tässä sitaatissa, miten fyysinen paha, toisin sanoen rangaistus, on olennaisessa yhteydessä moraaliseen pahuuteen. Kategorisen imperatiivin luonteen mukaisesti tällainen näkemys ei ole todistettavissa, vaan pelkästään ymmärrettävissä. Kant vaikuttaa jopa painottavan sitä, kuinka perustelematon hänen oma näkemyksensä rangaistuksen päämäärästä on. Kant keskittyy retributivismin teorisoinnissaan siihen välittömään yhteyteen, joka rangaistuksella on moraaliseen pahuuteen, nähden, että pyrkimys tämän yhteyden empiiriseen todistamiseen on mahdoton. Kyseessä on kategorinen imperatiivi, joka hyvin olennaisena yhteiskunnan rakennuspalikkana jää kuitenkin perustelemattomaksi.

“Voi häntä, joka ryömiä läpi utilitarismin (*eudaimonism*) kiemuroitten yrittäen löytää jotain, joka vapauttaa rikollisen rangaistuksestaan.”

teoksesta *the Metaphysics of Morals* (Kant, 2016:1688, suomennos oma)

Tässä viimeisessä sitaatissa Kant julistaa täyden kiellon konsekventialismille. Utilitarismi on eettinen ajatussuunta, jonka mukaan ihmisen tulee pyrkiä elämässä mahdollisimman laajaan hyötyyn tai onnellisuuteen. Näin ollen esimerkiksi deterrentisti Bentham kannattaa myös rangaistuksessa utilitaristista moraalialia. Kant esittää sitaatissa, että minkäänlainen pyrkimys vapauttaa rikollinen rikoksestaan on mahdoton hyötylähtöisen periaatteen mukaisena. Tulkitseen itse kyseisen sitaatin juuri keskittyvän Kantillekin olennaiseen ajatukseen rangaistuksesta eräänlaisena status quon palauttajana, sillä rangaistuksella Kant voi tässä myös viitata esimerkiksi moraaliseen taakkaan, joka rikollisen harteille laskeutuu. Näin ollen Kant näkee, että ainut tekijä, joka voi

palauttaa asiointilan alkuperäiseen malliinsa, on puhtaasti rikoksen moraaliseen laatuun keskittyvä rangaistus. Rangaistuksen voi tällöin nähdä olevan eräänlainen “anti-rikos”: kuten Kant mainitsee, se on olennaisesti myös fyysistä pahaakin kuten rikoskin, mutta sen ainoana merkityksenä on olla jotain, joka tasoittaa moraalisen kentän eikä sillä pyritä muuhun ulkopuoliseen hyvään. Tällä tavalla esiteltynä Kantin rangaistusnäkemys on helppo nähdä kostona. Seuraavassa alaluvussa siirryn käsittelemään, mikä määrittää Kantin rangaistuksen proportionaalisuuden. Esittelen myös lyhyesti taliolain historiaa.

2.5.2 *Lex ja ius talionis*

Lex talionis eli talio-laki on käsitteenä pitkäaikainen ja sen olemassaolo yleisenä näkemyksenä maailmanhistoriassa eri kulttuureissa on olennainen. Laki mainitaan esimerkiksi eri muodoissa useasti Mooseksen kirjoissa. mutta sen historia toimivana pohjana penologiselle teorialle on varsin lyhyt. Talio-laki ei ole käsitteenä täysin yhtenäinen, sillä sen tarkemmassa määrittelyssä esiintyy eroja. Aikaisimmissa mesopotamialaisen lain talio-lakiluonnehdinnoissa käytäntö oli vielä Raamatun ja Kantin käsitystä monesti julmempi siksi, että se usein uhrasi negatiivisen retributivistisen periaatteensa brutaalin tarkan proportionaalisuuden edestä. Näin ollen rikkomuksista ei aina kärsinyt varsinaisesti tai ainakaan merkittävimmin rikollinen itse. Esimerkiksi tilanteessa, jossa miehen vaimo raiskataan tai poika tapetaan, oltaisiin tällaisten olemassaollessa raiskattu rikollisen vaimo tai tapettu hänen poikansa. Raamatun talio-käsitys rajautuu merkittävimmin rikolliseen itseensä ainakin Mooseksen kolmannessa ja viidennessä kirjassa. Hammurabin laissa talio-laki on formuloitu toimimaan sosiaalisten luokkien sisällä, mutta ei niiden rajojen yli. Näin ollen korkeamman luokan edustajan väkivaltarikos toista vertaistaan kohtaan toimisi talio-lain mukaan, mutta saman yksilön rikos alemman luokan edustajaa kohtaan hoidettaisiin sakkomaksulla. Samoin israelilaisten alkuperäisheimot eivät noudattaneet taliolakia rikoksen ylittäessä vapaan kansalaisen ja orjan rajat. Talio-lakia on jälkeempään puolusteltu ensimmäisinä oikeudellisen tasa-arvon askeleina, mutta selvää on, että talio-laki ei saanut aikaan kunnollista yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta eri luokkien välillä. (Miller, 2006:20-22.)

“Mutta minkälainen ja minkä suuruinen rangaistus on se, jonka julkisoikeus asettaa periaatteeseen ja mitakseen? Ei mikään muu kuin tasa-arvon periaate (oikeuden vaa’an neulan asennossa), olla taipumatta enempää yhdelle puolelle kuin toisellekaan. Näin ollen, minkä tahansa epäansaitun pahan kohdistat toiseen kansassa, sen kohdistat itseesi. Jos halveeraat häntä, halveeraat itseäsi; jos varastat häneltä, varastat itseltäsi; jos isket häntä, isket itseäsi; jos tapat hänet, tapat itsesi. Mutta vain retribution laki (*ius talionis*)- sen tietty

ymmärtäen, että edellämainitun asettaa oikeusistuin (ei oma yksityinen tuomiosi) - voi tarkasti määrittellä rangaistuksen laadun ja määrän; kaikki muut periaatteet ovat häilyviä ja epäsovivia asettamaan puhtaan ja ankaran oikeuden tuomion, sillä ulkoiset harkinnat ovat niihin sekoitettuja.”

teoksesta *the Metaphysics of Morals* (Kant, 2016:1689, suomennos oma)

Tämä sitaatti kuvaa Kantin näkemystä proportionaalisuudesta, joka vaikuttaa varsin jyrkältä. Kant kannattaa rangaistuksessa *ius talionis*-periaatetta, jonka mukaan rangaistus on todella oikeudenmukainen vain, jos se aiheuttaa yhtä paljon kärsimystä rikolliselle kuin rikollisen väärinteko on aiheuttanut. Kantin retributivismi ei ole tältäkin osin perusteltu liiallisen laajasti, sillä samoin kuin Rangaistuksen lain yhteydessä, Kant luonnollisesti näkee myös talio-oikeuden kategoriseksi imperatiiviksi, jonka toteutuminen rankaisussa on osa universaalilain toteutumista. Näin ollen laajempi tarkastelu Kantin perusteille on hankalaa. Kant kuitenkin tuo esille yhden merkittävän, osittain eksternalistisen perusteen sille, miksi rangaistuksen tulisi toimia *ius talionis* mukaisesti, ja tämä peruste tulee esille myös ylläolevasta sitaatista. Kant näkee, että kaikki muut pyrkimykset rakentaa proportionaalisuus sopivaksi rikokseen ovat liian häilyviä ja mikä tärkeintä, epätasa-arvoisia. *Ius talionis* takaa ekvivalenteen näkökulmasta optimaalisen suhtautumisen rikokseen. (Wood, 2007:212.) Retributivismin periaatteet ovat helposti maalaisjärjen mukaiseen moraaliin sopivia, ja näin ollen myös talio-oikeudelle analoginen ajatus siitä, että rangaistuksen tulee olla proportionaalinen aiheutettuun pahaan, on ihmismielelle helposti ymmärrettävissä. (Goodwin, Gromet, 2014:562; Deogaonkar, 2021:17.) Tämä yleinen palaaminen tasa-arvoisuuden olennaisuuteen oikeudessa tulee esille jo hyvin pitkäaikaisista oikeuden käytännöistä, perinteistä ja symboleista. Esimerkiksi Justitian, antiikin roomalaisten oikeuden jumalattaren kädessä kuvataan lähes aina vaaka, joka on tasassa. Tämä kuvaa sitä, miten oikeuden olennaisin merkitys ei ole päättää, kuka on oikeassa, vaan tuoda takaisin *status quo* tai “tasata tilit”. (Miller, 2006:6.) Samalla tavoin myös Kant näkee oikeuden ja *ius talionis* merkityksen, tuoden esille, että “jos loukkaat toista, loukkaat itseäsi”. Kant näkee, että talio-oikeus on tasa-arvoisin mahdollinen rangaistus rikoksesta ja näin ollen myös oikeudenmukaisin. Toinen talio-oikeuden hyöty, joka tulee epäselvemmin sitaatista esiin, on sen rajautuneisuus. Kant näkee, että deterrentistisessä tarkoituksessa tehtävän rangaistuksen proportionaalisuus on mysteeri: tuomari voisi päättää mitä tahansa sopivaksi rangaistukseksi rikolliselle, jos näkisi tämän olevan hyödyllistä esimerkiksi rikollisuuden vähentämiseksi. Kantin mukaan *ius talionis* myös suojaa rikollisia heidän käyttämisestään tapana saavuttaa jotain, käytännössä ollen monesti oikeudenmukaisimpia siis myös rikolliselle itselleen. Murhan tapaus on erityinen, sillä Kant ei näe, että rikolliselle on mahdollista

tuottaa kärsimystä joka olisi analoginen tai tarpeeksi proportionaalinen murhaan kuolemantuomion ulkopuolella. Näin ollen rangaistus murhasta olisi aina kuolemantuomio. (Wood, 2007:212.)

Kantin mukaan *lex talionis* tuo syvimmin esille rikoksen rikkeenä rikollista itseään kohtaan: jos halveeraat jotakuta, halveeraat itseäsi, jos tapat jonkun, annat samalla oman henkesi. Kantin mukaan *lex talionis* on julkisoikeudessa ainoa oikeasti oikeudenmukaisuuden takaava laki, jos oikeudenmukaisuus nähdään juurikin ekvaliteetin palautuksena. Kant tuo *lex talionis*in oikeudenmukaisuuden esiin esimerkiksi rikkojien statuserojen lievittäjänä: Tilanteessa, jossa varallisuudeltaan paljon paremmassa asemassa oleva halveeraa köyhempää, on sakkorangaistus hyödytön, sillä varakkaammalle jää näin periaatteessa mahdollisuus “ostaa” oikeuksia halveerata. Kant ehdottaa, että tämän sijaan varakkaan tuomitseminen johonkin hänen kunniaansa alentavaan tekoon, kuten pakottaminen suutelemaan halveeratun kättä, on paljon proportionalisempaa varsinaiseen tekoon ja mahdollistaa paljon paremmin oikeuden toteutumisen. Varkauden tapauksessa varas menettäisi oikeuden yksityiseen omaisuuteen asettaessaan itsensä tähän tilanteeseen kyseenalaistamalla omistusoikeuden varastamisella. Tällainen tuomio ei kuitenkaan saa edistyä kuolemantuomioksi, joten varkaalle pitää järjestää jokin tapa pysyä elossa. Tässä tapauksessa varas tuomittaisiin pakkotyöhön, Kantin sanoin jopa orjan asemaan, joka pitää hänet hengenpitimissään kiinni. (Kant, 2016:1688-1689.)

Tuotuaani nyt esille perusteita jo laajalti hyväksytylle käsitykselle Kantista retributivistina, siirryn tutkimaan mahdollisuutta Kantin non-retributivismille. Kantin teksteistä tulee esille välillä myös jollain tasolla konsekventialismille suopeita näkemyksiä hänen erittäin avoimesta utilitarismin vastustuksestaan huolimatta. Esittelen näitä näkemyksiä ja niihin perustuvia teorioita seuraavaksi.

2.6 Kantin non-retributivismi

Kantin näkemys rangaistuksesta on kiistelty (Hoffman, 2015:V). Monet Kantin teokset tuovat hänen näkemyksensä esiin mitä retributivistisimpina, mutta tätä käsitystä Kantista heikentää viimeaikaiset julkaisut, jotka kyseenalaistavat Kantin äärimmäisen retributivismin. Selvää on myös, että Kantin moraalifilosofia ei kaikilta osin, jopa erittäin tärkein osin, sovi yhteen hänen retributivistisen penologiansa kanssa. (Wood, 2007:206.) Kant on joka tapauksessa utilitaristisen maailmannäkemysen suuri vastustaja ja tämä näkemys heijastuu hänellä olennaisesti myös rankaisemiseen. Konsekventialistinen ajattelu toiminnassa on täysin Kantin näkemysten vastainen, ja suuri osa moraalista non-konsekventialisteista rakentaakin näkemyksensä Kantin moraalifilosofian pohjalle. Kant näkee, että humaniteetti rikollisessa itsessään tulee olla päämäärä

ulkoisen hyödyn sijaan. Vain tällainen lähtökohta antaa rikollisellekin jokaiselle yhteiskunnassa kuuluvan vapaan tahdon. Rikollisen tulee saada rangaistus, jonka hän on rikoksellaan ansainnut, ei rangaistus, jossa häntä käytetään tapana saavuttaa jotain. Tämän näkemyksen Kant perustelee rikollisen vapaan tahdon kunnioituksena. Olettaen, että rikollinen on vapaasti toimiva, rationaalinen yksilö, on hän tehnyt rikoksensa myös vapaasta tahdosta. Näin ollen hänelle pitää taata tästä vapaasta valinnasta johtava seuraus, jos hänen vapaata tahtoaan pyritään aidosti kunnioittamaan. Kant ei kuitenkaan näe, että rikolliset varsinaisesti tahtovat rangaistusta, sillä hän ei näe kovan kohtelun haluamista ihmiselle luonnollisena. Rationaalinen yksilö kuitenkin kategorisen imperatiivin mukaisesti haluaa yhteiskunnan, jossa tietyt teot ovat rangaistavia ja tietyt moraaliset oletukset ovat olemassa. Näin ollen rikollinen myös tahtoo olemassa oleviksi häntä rankaisevat olosuhteet. (Merle, 2009:23.)

Kantia ei lähtökohtaisesti kiinnosta se vaikutus, mikä rangaistuksella on rikolliseen tai ympäröivään yhteiskuntaan tai millaisen viestin rangaistus lähettää. Kant näkee, että lex talionuksen mukaan voidaan asettaa vakavampia rangaistuksia kuin deterrenssin perusteella, kommentoiden esimerkiksi Beccarian lähtökohtaa turhan maailmaa syleileväksi. Kiintoisaa on, että nykyaikaiset Kantin teorioista alkunsa saaneet retributionistit näkevät deterrenssiteorian mahdollistavan vakavammat rangaistukset lex talionuksen asettaessa rangaistukselle ylärajan. (Merle, 2009:22.)

Kant tuo penologiassaan esille selvän jaon retributivististen sekä konsekventialististen rangaistusten välille, eikä ole selvää, että hän täysin kieltäisi jälkimmäisten käytön tai hyödyn oikeuskäytännössä. Hän kutsuu pragmaattisia, konsekventialistisia rangaistuksia nimellä *poenae medicinales* (lääkitsevät rangaistukset) ja jakaa nämä vielä *poenae correctivae* sekä *poenae exemplares*-alakategorioihin, jotka vastaisivat nykyaikaisin termein kuntoutuksen sekä deterrenssin rangaistus päämääriä. Puhuen oletettavasti konkreettisessa mielessä rangaistuksesta, Kant jopa mainitsee “Kaikki auktoriteetin langettamat rangaistukset ovat pelotevaikutteisia, joko pyrkien estämään väärintekijää itseään tai varoittamaan muita hänen esimerkillään” (Kant, 1997:79, oma suomennos). Näin on siis selvää, että ainakin jossain kohtia Kant mainitsee pelotevaikutteen selväksi osaksi rangaistusta. Epäselväksi jää kuitenkin, kuinka olennainen osa se on. Jollain tavoin voidaan nähdä, että Kant erottelee deterrenssin olennaisesti konkreettiseksi, praktiseksi tekijäksi, jolla ei ole varsinaista yhteyttä moraaliin, toisin kuin retribuutiolla. Tämän vuoksi hän ehkä tuo deterrenssin esiin niin usein välttämättömänä osana auktoriteetin langettamaa rangaistusta: on tavallaan välttämätöntä, että rangaistuksen langettajakin niin sanotusti saa rangaistuksesta jotain. Tämän hyödyn tavoittelu tulee kuitenkin tapahtua Rangaistuksen lain mukaisesti, siis vain koska

rikos on moraalinen vääritys ja moraalinen vääritys on ainoa olennainen, välitön ja välttämätön syy rangaista. Kant tuokin esiin, että auktoriteetin langettama rangaistus on aina pyrkivä myös rikoksen vähentämiseen, mutta tätä olennaisempi osa rangaistukselle on puhtaan moraalinen *poena vindictiva*, joka langetetaan puhtaasti rangaistuksen ansaitsemisen vuoksi. Rangaistus on samalla tavoin fyysinen paha kuin rikos on moraalinen paha, sen merkitys on olla puhdasta vahinkoa. Näin ollen tuomarin hyväntahtoisista lähtökohdista riippumatta on olennaista, että rangaistus oikeutetaan vain moraalin perusteella, vaikka sillä olisikin muita päämääriä. (Kant, 1997:79; Merle, 2009:81.)

Kantin osittainen vastustus deterrenttiä rankaisemista kohtaan on kuitenkin erikoista ottaen huomioon sen olevan varsin yhteensopiva ja jopa tarpeellinen hänen laajemman oikeusteoriansa toiminnalle. Kantille yhteiskunnan tavoitteena on taata jokaiselle yksilölle ne vapaudet ja oikeudet, esimerkiksi vapauden pakotuksesta toisten tahdon alaiseksi, jotka ovat yhteensopivia kaikkien yksilöiden vapauksien sekä universaalien moraalilain kanssa. Nämä oikeudet he ansaitsevat pelkästään ihmisyytensä ja sen mukanaan tuoman arvon takia. Kansalaisyhteiskunnan tehtävä on luoda oikeuden tila, jossa koersion avulla yksilöitä kannustetaan toimimaan oikein ja estetään tekemästä vääritystä. (Wood, 2007:215.) Miten tällainen järjestelmä on mahdollista ilman konsekventialistista lähtökohtaa, vielä tarkemmin deterrenssiä? Näen itse, että oikeuden tila itsessään on konsekventialistinen päämäärä. Kant itse jopa näkee, että inhimillisen auktoriteetin on väärin yhdistää käsitystä moraalista pahasta väärintekijässä fyysiseen vahinkoon tai muuhun kärsimykseen paitsi, jos tällä voidaan ylläpitää oikeudellisen tilan toteutumista. Mihin siis tarvitsemme ollenkaan Kantin a priorisesti oletettua, välttämätöntä ja välitöntä retributivismia? Retributiivinen rankaisu tuntuu jäävän jos miksikään, varsin turhaksi lisäksi muuten toimivan oikeusfilosofisesti johdonmukaisen teorian päälle. Kuitenkin Kantin itsensä mielestä retribuution tulee olla rangaistuksessa parrasvaloissa ja konsekventialistiset hyötyjen toisarvoisia sivusaavutuksia. (Wood, 2007:216.) Kantin seuraajista yksi tunnetuimmista, Fichte, on jopa suoraan maininnut, että Kantin retributivismi on lähtökohdaton moraalinen näkemys, “joka perustuu käsittämättömälle kategoriselle imperatiiville”. (Fichte, 1970:3:282–83.)

Perinteinen kahtiajako penologisessa teoriassa on vallinnut alunperin kantilaiseen teoriaan perustuvan retributivismin sekä lukuisten muiden teoreetikkojen, kuten Benthamin ja Beccarian yleisen deterrenssin välillä. Kuitenkin noin viimeisen puolen vuosisadan aikana, yhdistelmäteoriat ovat saaneet paljon merkittävämmän jalansijan penologian kentällä. Yhdistelmäteoriat näkevät, että vain yhdellä rangaistusperiaatteella ei voida saavuttaa oikeudenmukaista tai toimivaa rangaistusjärjestelmää. Näin ollen ne yhdistävät useampaa eri teoriaa, erityisesti juuri

retributivismia ja deterrenssiä. Työnjako näiden kahden teorian välillä voi vaikuttaakin varsin itsestäänselvältä. Rangaistukselle on helppoa nähdä kaksi merkittävää pyrkimystä: sen tulee olla sen langettavalle yhteisölle hyödyllinen ja sen tulee olla oikein. Deterrenssi voi tällöin hoitaa rangaistuksen hyötyyn pyrkivän puolen, kun taas retributivismi toimii moraalisen pohjana rangaistuksen oikeutukselle. Hyödyt molempien teorioiden omaksumisesta ovat selvät ja tämän lisäksi, teorit vielä korjaavat toistensa haittoja. Retributivismi voi moraliin perustuessaan äityä turhan subjektiiviseksi, sillä morali on varsin häilyvä tekijä niin yksilöiden kuin erityisesti yhteiskuntien välillä. Deterrenssi taas saattaa jättää moraalisen arvioinnin syvästi moraalissa aiheesta liian vähälle mietinnälle. (Merle, 2009:44-45.)

Deterrenssin hyödyn tavoite on selvä ja varsin universaali: rangaistuksen tulee estää tulevia rikoksia. Retributivismi taas tarjoaa, juurikin heikossa, negatiivisessa muodossaan periaatteen rangaistuksen proportionaalisuudelle, estäen esimerkiksi sen, että rangaistus olisi turhan raskas, vaikka sen deterroiva vaikutus olisikin merkittävä. Sharon Byrd on tuonut esille, miten Kantin penologinen teoria saattaa olla omalla tavallaan yhdistelmäteoria, ollen osittain deterroiva ja osittain retributiivinen. Byrdin mukaan Kantinkin oikeusjärjestelmän olennainen osa on, miten se toimii estääkseen kansalaisten pyrkimyksen rikkoa lakia. Tämä on saavutettavissa oikeusjärjestelmän uhkailevalla osalla ja näin deterroi. Itse rangaistuksen toteutus kuitenkin perustuu sen vakavuudessa ja laadussa retributivistiseen teoriaan. Tämä olennainen työnjako perustuu Byrdin mukaan siihen, että retributivismi on ainoa rangaistusteoria, joka kantilaisittain todella pitää rikollista päämääränä eikä tapana saavuttaa jotain. Deterrentti osa rankaisusta kuitenkin toimii koersiona, jonka tarkoituksena on saavuttaa laajempi haluamattomuus rikollisuuteen, näin ollen ohjaten kansalaisia vapaasti valitsemaan rikoksettomuus. (Merle, 2009:44-51; Byrd, Hruschka, 2010:262-267.) Byrdin näkemys perustuu Gottfried Achenwallin (1719) käsitykseen rangaistuksesta, joka on tietynlainen yhdistelmä deterrentismia ja retributionismia. Achenwall esittää konseptin, jossa rangaistuksen uhka on ensiarvoinen ja ansainta toimii perusteena rangaistuksen langetukselle. Tästä näkemyksestä voidaan myös huomata, miten hallitsijalle jää mahdollisuus käyttää rangaistuksia ja merkittävimmin jopa lakia itseään koersiivisesti. Näen itse tässä yhtäläisyyksiä siihen, miten Kantin rangaistuskäsitys on laajalti tehty kuin hallitsijoita varten: rangaistuksen deterroivat tekijät, jotka makaavat retributivistisella perustalla, ovat Kantilla enemmän hallitsijalle käytännöllisiä kuin utilitaristiseen kaikkien onnellisuuteen pyrkiviä. Tämä tekijä Kantin teorioissa taas käy järkeen, sillä hänen yleinen yhteiskuntateoriansa perustuu täysin käsitykseen siitä, että järjestäytynyt valtio ja kansalaisyhteiskunta on välttämätön, jos minkäänlaisen oikeuden halutaan toteutuvan. Kant on johdonmukaisesti benthamilaisen utilitarismin kriitikko: achenwallilaisen deterrenssin päämäärä,

jos Kant sitä tosiaan kannattaa, on pitää yllä yhteiskunnallinen lupaus yleisen oikeuspohjan olemassaolosta, toisin sanoen pitää yllä eräänlaista yhteiskuntajärjestystä. Näen itse, että vaikkakin tämä päämäärä on “hyödyllinen”, se ei ole samalla tavoin päämäärä, jonka suuntaan kehittyä ja pyrkiä, kuin yleinen yhteiskunnan onnellisuus esimerkiksi Benthamilla. Rangaistuksen, ja rikoslain merkitys Kantille ylipäätään, on varmistaa suojele jokaisen oikeuksille yhteiskunnassa. Yksinkertaistaen; Kant ei rankaise siksi, että yhteiskunta hyötyisi siitä, vaan jotta yhteiskunta konseptina kuten Kant sen määrittää, pysyy ylipäätään olemassa. (Byrd, Hruschka, 2010:262-267.)

On otettava myös huomioon, että muutama Kantin katkelma tuo esiin mielenkiintoisia poikkeamia talio-lain käyttöön. Yksi näistä tapauksista on Karneadeen lankun esimerkki. Esimerkissä Kant kuvailee tilanteen, jossa haaksirikkoutuneen laivan kaksi selviytyjää kelluvat saman lankun varassa, mutta lankku voi pelastaa vain toisen. Kantin mukaan ei tule olla lakia, joka tuomitsee kuolemantuomioon toisen selviytyjistä, joka työntää kanssakellujansa pois lankulta, näin hukuttaen hänet. Kantin mukaan tällaisessa tilanteessa kuolemantuomiolla ei voi olla toivottua vaikutusta, sillä kuka tahansa rationaalinen henkilö valitsisi tällaisessa tilanteessa mieluummin epävarman kuoleman kuolemantuomion muodossa kuin varman kuoleman hukkumalla. Varma pelko uhkaa ihmistä toimivammin kuin epävarma. Tässä esimerkissä tuleekin hyvin esille myös Kantin ajoittainen taipuminen lievän deterrentistisiin lähtökohtiin, sillä kysyttäväksi jää, mikä on kuolemantuomion “toivottu vaikutus” tässä tilanteessa? Tämän esimerkin pohjalta Byrd tuokin esiin Kantin mahdollisen osittaisen deterrentistisiin pyrkimisen rangaistuksessa, ajatuksenaan, että kuolemantuomiolla ei voi olla pelotevaikutusta, jos sen vaatima rikos on oikeutettavissa “luonnollisen toiminnan mukaisena”. (Merle, 2009:46-49.) Suora sitaatti, joka myös vaikuttaa hyväksyvän konsekventialistisen pyrkimyksen retribuution lisäksi, on seuraava: “Vaikkakin hänellä, joka rankaisee voi olla samaan aikaan myös hyväntahtoinen pyrkimys ohjata rankaisua onnellisuuden saavutusta kohti, täytyy aikomuksen ensin tulla oikeutetuksi puhtaasti rankaisuna, siis puhtaasti vahinkona, jotta hän, jota rangaistaan voisi rangaistuksen pysähtyessä olla näkemättä kiltteyttä raakuuden takana ja myöntää itselleen että häntä kohdeltiin oikeudenmukaisesti ja että se mitä hänelle langetettiin oli täydellisen sopivaa hänen käytökselleen. Jokaisessa rangaistuksessa näin ollen tulee ensin toteutua oikeus, ja tämä muodostaa toiminnon perusolemuksen. Hyväntahtoisuus voi tosiaan olla yhdistettynä siihen, mutta rangaistuksen ansainneella ei ole pienintäkään syytä miettiä tätä.” (Kant, 2016:999, suomennos oma). Tästäkin voimme edelleen päätellä, että Kant ei ainakaan vastusta yleishyödyllisiä seurauksia, mutta pääpyrkimyksen tulee olla retributiivinen rangaistus moraalisesti ansaitsevalle rikolliselle.

Byrdin kyseenalaistus Kantin retributivismille ei ole ainoa laatuaan ja varsin moni Kantin penologiaan tutustunut kyseenalaistaa sen äärimmäisen retributivismiin, erityisesti siksi, että se on monessa kohtaa varsin selvässä ristiriidassa Kantin laajemman moraalifilosofian kanssa. Näissä kyseenalaistuksissa on kuitenkin myös selvät ongelmansa, sillä ne kiistävät ne varsin suorat näkemykset, jotka Kant omasta rangaistusnäkemystään tuo esiin, esimerkiksi lähes täysin kieltäen konsekventialistisen rankaisemisen. (Wood, 2007:213,216,219-220.) On kuitenkin huomattava kuten Wood tuo esiin, että Kantin retributivismi on ensisijaisesti moraalista, osittain jopa uskonnollista. Näin ollen sen tarkoitus teoriana ei välttämättä ole suora konkreettinen täytäntöönpano oikeusistuimissa. Vaikka Kant muutamassa kohdassa penologiaansa puhuttelee tuomareita suoraan, on hänen selvästi merkittävin huolenaiheensa konkreettisessa oikeustoimessa se, että oikeusistuin ei pelkästään koneenomaisesti lue lakia ja toimi kuten niin sanotusti paperissa sanotaan. Lakia ei tule erottaa missään nimessä moraalista, vaan tuomioistuimen tarkoitus on toimia ennenkaikkea moraalisesti, eli seuraten Rangaistuksen lakia ja talio-oikeutta, jos nämä näkemykset ovat moraalisesti oikeiksi perusteltavia. (Wood, 2007:212-213.)

2.7 Kantin ja retributivismiin yhteenveto

Mikä siis on aito Kantin penologinen näkökanta? Kuten Woodkin tuo esiin, on kyseenalaista, onko Kantin retributivistinen rangaistuskäsitys edes yhteensopiva hänen oman laajemman oikeusfilosofian ja etiikkansa kanssa (Wood, 2007:216,223). Kantin mukaan moraalinen toimintamme perustuu hyvevelvollisuuksiin eli moraalisiin pyrkimyksiin, jotka meillä on velvollisuus omistaa. Näistä pohjaavimmat ovat omaan täydellisyyteen sekä muiden onnellisuuteen pyrkiminen. Jälkimmäinen velvollisuuksista on olennainen keskustellessamme rangaistuksesta. Muiden onnellisuuteen pyrkimisen ollessa hyvevelvollisuus, on mahdotonta tehdä hyviä tekoja, joiden päämääränä on toisten epäonnellisuus. Kant mainitsee tällaisesta toiminnasta esimerkkeinä muun muassa kateuden ja epäkiitollisuuden kehyksessä tehtävät teot. Pyrkimys toisen vahingoittamiseen on ylipäätään epäsopeva kantilaisen etiikan kanssa. Myös sen pohjalle rakentuvan yhteiskuntakäsityksen näkökulmasta on selvää, että jokaisen kansalaisen tulisi noudattaa näitä maksiimeja ja että heillä on oikeus olettaa muiden noudattavan niitä. Kant ei tuo missään kohtaa esille, että rikolliset tai muut väärintekijät olisivat poikkeus näiden velvollisuuksien noudattamiskohteina. Retributivistisessa rangaistuksessa kärsimys on kuitenkin suora seuraus oikeuden toteuttamisesta ja kärsimys aiheutettuna ansaitsevalle rikolliselle nähdään jopa lähtökohtaisesti hyväksi. Kantin retributivismi tuntuu asettavan yhteiskuntaan täysin hänen laajempaa etiikkaansa paitsi yhteensopimattoman, suorastaan päinvastaisen moraalimaksimien, kun kyse on rikollisista. (Wood, 2007:219-220.)

Näen itse, että tietynlainen yhdistelmäteorian käsitys on johdonmukaisin mahdollinen Kantin penologiaa tutkiessa. Byrdin esiintuoma jaottelu deterrenssiin uhatta ja retributioon toteutuksessa on minusta varsin helposti Kantin penologiasta esille saatava näkemys, vaikkakin se asettaa Kantin kirjoituksista räikeästi esillenneusevan retributivismin paljon vähemmän merkittävään asemaan. Näen itse, että kyseessä on tietynlainen aluejaottelu: Rangaistus on Kantille hyvin olennaisesti aina auktoriteettiin yhdistettävä asia. Oikeudellista rangaistusta ei ole olemassa ilman järjestäytyntä valtiota. Tämä kaikki asettaa rangaistuksen hyvin praktiseen kehukseen. Kant ei kuitenkaan missään nimessä ole praktikko, vaan hänen kiinnittäytymisensä idealistiseen moralismiin on yleistä hänen kaikessa filosofiassaan, olennaisesti myös yhteiskuntafilosofiassa. Näin ollen Byrdin näkemys on helposti ymmärrettävä: Kantin käsitys rangaistuksesta on luonteeltaan hyvin kaksijakoista, sillä Kant on hyvin tiukasti sidoksissa kahteen eri näkemykseen; toisaalta rangaistus on mitä konkreettisinta valtiovalan pyrkimystä pitää yllä koersion voimin oikeusvaltion pohjarakennelmaa, toisaalta se on välitöntä ja vääjäämätöntä vastaamista moraaliseen vääryyteen. Kantin pelaamista penologisesti “kahdessa tiimissä” tuo esille juuri Fichten mainitsema perustelemattomuus retributivismille, sillä Kant vaikuttaa ajattelevan, että rangaistuksessa on niin perustelua kaipaava kuin sitä kaipaamaton osa. Tällainen kahteen suuntaan sitoutuminen on kuitenkin myönnettävästi teorian osalta erikoista, varsinkin ottaen huomioon, miten Kantia on hyvin pitkään pidetty retributivismin kansikuvapoikana. Näen kuitenkin itse asian niin, että Kant sitä hyvin pitkälti kuitenkin onkin, jopa niin pitkälle, että hän ei näe tarvetta perustella retributionismia millään moraalisloogista pohjakäsitystä syvemmällä ajattelulla. Silti on tärkeää huomioida se konkreettinen pohja, joka rangaistuksella Kantille on, vaikka hänen omat katkelmansa rangaistuksesta sitä vähätelisivätkin.

3. BENTHAM JA INKAPASITAATIO

Jeremy Bentham (1748) oli merkittävimmin utilitarismin eli hyötyajattelun teorian kehittämisestä tunnettu filosofi. Hänen etiikkansa liittyy olennaisesti penologiseen teoriaan ja hänen rangaistuksen klassikkoteoksensa *Rationale of Punishment* (1830) sekä *Panopticon* (1787) ja *Panopticon versus New South Wales* (1812) toimivat tämän luvun primäärilähteinä. Bentham tuo näissä teoksissa esille ensimmäisiä systemaattisia vankilajärjestelmän kuvauksia ja näin ollen tämä luku toimii myös inkapasitaatioon käsitteen esittelyinä. Inkapasitaatio viittaa oikeudellisessa rangaistuksessa sen suoraan estävään vaikutukseen, toisin sanoen rikollisen rikokseen kykenemättömäksi tekemiseen

esimerkiksi vangitsemalla. Pohjaan tämän käsitteen esittelyssä pääosin Zimringin ja Hawkinsin vuoden 1995 teokseen *Incapacitation: Penal Confinement and the Restraint of Crime*.

Ensimmäisessä kappaleessa tuon tiiviisti esille, millaiseksi osaksi inkapasitaatio on nähty yleisesti rangaistuksessa sekä mainitsen erilaisia rangaistuksia, jotka inkapasitoivat. Inkapasitaatio on laaja-alaisesti mukana suuressa osassa oikeudellista rangaistusta ja sen vaikutuksen vakavuus vaihtelee aina sakoista kuolemantuomioon. Pohjustan kappaleessa ajatusta, että inkapasitaatio on merkittävä osa lähes kaikkea oikeudellista rangaistusta sen verrannollisesta tutkimuksellisesta hiljaisuudesta huolimatta. Esittelen erilaisia inkapasitaation ongelmia rajaten ne merkittävimmin vankilatuomion piiriin, sillä vankila on inkapasitoivista rangaistuksista yleisin ja näkyvin. Kappale 3.2 taas esittelee joitain inkapasitaation ongelmia, kuten esimerkiksi sitä, miten eri tyyppiset rikokset, muutokset rikosten tekijöiden määrässä, rikollisen mahdollinen jo pidempi rikollisura sekä vangitsemisen korkea hinta vaikuttavat inkapasitaation asettamisen mahdollisuuteen ja sen toimivuuteen.

Kappaleessa 3.3 siirryn Jeremy Benthamiin ja hänen etiikkaansa. Esittelen ensin lyhyesti Benthamin henkilökohtaista historiaa, keskittyen esimerkiksi hänen suureen arvostukseensa erityisesti ranskalaisia valistusajattelijoita kohtaan ja siihen, miten kyseinen ajattelu vaikutti hänen filosofiseen asenteeseensa. Tämä asenne oli ennen kaikkea demystifioiva ja eräällä tavoin maailmaa järkeistävä. Tämän jälkeen kappaleessa 3.4 tuon esiin Benthamin moraalifilosofian perustekijät sekä kuvailen hänen yleistä lähtökohtaansa filosofiaan, joka pyrkii aina eräänlaiseen maalaisjärkeen ja myös ei-materiaalisten asioiden kuten moraalien pohjaamisen tieteellisiin, empiirisiin tekijöihin. Bentham näki kaiken inhimillisen toiminnan perustuvan kahteen tekijään: kipuun ja nautintoon. Ihmisen kaikki motivaatio perustui lopulta näiden tekijöiden välttelyyn tai niihin pyrkimiseen. Tämä motivaatio suuntautuu erilaisten sanktioiden, esimerkiksi uskonnollisten tai poliittisten mukaan, ja nämä ohjaavat intressejämme. Penologiaan tämä Benthamin laskelmoiva asenne sopii siten, että hän näkee rikollisten ja ihmisten yleensäkin olevan hyvin psykologisesti muovailtavissa. Tämän takia hän rakentaakin penologisissa teoksissaan niin yksityiskohtaiset järjestelmät erilaisten rangaistusten vaikutuksille, sillä hänestä kivut ja nautinnot ovat rakennuspalikat paitsi ihmisten myös koko yhteiskunnan organisointiin. Tiivistäen, Bentham piti inkapasitaatiota rangaistukselle hyödyllisenä, mutta deterressille tai kuten hän itse sanoi “esimerkillisyydelle” toisarvoisena tekijänä. Benthamille vankilan, jota hän piti parempana vaihtoehtona karkoitukselle, moni metodi on hyvin inkapasitoiva.

Keskityn Benthamin oikeusfilosofiaan kappaleessa 3.5. Bentham vastusti kaikkia hämäreitä, idealistisia käsityksiä kuten ihmisoikeuksia tai perinteisiin perustuvaa lakia. Benthamista lain tuli olla aina kehittyvä sen hetkisen yhteiskunnan tilan mukaan, ja tämän takia häntä pidetäänkin oikeuspositivismin isänä. Bentham kritisoi esimerkiksi aikalaistaan brittiteoreetikkoa William Blackstonea, sillä hän perusti näkemyksensä Englannin laista juurikin yhteiskuntasopimuksen ja tapaoikeuden kaltaisille epäselville perinteille. Bentham kannatti lain selkeyttä, läpinäkyvyyttä ja tarkkuutta ja vastusti laissa epäselvien oikeuksien määrittelyä. Tämän takia hän ei myöskään nähnyt rikollisille kuuluvan erityisiä oikeuksia, vaan hän suhtautui heidän kohteluunsa täysin utilitaristisesti; mikä tuottaa parhaimman lopputuloksen, eli rikoksen vähenemisen, on paras toimintatapa.

Alaluvut 3.5.1 ja 3.5.2 käsittelevät tarkemmin Benthamin suhdetta inkapasitaatioon. Ensimmäinen näistä alaluvuista esittelee Benthamin ja inkapasitaation suhdetta yleisemmin ja toinen taas tuo tästä suhteesta esille konkreettisemmän ja äärimmäisemmän esimerkin esille panoptikonin käsitteen muodossa. Bentham näki, että inkapasitaatiosta ja varsinkin tietynlaisesta vankilarangaistuksesta on suuria hyötyjä. Tämän takia hän kannatti inkapasitaation käyttöä varsin laajasti. Benthamin käsityksen mukaan inkapasitaatio on hyvin yksinkertaista “koululogiikkaa” ja hänen asenteensa tuntien, tämä oli kehu inkapasitaation toimintamenetelmälle. Joka tapauksessa inkapasitaatio oli kuitenkin ennemmin kätevä tapa saavuttaa muita rangaistuksen päämääriä, kuten deterrenssiä eli pelotevaikutusta ja moraalista kuntoutusta. Vankilassa rikollinen on alttiimpi esimerkiksi uskonnolliselle ja moraaliselle mietinnälle sekä vankilan epämieluisat olosuhteet saavat hänet alttiimmaksi kivun ja nautinnon vaikutuksille, vankila siis eräällä tavoin herkistää rikolliset kontrolloitavammiksi.

Rikollisen totaalinen inkapasitaatio tulee esiin Panoptikonin myötä, jossa vanki pyritään pitämään täysin poissa rikoksen, rikollistumisen tai rikollisten ajatusten piiristä. Esittelenkin kappaleessa 3.5.2, miten inkapasitaation merkitys on mitä olennaisiin Panoptikonin käsitteessä. Panoptikon on penologisessa teoriassa aikansa valvonnan huipennus ja se varmistaa esimerkiksi rikollisten pitäytymisen kuntoutuksen tavoitteissaan, pakojen epätodennäköisyyden, sukupuolten pysymisen erossa toisistaan ja jopa toimii tapana levittää rangaistuksen esimerkillisyyttä toimiessaan paikkana, jossa ulkopuolisetkin voivat nähdä rikollisten rangaistuksen. Bentham näkee Panoptikonin ekonomisena sekä rahallisesti että ennen kaikkea kärsimyksen ja hyödyn tuottamisen mielessä.

3.1 Inkapasitaatio yleisesti

Inkapasitaatio on ollut osa rangaistuksen historiaa aina, sillä vaikka sen ottaminen päämääräksi penologisesti on ollut suosittua vasta viime vuosikymmeninä, ovat rangaistukset aina olleet olennaisesti myös inkapasitoivia. Kaikkien rangaistusten osa on pyrkimys vähentää rikoksen toistumista, jolloin toimiva rangaistus aina jossain määrin estää toimintaa. Kovimmin inkapasitoiva rangaistus on kuolemanrangaistus, joka estää täysin rikollisen mahdollisuuden niin tehdä rikoksia kuin mitään muutaakaan. Samalla tavalla inkapasitoivia rangaistuksia ovat muut korporaaliset eli kehoon kohdistuvat rangaistukset, vaihdellen affliktiivisista eli kipua tuottavista rangaistuksista kuten mutilaatiosta pidättävämpiin rangaistuksiin kuten vankilaan (Bentham, 1843a:395). Vaikka kuolemantuomion pyrkimys varsinkin ennen modernia aikaa oli lähes täysin retributiivinen eli rikosta sovittava, on kuitenkin tärkeää huomioida, millainen sen konkreettinen inkapasitoiva vaikutus on.

Inkapasitaatio voi vaikuttaa osittain selvästi toimivalta ja on vaikeaa kieltää, etteikö esimerkiksi rikollisten poistaminen arkipäivän maailmasta vankilaan estäisi joitain rikoksia tapahtumasta. Monimutkaisinta inkapasitaatiota edustaa esimerkiksi vankilat. Vankilan inkapasitoiva rooli on varsin totaalinen. Vankilassa ihminen on lähes kokoajan joko täysin estetty toiminnasta, joka vaikuttaa ulkomaailmaan, täysin valvottu tai molempia. Näin ollen yksilön rikollinen toiminta on helppoa estää. Vankilat eivät kuitenkaan ole sisäiseltä järjestykseltään virheettömiä ja kokoaikainen vahtiminen autoritäärisen vankilan piirissä tulee yhteiskunnalle kalliiksi. Tämä mahdollistaa rikosten tapahtumisen vankilan seinien sisäpuolella. Erinäiset kiellot taas ovat kenties toimivin esimerkki yksinkertaisemmasta inkapasitoivasta rangaistuksesta. Kun kyse on selvästi kiellosta, joka ei itsessään ole päämäärä vaan kiellettävän asian käyttö, inkapasitaatio on toimivaa. Toisaalta, tällaisia lakeja täytyy ylläpitää yleensä esimerkiksi sakoilla, jotka voivat kohdella eri yhteiskuntaluokkia hyvin eri tavoin. Kiellot eivät usein pyri estämään itse kiellettävää toimintaa, vaan jotain mitä tällä kiellolla saataisiin aikaan. Tällainen tapaus lainsäädännössä ovat esimerkiksi hallussapitolait. Aseen hallussapito ei ole kiellettyä ilman lupaa siksi, että itse aseiden omistaminen olisi väärin vaan aseiden avulla saatetaan tehdä jotain rikollista. Inkapasitoiva vaikutus on myös laeilla, jotka kieltävät jonkin rikoksen yrityksen. Esimerkiksi terroristisen iskun pelkkä suunnittelu on jo lailla kiellettyä, vaikka varsinaiseen rikokseen itseensä ei oltaisi edes ryhdytty. (Ellis, 2012:142-143.)

Inkapsitaatio on yksinkertaisesti oletettu toimivaksi ja simppeliksi järjestelmäksi, joka ei vaadi suurta selitystä tai teoreettista mallia tuekseen. Retributiivisen ja kuntouttavan vangitsemisen sekä pelotevaikutteen on nähty olevan tarkempaa tutkimusta ja suunnittelua vaativia, kun taas inkapsitaation tulokset on oletettu itsestäänselviksi. Näin ollen inkapsitaatio on myös ollut neljästä vangitsemisen oikeutuksesta vähiten tutkituin. (Zimring, Hawkins, 1995:41.)

Inkapsitaation eräällä tavoin itsestäänselvästi toimivan luonteen takia, siihen keskittyvää filosofista teoriaa on myös hankalampaa löytää kuin muiden päämäärien osalta. Tämän takia keskitynkin tässä luvussa tuomaan esille myös, miten inkapsitaatio tulee osaksi rangaistuksen filosofiaa hieman vaivihkaa osana muiden päämäärien saavuttamismetodeja.

Inkapsitaation penologisesta asemasta huolimatta, J.E Thomas teorisoi, että olennainen osa kaikessa rangaistuksessa on sen kontrolloiva, hallitseva tai sanalla sanoen, inkapsitoiva vaikutus.

“Monta sataa vuotta englantilainen yhteiskunta on hyväksynyt, että ihmiset, jotka kieltävät tietyt sosiaaliset arvot tulee poistaa tuosta yhteiskunnasta. Lainsuojattomuus keskiajalla, siirtorangaistus 1600-luvulta ja vangitseminen 1800-luvulta ovat kaikki ilmaisuja tälle näkemykselle. Vangitseminen, muutoin kuin osana siirtorangaistusta tai kuolemantuomiota, on verrannollisen uusi tapa kohdella rikollisia. Yhteiskunta on määritellyt tarpeen rikollisen poistamiselle ja vankilajärjestelmä organisaationa on syntynyt vastaamaan tuohon tarpeeseen.” (J.E Thomas,1972:5, suomennos oma)

Thomasin teos käsittelee tarkemmin juuri englantilaista oikeus- ja vankilajärjestelmää, mutta sitaatin esiintuoma näkemys on laajalti sovellettavissa oikeudelliseen rangaistukseen ylipäätään. Tähän näkemykseen pohjaan myös laajemmin tässä luvussa: Inkapsitaatio on historiallisesti hyvin pitkäaikainen rangaistuksen osa, joka on paitsi oma päämääränsä, myös olennainen tapa saavuttaa muita rangaistuksen päämääriä. Ajatus siitä, että rikollisen kyky tehdä rikoksia tulee kokonaan estää esimerkiksi poistamalla hänet keskuudestamme, on pitkäaikainen vaikka vangitseminen itsessään on rangaistusmuotona historialtaan lyhyt. Esittelen seuraavaksi joitain inkapsitaation ongelmia. Koska vankilarangaistus on inkapsitoivista rangaistuksista kenties kaikista näkyvin ja myös tutkituin, käsittelem inkapsitaatiota merkittävimmin sen näkökulmasta.

3.2 Inkapsitaation eräitä ongelmia

Yksilövaikutus viittaa kaikkiin rikoksiin, jotka vältetään rikollisen tekemänä hänen ollessaan vangittuna. Rikoksilla on kuitenkin laaja ja usein yksilönvaikutusta laajempi vaikutus ympäröivässä

yhteisössä. Tämä johtaa meidät yhteen inkapasitaatioteorian perustavimmista ongelmista: On mahdotonta aidosti tietää, kuinka paljon rikoksia estämme kenen tahansa rikollisen vangitsemisella. Syvinkään tieto rikollisen psykologiasta ei mahdollista aukotonta arviointia siitä, onko vangitseminen rikoksia ennaltaehkäisevän vaikutuksensa takia hyödyllistä. On täysin mahdollista, että moninkertainen rikostensa uusija tekeekin elämässään täyden käännöksen viimeisimmän rikoksensa jälkeen ja hänen vangitsemisensa ei pidä häntä poissa mistään rikollisesta, koska hän ei enää pyri tekemään rikoksia. On myös tärkeää ottaa huomioon, että rikollisen rikolliseen elämään ja sen vakavuuteen vaikuttaa moni muukin tekijä kuin rikollisen oma toiminta. Jos esimerkiksi murhan tehnyt vangittu kuuluu rikollisjengiin, on varsin todennäköistä, että hänen tilaltaan joku toinen tekee ne rikokset, joihin hän murhatuomionsa takia ei voi osallistua. Samoin voidaan kyseenalaistaa se, onko kaikkien rikosten estäminen yksilölle reilua tai ennen kaikkea aidosti yhteisölle hyödyllistä, esimerkiksi jos kyseessä on huumeiden käyttörikos tai siveellisyyttä uhmaava rike. (Zimring, Hawkins, 43-44.)

Ryhmämuotoisen rikollisuuden vaikutus inkapasitaation toimimiseen onkin merkittävää ottaa huomioon. Yksin tehtävää rikollisuutta on yksinkertaisempaa estää inkapasitaation kautta. Kuinka ratkaistaan tilanne, jossa vangittava on vain yksi jäsen suuremmassa ryhmässä, jota ilman rikollinen toiminta ei onnistu? Moni muuttuja monimutkaistaa ratkaisua. Rikollisuuden piiristä poistettava saattaa olla johtava hahmo ryhmälle ja sen toiminnalle, jolloin tietenkin hänen inkapasitoimisensa voisi estää koko ryhmän toiminnan ja näin ollen olisi tietenkin yhteiskunnalle kannattavampaa. Toisaalta voi olla, että kyseinen ryhmä vain jatkaa toimintaansa ilman piiristään poistettua henkilöä tai hankkii jonkun hänen tilalleen. On mahdollista, että hyvin erilaisia seuraamuksia, rikosta lisääviä tai vähentäviä saattaa syntyä tällaisesta yhden jäsenen poistosta rikollisryhmästä. (Reiss, 1986:122, Zimring, Hawkins, 1995:44.)

Markkinamuotoisessa rikollisuudessa inkapasitaatio on myös ongelmasta. Substituutio eli vangitun rikollisen toimien korvaantuminen toisen rikollisen toimilla on välttämätön tekijä esimerkiksi huumekaupassa. Voidaan olettaa, että mitä tiedetympi laitton markkinamuoto on, sitä yleisempää substituutio sen piirissä on. (Zimring, Hawkins, 1995:55.) Neljä tekijää vaikuttavat laajalti substituution eli rikollisen korvaamisen yleisyyteen: rikosmahdollisuuksien rajoitettu määrä, rikollisten suuri määrä, laajalti tunnetut rikosmahdollisuudet ja rikollisuuden riskiympäristö. Rikollisen elämän ollessa eriytymätöntä eli rikosten ollessa selvässä yhteydessä toisiinsa ja mahdollisuuksien rikokseen ollessa vaatimuksiltaan yhtäläisiä, voidaan olettaa substituution olevan vähäisempää, sillä tietyn rikollisuran korvaamisesta ei voida olettaa saavan erityistä hyötyä

suhteessa toiseen. Esimerkiksi alueella uuden, tuottavan huumausaineen välittämisen substituutio toisten saman huumausaineen välittäjien toimesta on todennäköisempää, sillä rikoksen korvaaminen on kannattavaa. Kuitenkin asiaan vaikuttaa myös olemassa oleva rikolliskanta, sillä on todennäköisempää että laajemman tekijäkunnan rikokset korvaantuvat. Mitä harvinaisempi rikostyyppi on, sitä harvempi rikosta luonnollisesti osaa, haluaa tai uskaltaa tehdä. Erilaisilla rikoksilla on siis eriävä riskiympäristö: mitä tarkemmin valvottu, moraalisesti halveksittu tai vähemmän harjoitettu rikosmuoto on, sitä harvinaisempaa on substituutio. Vaikkakin ongelma on selvin markkinoihin sopivilla rikoksilla, on samoja huolenaiheita syytä miettiä myös inkapasitaation suhteessa kaikkeen rikollisuuteen. (Zimring, Hawkins, 1995:56-58.)

Inkupasitaation tärkein merkitys on joka tapauksessa pitää rikollinen poissa vaarantamasta ympäröivää yhteiskuntaa (Zimring, Hawkins, 1995:44). Onko esimerkiksi huumeen käyttörikos kuinka vakavana tahansa tarpeeksi merkittävä, jotta sen tekijä tarvitsisi poistaa yhteiskunnasta? Vangitseminen on yhteiskunnalle merkittävä meno ja rikollisen uhka on aina suhteutettava hänen vangitsemisestaan saatavaan hyötyyn. Tämä ei tarkoita, että inkapasitaatioteorian mukainen vangitseminen olisi aina turhaa tai haitallista, mutta olennaista tällaiselle rangaistukselle on aina hyödyn ja haitan punnitseminen. (Zimring, Hawkins, 1995:44.) Tästä selvästä dilemmasta huolimatta, vankilaan tuomitseminen juurikin inkapasitoivassa mielessä on ollut jo pitkään historiassa yksinkertaisesti hyväksytty toimintatapa. Yksilövaikutus voidaan estimoida laskennallisesti olettaen, että tietty ajallinen piste on tekijän rikollisen elämäntavan alkupiste ja tietty piste sen loppu. Olettaen, että rikollinen pitäisi yllä rikollista elämäntapaansa tasaisella tahdilla, voidaan arvioida, kuinka hyödyllinen inkapasitaatio on kyseisen tekijän rikosten estämisessä. Rikollisuus ei kuitenkaan reaalisesti toimi näin yksinkertaisesti. Ajatus rikollisesta elämäntavasta, joka alkaa tietyssä pisteessä, jatkuu tasaiseen tahtiin ja päättyy yhtä pikaisesti kuin alkoikin, ei korreloi minkään oikean rikolliskäyttäytymisen teorian kanssa. (Zimring, Hawkins, 1995:46.)

Inkapasitoinnille nähdäänkin tutkimuksessa tarpeelliseksi selektiivinen luonne: sosiaalisesta piiristä poistaminen ei toimi tai ole tarpeellista kaikille rikosryhmille. Rikollisen inkapasitaatioon tarvetta tulee arvioida hänen tekemiensä rikosten määrän ja vakavuuden, tuomionsa välisen ajan sekä yhteisöllisten siteidensä perusteella. Nämä tekijät voivat ennustaa tulevaa lainvastaista toimintaa. Kokemus rikollisesta toiminnasta mahdollistaa merkittävämpää jatkoa rikosten parissa ja vakavampi teko voi ennakoita rikollisen niin sanottua erikoistumista ja taidollista kehitystä jossain tietyssä rikoksessa. Toisaalta taas henkilö, joka uusii rikoksensa 10 vuotta viimeisen jälkeen on

vähemmän todennäköisesti sopiva inkapasitoitavaksi kuin heti tuomion jälkeen tekonsa uusinut. Uuden elämää muuttavan sosiaalisen suhteen synty kuten avioliitto saattaa hyvinkin toimia rikollisuutta ehkäisevänä tekijänä. (Zimring, Hawkins, 1995:47-49.) Inkapasaatio on kuitenkin lähes aina selektiivistä, vaikkei se keskittyisikään tarkasti formuloituihin ennustuslaskelmiin. Koska kaikkia rikollisia ei voi tai ei edes haluta vangita, tekevät tuomioistuimet ja poliisit aina jollain tasolla selektiivisiä valintoja siitä, kuka saattaisi olla tarpeellisin vangita (Zimring, Hawkins, 1995:49).

Seuraavassa kappaleessa siirryn luvun varsinaiseen aiheeseen, Jeremy Benthamiin. Bentham, vaikkakin filosofian parissa varsin laaja-alainen toimija, tunnetaan merkittävimmin panoksestaan etiikkaan ja erityisesti utilitaristisesta moraalikäsitteestään. Bentham oli erittäin empiristinen ja tiedettä kunnioittava henkilö, joka unelmoi moraalien pohjustamisesta täydellisen koherentille, perusteltavissa olevalle systeemille. Tällaisen systeemin hän löysi utilitarismista sekä sen hyötyperiaatteesta. Kappale 3.3 toimii Benthamin lyhyenä henkilöhistoriana. Tämän jälkeen siirryn esittelemään lyhyesti Benthamin etiikkaa kappaleessa 3.4 ja kappaleessa 3.5 hänen utilitarisminsa yhteyttä hänen oikeusfilosofiaansa.

3.3 Benthamin lyhyt henkilöhistoria

Yksi merkittävimmistä Jeremy Benthamin koko elämää ja tuotantoa kuvaavista pyrkimyksistä on pyrkimys demystifikaatioon. Jeremy Bentham oli erittäin logiikkaa ja rationaalisuutta puolustava henkilö, vaikka hänen raivokasta maalaisjärkisyyttään ei aina painoteta mielestäni tarpeeksi. Bentham rakasti logiikkaa ja sovelsi sitä filosofiassaan erittäin laajasti. Tämä halu liittyi olennaisesti hänen pyrkimyksensä demystifioida elämän eri osa-alueita. Samoin kun hän kannatti käytännöllisessä politiikassaan, että jokaisen lakipykälän pitää olla laajasti julkinen ja helposti ymmärrettävissä, hän myös halusi selventää moraalisen toiminnan pohjan yhdistämällä sen tekijöihin, joita hänen mielestään ei voitu ihmiskokemuksessa kieltää - kipuun ja nautintoon. Bentham oli mies, joka halusi ottaa huomioon harkinnassaan vain merkittävät tosiasiat, näin ollen hän esimerkiksi asettui monen lakipykälän puolelle ja montaa vastaan sen perusteella, olivatko ne aidosti hyödyllisiä. (Hart, 1982:21-25; Schofield, 2006:2-3, 8, 28-30, 2009:9-10.) Esimerkiksi erilaiset seksuaalisuuteen liittyvät rikokset, jotka hänen aikalaisensa tuomitsivat merkittävimmin traditionaalisista syistä olivat Jeremy Benthamista paljon ymmärrettävämpiä ja haitattomampia, kuin miksi yleinen yhteiskunta ne näki (Bentham, 1978 (1785)). Positivistisen lakiperinteen yhtenä tärkeimpänä muotoilijana Bentham näki, että laki muuttuu yhteiskuntien mukana ja sen reformointi on olennaista yhteiskunnan kehitykselle. Laki ei ollut hänen mielestään jokin ammoisilta ajoilta

määrätty moraalinen ohjenuora, tällaiset traditionalistiset kuvitelmat Bentham pyrki juurikin demystifioimaan. (Schofield, 2006:6–7, 42,44, 2009:48.) Toisaalta, Bentham ei myöskään missään nimessä ollut radikaali: Bentham vihasi yhtä syvästi sekä vanhanaikaisiin traditioihin sitoutumista että turhan rajua tai harkitsematonta uudistamista (Hart, 1982:6-7.).

Jo nuorena Bentham teki yksinkertaisuuteen ja selkeyteen perustuvia päätelmiä kielenkäytöstä: Bentham arvotti pitkiä ja monimutkaisia lauseita käyttävät hierarkkisesti alemmiksi, sillä nämä pyrkivät lauseidensa epäselkeydellä välttämään ylempiarvoisemman henkilön loukkaamista. Johtajat eri aloilla taas puhuivat lyhyesti, ytimekkäästi ja ennen kaikkea selkeästi. (De Champs, 2015:24.) Selkeys kaikilla mahdollisilla aloilla varmisti yksilölle suuremman vallan. Jo tästä asenteesta voimme huomata Benthamin syvän halun demystifioinnille. Toisena anekdotaalisena esimerkkinä toimii hyvin Jeremy Benthamin kannatus viimeisinä vuosinaan eräänlaisille hautausmaapuistoille, joissa kävijät voisivat nähdä auto-ikoneiksi muutettujen ruumiiden avulla kuoleman lähempää ja näin ollen tuntea sen vähemmän pelottavaksi. (Bentham, 1832) Näen näissä esimerkeissä analogian sille, miten Benthamilla oli todella pyrkimys tehdä kaikesta käsittämättömältä ja määrättyltä vaikuttavasta yleistajuisempaa ja maalaisjärkisempää. Maailma taisi vaikuttaa Benthamille varsin johdonmukaiselta, kun hän oli tajunnut kaiken perustuvan kipuun ja nautintoon: oli vain tutkittava jokainen niihin vaikuttava asia perin pohjin, niin suurin mahdollinen onnellisuus koko ihmiskunnalle oli taattavissa.

Jeremy Benthamin voidaan rehellisesti väittää olleen frankofiili eli ranskalaisen kulttuurin suuri ihailija. Hänen syvä arvostuksensa ajan ahaalle uudistushengelle ja valistuksen rationalismille, joka kukoisti varsinkin Pariisissa nousi esille vielä vahvempana kontrastissa hänen oman maansa traditionalistisempaa oikeusjärjestystä vasten. Bentham itse näki ranskan kielen avanneen hänelle täysin uuden näkökulman maailmaan ja on kieltämätöntä, että hänen suhteensa Ranskaan ja sen kansaan muodostivat merkittäviä pohjustuksia kaikelle hänen ajattelulleen. Bentham jopa kirjoitti jotkin merkittävistä teoksistaan, esimerkiksi tässä luvussa yhtenä lähteenä käytettävän *The Rationale of Punishment*-teoksen ensin ranskaksi ja vasta myöhemmin se käännettiin englanniksi. (De Champs, 2015:1-5.) Monet ranskalaiset ajattelijat, kenties merkittävimmin monet utilitarismin periaatteet Benthamia edeltäen maininnut Helvetius, olivat täysin korvaamattomia Benthamin filosofiselle järjestelmälle. *De l'esprit*-teoksessa (1758) Helvetius tuo esiin, miten saavutettavan onnellisuuden määrä voitaisiin määrittää laskemalla yhteen yksilön nautinnot ja kivut. Hän esitteli myös miten arvio julkisesta hyvinvoinnista pystyttiin muodostaa samalla tavoin laajentamalla kalkyyli koskemaan koko kansakuntaa. Helvetius oli myös muilla tavoin Benthamille

suunnannäyttäjää, sillä hän oli laajalti yhteiskuntafilosofiassaan reformistinen ja vastusti samoin epäselviä konsepteja kuten Benthamkin. Yhtenä *Encyclopédia*-teoksen tekijänä tunne Jean le Rond d'Alembert oli toinen merkittävä Benthamin ranskalaisvaikutus, jolle Bentham suo kunnian faktuaalisten ja fiktiivisten olentojen eron selkeyttämisestä. (De Champs, 2015:41-45.) Tämä ero on konseptina erittäin olennainen Benthamin filosofialle, vaikkakin se usein jää hänen utilitarisminsa esittelyssä varjoon.

Jeremy Bentham pyrki muodostamaan omassa näkemyksessäni ennen kaikkea eräällä tavoin realistista filosofiaa. Jos maalaisjärkisellä, humanistisen perinteen ulkopuolisella henkilöllä olisi oma suosikkifilosofinsa, se saattaisi hyvin olla Bentham. Benthamille arvokkainta hänen filosofiassaan ylipäätään oli selkeyttä konsepteja ja tuoda esille totuus, koska hän näki aidon onnellisuuden olevan mahdollista ainoastaan, kun pelaamme realiteeteilla myyttien, traditioiden ja uskomusten sijaan. Yhteiskuntafilosofisesti tällä lähtökohdalla on tietysti myös suuri merkitys. Näen itse, että Benthamin pyrkimys eräänlaiseen proto-positivismiin sai hänet ajattelemaan ihmisyksilöt usein turhankin laskelmoitavina ja ennakoitavina, jopa konemaisina. Inkapasitaatio tietenkin yhdistyy tähän olennaisesti: täysi esto haitallisiin nautintoihin pyrkimiselle ja koersio parempiin suuntautumiseen on Benthamille mekanistisen toimivaa. Bentham kyllä miettii filosofiassaan lähes joka yksityiskohdan läpi, mutta hän ei tunnu koskaan miettivän sitä, olisiko hänen mahdollista olla väärässä. Benthamin oma käsitys nautintoihin ja kipuihin perustuvasta elämän systeemistä on hänelle niin lähtökohtainen, että hänen teoriansa tuntuu usein hänen teoksissaan sujuvan aivan liian helposti; ihminen ja yhteiskunta toimivat kuin rasvattu kone, kun ne vain hyväksyvät olemassa olevat realiteetit eivätkä harhauta itseään myyttisillä konsepteilla.

3.4 Benthamin etiikan perusteet

Jeremy Benthamin filosofia on laaja-alaista ja monet hänen yhteiskunnalliset näkemyksensä saavat pohjustuksensa muun filosofian aihealueista. Laajimmin Bentham keskittyi etiikkaan ja yhteiskunta- sekä oikeusfilosofiaan, mutta hänen sitoumuksensa esimerkiksi kovan linjan empirismiin on tekijä, joka ohjaa myös laajasti hänen normatiivisen filosofiansa näkemyksiä. Benthamille ilmiön tai asian todennettavuus empiirisesti oli erittäin tärkeää. Hän lajitteli filosofiassaan jo alkuaikoina maailman rakenteessa asiat fiktiivisiin ja faktuaalisiin asioihin varsin jyrkästi. Näen, että tämä asenne ja jopa Benthamin halveksunta fiktiivisiä, ei-todennettavia asioita kohtaan on mitä olennaisin vaikuttaja hänen laajemmalle filosofialleen, sillä se on tekijä, joka on ohjannut hänet myös utilitarismiin, josta hänet merkittävimmin muistetaan. (Schofield, 2006:2-3.) Tämän sitoumuksen mukana nousee myös hänen vastustuksensa esimerkiksi hänen suoraan

kritisoimansa William Blackstonen ja monen muun yhteiskuntateoreetikon näkemykselle luonnonoikeuksista. Sama vastustus hänellä nousee myös luonnonoikeuksille varsin läheiselle yhteiskuntasopimusteorialle. (Schofield, 2006:6–7.) Benthamin vastustus näille käsitteille on laaja ja tuon sen periaatteita enemmän esiin Benthamin oikeusfilosofiaa käsittelevässä kappaleessa, mutta tässä kohdin esittelen lyhyesti ne filosofiset, eettiset taustat, jotka merkittävimmin vaikuttavat Benthamin oikeus- ja rangaistusteorioihin. Koska fokukseni ei ole varsinaisesti utilitarismissa, joudun tiivistämään kyseistä laajaa teoriaa paitsi ylipäätään, myös Benthamin skaalassa, sillä hänenkin kirjoituksensa hyötylähtöisestä etiikasta on liian laaja-alaista tyhjentävästi esiteltäväksi. Tuonkin esille ennemmin sen ontologisen ja eettisen kehyksen, joka Jeremy Benthamilla oli niiltä osin, kuin se on relevanttia hänen oikeusfilosofiselle käsitykselleen ja rangaistuksen filosofialleen.

Mitä Benthamin näkemyksistä ei mielestäni usein tuoda esille on hänen tiukan empiirinen ja fysikalistinen maailmankatsomuksensa. Benthamin mukaan ihmisen kokemuksessa ei ole mitään, mikä ei olisi saanut alkuaan jostain fyysisestä faktasta. Näin ollen moraalinen argumentointi perustui Benthamin mukaan varsin usein pelkkään fiktiivisiin tekijöihin luottamiseen, sillä useat moraaliset käsitykset olivat lähtökohtaisesti immaterialistisia. Tämä onkin pohja sille, miksi Bentham on juuri utilitaristi: Benthamin mukaan vain nautinnot ja kivut ovat ainoa mahdollisuus tieteelliselle moraalisuudelle, sillä ne nousevat esiin selvistä fysikaalisista tekijöistä. Näin ollen ainoat oikeat moraalisesti arvioitavat propositiot ovat niitä, jotka keskittyvät toiminnan aiheuttamiin nautintoihin ja kipuihin. (Schofield, 2006:8, 28-30.) Tätä periaatetta Bentham kutsuu hyödyn periaatteeksi ja hänen mukaansa moraalinen toiminta ei ole minkään muun mittapuun mukaan järkeenkäypää. Bentham kuvailee suhdettamme ihmisinä kipuun ja nautintoon varsin luonnollisena. Hänen mukaansa luonto on alistanut meidät vaikutukselleen ja mahdollistaa näin moraalisen toimintamme, jonka voimme päätellä siitä, millaisen nautinnon tai kivun responssin saamme. Tämä luonnollinen systeemi on yhteensopiva hyödyn periaatteen kanssa, ja tämä periaate mahdollistaa rationaalisen ja lainmukaisen toimintamme luonnon vaikutuksen alla. (Schofield, 2006:29, 2009:44-45.) Rikollisuuden tapauksessa moinen näkemys on erityisen relevantti siksi, että Bentham näki tämän prosessin olevan se, joka muodostaa myös ihmisen motiivit. Ihmisen nautintoa luova kiinnostus saa aikaan halun, josta taas muodostuu ihmiselle motiivi pyrkiä samaan toimintaan uudelleen. Samoin kipua luova kiinnostus saa aikaan vastenmielisyyden, josta muodostuu motiivi välttää kyseistä toimintaa. (Schofield, 2006:30-32, 2009:45-47.) Tähän perustuu myöhemmin esiteltävä Benthamin näkemys tavoista vaikuttaa vankeihin: Altistuessaan nautinnollisille ärsykeille, ihminen voidaan saada pyrkimään kyseiseen nautintoon uudelleen, mutta vielä tärkeämmin, kun ihminen altistetaan kivuliaalle ärsykeille, esimerkiksi rangaistuksille rikoksesta,

hänet voidaan saada välttelemään ärsykkeen aiheuttavaa toimintaa. (Hart, 1982:68.) Karrikoiden, ihmisen psykologia on Benthamin näkemyksessä varsin yksinkertaista nautinnoilla ja kivuilla leikkimistä.

Bentham määrittelee utilitaristisen etiikkansa perustekijät täsmällisesti. Hyödyn periaate viittaa asenteeseen, jossa toiminnan tavoitteeksi asetetaan hyöty. Hyödyllinen toiminta joko edistää onnellisuutta tai estää epäonnea tapahtumasta sille, johon toiminta vaikuttaa. Toiminta on näin ollen hyödyn periaatteen mukainen, kun sillä on taipumus tuottaa enemmän onnellisuutta kuin epäonnea. (Schofield, 2006:33.) Onnellisuus tarkoittaa joko nautintojen olemassaoloa tai suojaa kivuilta, mutta Bentham viittaa termillä myös eräänlaiseen ”kokonaisuonnellisuuteen” eli siihen onnellisuuden summaan, josta on erotettu kivut. Hyvää on siis mikä tahansa joka tuottaa positiivista nautintoa eli nautinnon reaalista lisääntymistä tai negatiivista nautintoa eli kivun poissaoloa. Paha taas on mikä tahansa, joka tuottaa positiivista kipua tai negatiivista kipua eli nautinnon poissaoloa. Moraalista moisesta hyvyydestä tai pahuudesta tekee ihmisen tahdon liittyminen niihin. (Schofield, 2006:33-34.)

Bentham näki nautintojen ja kipujen olevan pohjimmaisimmat ihmispsykologian rakennuspalikat, joten kaiken motivoinnin moraaliseen toimintaan tulisi pohjautua nautintojen ja kipujen oikeanlaiseen organisointiin. Ihmiselle syntyy motiiveja toimia vain intresseistä, ja näiden intressien pitää olla johdonmukaisia koettavien nautintojen ja kipujen kanssa. Bentham esitteli neljä eri lähdettä erilaisille intressien suuntaustavoille eli niin kutsutuille sanktioille: fyysisen, poliittisen, moraalisen tai populaarin sekä uskonnollisen. Fyysiset sanktiot nousevat luonnollisesta elämästämme, esimerkiksi nälän ja unen tarpeista. Moraaliset ja populaarit sanktiot koskevat julkista elämää, joka määrittelee sopivia ja oikeudenmukaisia tapoja toimia. Esimerkiksi erilaisten sosiaalisten tabujen voisi nähdä sopivan tähän joukkoon. Uskonnolliset sanktiot keskittyvät ainoana joukkona tämän elämän jälkeiseen aikaan, sillä ne motivoivat toimintaa yliluonnollisen olennon toimesta joko tässä elämässä tai tulevassa. (Schofield, 2006: 35.) Tämän pro gradun osalta kiintoisin joukko on poliittiset sanktiot. Näihin oikeuslaitos voi konkreettisesti vaikuttaa, sillä kyseiset sanktiot pohjautuvat yhteiskuntamme lakeihin ja tuomarien päätöksiin. On kuitenkin huomattava, että jokainen näistä sanktioiden kategorioista toimii Benthamin mukaan fyysisen (tai luonnollisen) sanktion kautta: pohjimmiltaan vain luonnon ja fysiikan keinoin voivat tuomarit, ympäröivät ihmiset ja jopa Jumala toimia. (Schofield, 2006:36, 2009:48.)

Bentham näki, liittyen juuri nautintoihin ja kipuihin, että moraalinen väite on ilmaisu sen sanojan mielipiteestä. Jos ilmaisen, että jotain tulisi tai ei tulisi tehdä, tämä tarkoittaa että olisi minun nautinnokseni, että kyseinen asia tehdään tai ei tehdä. Normatiivisesti ainoa mittapuu todella määrittää, mikä on oikein ja mikä väärin, on se, kuinka paljon netto-onnellisuutta kyseinen teko tuottaa maailmaan. Bentham ei kuitenkaan ajatellut, että kaikki ihmiset ovat hyötyprinsiippiä kannattavia, vaan että se on vain ainoa toimiva tapa määrittää oikea ja väärä. (Schofield, 2006:40.) Ihminen voi kuitenkin olla esimerkiksi moraalisesti deontologinen, mutta Bentham näkee tällaisen ihmisen vain välittävän omista tuntemuksistaan ja näkemyksistään. Hyötyprinsiippi on ainoa moraalinen periaate, joka on yleistettävissä. Toisin kuin deontologiset periaatteet, hyötyprinsiippi sekä keskittyy oikeisiin, konkreettisiin maailmassa tapahtuviin seurauksiin että se on kiinnostunut jostain aidosta saatavasta, onnellisuudesta. (Schofield, 2006:46-49.)

Benthamin oma mielenlaatu tulee esiin varsin laskelmoivana ja näin ollen on järkevää, että hän näki lähes kaiken inhimillisessä toiminnassa redusoitavan kalkyyleihin. Kaikki Benthamin järjestelmässä toimii tietyllä tavalla matematiikalle analogisesti yhteen. Hän esimerkiksi näkee sekä nautinnon arvon että sen vaikuttavuuden yhdeksi: mitä moraalisesti arvokkaampi nautinto, sitä vahvempi sen teho motivoida on. Benthamille olennaista oli määritellä kivussa ja nautinnossa kaikki mahdollisimman tarkkaan: näiden tekijöiden psykologinen ja moraalinen arvo riippuu hänelle erittäin konkreettisista asioista kuten niiden kestosta, intensiivisyydestä, läheisyydestä sekä varmuudesta. Bentham otti huomioon mietinnässä kyseisten nautintojen motivoinnin seuraukset ja niiden omat moraaliset arvot. Ylipäätään, Bentham pohti niin tarkasti nautinnon ja kivun suhdetta moraaliseen toimintaan, että hänen ajatustensa tiivistäminen sen tärkeimpiin pointteihin on hankalaa, jollei tyydy vain mainitsemaan Benthamin nähneen kaiken moraalisen perustuvan tekojen aiheuttamaan nautintoon ja kipuun. (Schofield, 2006:41-44, 2009:49.) Omasta mielestäni utilitarismin laskelmoivaa luonnetta ei ole missään nimessä liioiteltu, jos utilitarismi samaistetaan Benthamiin. Benthamin mukaan yksittäisen teon moraalinen arvo pystyttiin laskea tarkkaan asettamalla ne nautinnot ja kivut, joita teko jokaiselle asianomaiselle aiheuttaa vaakaan ja yksinkertaisesti mitata, kummalle puolelle teon arvo kallistuu. Tämän periaatteen takia Bentham myöhemmin kutsuikin hyötyperiaatetta maksimaalisen onnellisuuden periaatteeksi, sillä hän näki, että onnellisuus kuvasi paremmin sitä vaikutusta, joka arvioitavalla teolla oli juurikin kaikkiin yksilöihin yhteiskunnassa. (Schofield, 2006:43, 2009:50.)

3.5 Benthamin oikeusfilosofia ja penologia

Bentham näki, että jokaisen lain tulisi perustua moraaliin ja näin ollen perimmiltään hyödyn käsitteeseen. Laki koskee normatiivisuutta, sitä, mitä ihmisen tulisi tai tulisi olla tekemättä.

Benthamin näkemyksessä ainut mahdollinen fakta, joka voi määrittää sen, miksi jonkun tulisi tehdä tai olla tekemättä jotain, on hyödyn periaate. Hyödyn periaate on kuitenkin itsessään Benthamin sanoin fiktiivinen entiteetti, joten Bentham piti sen aina kovasti sidottuna konkreettiseen empiriaan ja perusteltaviin ihmisen tunteisiin, jotka kaikki perustuivat joko nautinnon tai kivun tuntemuksiin. (Schofield, 2006:42,44, 2009:48.)

Bentham ei varsinaisesti tuo esiin, millä tavoin tuomarin tulisi suhtautua hyötyperiaatteeseen. P.J. Kelly on kuitenkin esittänyt, että Bentham oli tuomareiden osalta luultavimmin sääntöutilitaristi, eli esitti, että tuomareilla olisi jonkinlainen ennaltamäärätty säännöstö, jonka olisi määritelty edistävän hyötyä ja jonka mukaan he asettavat tuomion. Näin ollen tuomarin työnä ei olisi tehdä moraalisia kalkyyleja. (Schofield, 2006:41.) Joka tapauksessa, lainsäädäntö perustui silti Benthamin mukaan niin kutsuttuun poliittiseen aritmetiikkaan. Vaikkakin on selvää, että esimerkiksi nautintojen ja kipujen tarkka järjestäminen suurimmasta pienimpään oli epätarkkaa, Benthamin mukaan hyötyperiaate takasi läheisimmän mahdollisen suhteen tarkkaan matematiikkaan, jonka lainsäädäntö pystyi tavoittamaan.

Benthamin kaksijakoisuus ei koskenut pelkästään maailman jakoa fiktiivisiin ja faktuaalisiin tekijöihin. Merkittävä jako on myös hänen ontologinen kaksijakonsa: jokainen asia on jaettavissa sen toimintaan (*practice*) ja tietoon (*knowledge*). Pyrkimys mahdollisimman oikeanlaiseen toimintaan on tällöin taito (*art*) ja pyrkimys mahdollisimman laajaan tietoon tiede (*science*). Tällainen ontologinen dikotomisuus on Benthamille yleistä ja se liittyy olennaisesti myös hänen käsitykseensä laista. (Schofield, 2006:10.) Vuoden 1776 *A Fragment of Government* -teoksessaan Bentham kritisoi Blackwellin merkittävää teosta Englannin lakijärjestelmästä. Myös tässä teoksessa Benthamin kritiikki perustuu olennaiseen kaksinjakoon: selostajaan (*expositor*) sekä sensuroijaan (*ensor*). Varsinaiset termit ovat hankalia suomentaa, mutta roolien merkitys on helppoa ymmärtää: selostajan rooli on deskriptiivisesti kuvailta jotakin, kun taas sensuroijan työ on kritisoida ja tarjota parannusehdotuksia. Näin ollen sensuroijan työ on enemmän taitoa kun taas selostaja keskittyy enemmän lain tieteeseen. (Schofield, 2006:51.) Benthamin mukaan lainsäädäntö vaatii molempia, ja Blackwell oli tehnyt merkittävän virheen olettaessaan nämä roolit yhdeksi teoksessaan. Tämä johtaa hyvin deontologiseen, kenties luonnonoikeuksiin tai yhteiskuntasopimuksen ajatukseen

perustuvaan lakikäsitykseen, joka myötäilee tavaksi muodostuneita lakipykäliä eikä näe tarvetta lakireformille. Luonnollisesti Bentham, joka halusi kaikin tavoin yhdistää moraalisen ja siitä seuraten oikeudellisen maailman täysin konkreettiseen hyötyyn ja haittaan, ei ollut myötämielinen moिसelle lakikäsitykselle. Jos mitään lakia ei kritisoida ja kaikki entinen hyväksytään, mikään ei koskaan muutu ja näin ollen, laki ei koskaan kehity. Karaktäärisesti Blackwell mainitsee teoksessaan “Kaikki asiat ovat nyt niinkuin niiden kuuluu olla”. Moinen lause oli Benthamin käsityksille täysin antiteettinen ja tämän takia hänen kritiikkinsä teosta kohtaan olikin raivoisa. (Schofield, 2006:50-53.)

Hieman Blackwellin teoriaa tiivistäen, Blackwell oli moraalisesti deontologinen ja kannatti poliittisena teoriana yhteiskuntasopimusta. Blackwellin mukaan kaikki laki oli syntynyt eräänlaisesta alkuperäisestä laista, eli luonnonlaista. Tämän luonnonlain oli asettanut maailmaan kaikkivoipa Jumala ja ihmisen järjen työ oli selvittää, miten yhteiskunnallinen toiminta tulisi järjestää, jotta se on yhteensopiva luonnonlain kanssa. Blackwellin mukaan oli olemassa moraalisia kysymyksiä, joita kohtaan luonnonlaki oli välinpitämätön sekä asioita, joita se selkeästi määräsi. Näin ollen ihmisen järjen työ on myös luoda toimivat lait niille toimille, joita luonnonlaki ei määritä. Ihmisen ei kuitenkaan koskaan tule säätää lakia, joka on vastoin luonnonlakia tai mahdollistaa luonnonlain vastaista toimintaa yhteiskunnassa. Benthamille moinen näkemys laista oli täysin halveksuttava. Luonnonlaki ei Benthamin mukaan käsitteenä perustu millekään aidolle vaan hänen sanoin juurikin fiktiiviselle entiteetille ja Blackwellin näkemyksen, että luonnonlain vastaista lakia ei tulisi noudattaa Bentham näki suorastaan vaaralliseksi. Luonnonlakia ei yksinkertaisesti Benthamin mielestä ole olemassa, joten lain perustaminen sille on mahdotonta. Luonnonlaki, tai luonnolliset oikeudet eivät määritä lakia, vaan laki määrittää oikeudet. Ainoa konkreettinen, tieteellinen perusta laille olisi hyötyperiaate. (Hart, 1982:82; Schofield, 2006:3-55.)

Samalla tavoin ongelmallinen oli Blackwellin oikeusteorian toinen pilari, yhteiskuntasopimus (Schofield, 2006:6-7,54-55, 2009:5). Vaikkakaan Blackwell ei nähnyt sopimuksen olleen aito historiallinen tapahtuma, luonnonoikeuksien valossa moinen yhteisymmärrys täytyi olettaa yhteiselon pohjaksi. Vaikka Benthamkin myönsi, että sopimusajattelusta saattoi olla jonkinlaista hyötyä kuninkaan velvollisuuksien määrittelyssä, se oli katastrofaalinen lähtökohta yhteiskuntajärjestykselle yksinkertaisesti siksi, että se oli fiktiota. Benthamille keksitty syy oli usein merkki huonosta syystä. Kuitenkin, vaikka hyödyllisenä tällaisen fiktion voisi edes jotenkin perustella, Benthamista moinen näkemys yhteiskunnasta olettaa aivan väärän pohjan inhimilliselle toiminnalle, jonka tulisi keskittyä aidosti aina hyötyyn. Ihmiset eivät kunnioita sopimusta, koska se

on sovittu, vaan koska sen sopimisesta on hyötyä. Yhteiskuntasopimuksen ajatus näin ollen kielsi Benthamin näkökulmasta ihmisen aidot intressit. (Schofield, 2006:55-57.)

Oikeudet ja vapaudet eivät pelkästään ole olemassa Benthamille, ne määräytyvät hyötypohjaisesti. Tämän takia Bentham oli myös tiukka vastustaja ihmisoikeuksien käsitteelle sekä monille muille aikansa oikeuksien julistuksille. Esimerkkinä tästä toimii Benthamin laaja kritiikki uuden valtaansa nousseen yhteiskunnan Yhdysvaltojen erinäisille oikeusjulistuksille. Benthamin mielestä luottaminen epämääräisiin oikeuskäsitteisiin oli haitallista ottaen huomioon lainsäätäjän toimen merkityksen. (Hart,1982:56-57.) Lakia tulee samalla kurinomaisesti seurata sekä vapaasti sensuroida eli kehittää. Kiinnittäytyminen epäselviin ideaaleihin kuten yleisinhimillisiin oikeuksiin tuo lakiin deontologisen vivahteen ja erottaa sen kokonaan konkretiasta. Esimerkillisiä epäselvyydessään olivat Benthamille ranskalaiset ja yhdysvaltalaiset oikeusjulistukset, joissa yksilön oikeuksiin kajoaminen kielletään esimerkiksi myöntämällä hänelle oikeus nauttia elämästä ja vapaudesta, kerryttää ja suojella omaisuuttaan sekä pyrkiä onnellisuuteen ja turvaan. Tällaisen erittäin lavean julistuksen voidaan selkeästi nähdä olevan ristiriidassa esimerkiksi verotusta tai velkojen takaisinmaksua koskevien lakien kanssa. Näin ollen nämä lait olisivat pätemättömiä. (Schofield, 2006:58-65, 68-69.) Selkeimmin tämänlainen kritiikki kohdistuu Benthamilta Ranskan ihmisoikeusjulistukseen vuodelta 1789, josta osa on edelleen osana Ranskan perustuslakia ja joka on vaikuttanut merkittävästi ihmisoikeusjulistuksiin ja perustuslakeihin, jotka sitä seurasivat. Kirjeessään Bentham luonnehtii julistusta suoraan sanoen ”pahaksi” ja näkee, että sen jokainen kohta on joko järjetön tai valheellinen (Schofield, 2006:59). Ihmisoikeusjulistusten merkittävimmän kritiikin Benthamilta voi tiivistää siihen, että se on joko järjetön tai vaikutukseton. Jos jokin julistus esimerkiksi nimittää ihmisen oikeudeksi täyden vapauden harjoittaa mitä elinkeinoa tahtoo, emme varsinaisesti voisi estää esimerkiksi lapsityövoimaa ja samalla sanoa kunnioittavamme tätä oikeutta. Jos taas muokkaamme oikeutta sanoen, että jokaisella ihmisellä on täysi vapaus harjoittaa mitä elinkeinoa tahtoo, paitsi niitä, jotka tässä julistuksessa erikseen kielletään, on oikeus täysin turha, sillä tällöin nämä erityiset kiellot ovat se, jotka kertovat mihin ihmisellä oikeasti on oikeus. Ihmisoikeus menettää tällöin merkityksensä. Ongelmallista on myös muodostaa ihmisoikeuksista eräänlainen kansakunnan arvostusten kuva. Benthamin mukaan lainsäädännössä tulee juuri määritellä ensin tarkkaan yksityiskohtaiset lait, joiden konsensuksen perusteella voidaan abstrahoida yleisempiä lakeja. Ihmisoikeusjulistukset pyrkivät tekemään juuri päinvastoin, ohjaten suurilla arvojen fraamien julistuksilla tulevan tarkempaa lainsäädäntöä. Bentham näkee tämän tapana kahlita yhteiskunta menneeseen. (Schofield, 2006:59-61.)

Luonnolliset oikeudet ovat Benthamin näkemyksessä täysin fiktionaalisia. Mitään oikeuksia inhimillisen toiminnan, tarkemmin sanoen poliittisen toiminnan ulkopuolella ei ole, eikä ihminen luonnollisesti ole oikeutettu esimerkiksi henkensä kunnioitukseen tai omistamiseen. Bentham myöntää, että moisten oikeuksien olemassaolo olisi tietenkin miellyttävää, sillä ne olisivat yhteydessä ihmisten haluihin ja näin ollen ihmisellä olisi oikeus saada erinäiset halunsa tyydytettyä. Halu ei kuitenkaan ole oikeus, “nälkä ei ole leipää” Benthamin sanoin. Ihmisoikeudet ovat Benthamin mukaan jopa mahdollisesti “terroristisia”, sillä ne kieltävät valtiolta sen olennaisen tehtävän antaa sekä kieltää oikeuksia yhteiskunnan hyödyn mukaisesti. Luonnolliset oikeudet lähes millä tahansa saralla tekisivät mahdottomaksi lainsäädännön, sillä jokainen kielto rikkoisi jollain tavalla jotain oikeutta. Minkäänlainen rankaiseminen ei olisi toimivaa, sillä vangitseminen ja rankaiseva väkivalta rikkoisivat ihmisen oikeutta vapauteen ja koskemattomuuteen ja sakot taas ihmisen oikeutta omaisuuteen. Oikeus vastustaa alistamista taas oli Benthamista oivallinen tapa varmistaa yhteiskunnan kaatuminen, sillä se antaisi täyden oikeuden kapinoida valtiota vastaan, jos ihminen sattuu näkemään jonkun aspektinsa alistetuksi valtion toimesta. (Schofield, 2006:68-69.) Tällaisten kieltämättömien oikeuksien poissaolo oli mitä olennaisinta tavalle, jolla Bentham näki oikeudenmukaiseksi rangaista rikollisia. Rikollisella, kuten kellään muullakaan kansalaisella ei ole kyseenalaistamattomia oikeuksia, hän ei ansaitse kovaa tai hellää kohtelua jonkin tietyn oikeuden tai lain vuoksi vaan kohtelu määräytyy sen mukaan, millainen hyöty siitä on. Näin ollen rangaistuspäätöksiin vaikutti suoraan vain niiden hyöty. Bentham oli täysin retributivismin vastainen, joka näkee rangaistuksen olennaiseksi seuraukseksi rikoksesta, koska se on ansaittu. Ansaitsemisen ei tule määritellä rangaistuksen tärkeyttä ja suuruutta, vaan siitä ansaittavan hyödyn. (Schofield, 2006:68-70.) Tämä onkin myös merkittävin syy, miksi Bentham asettui vastustamaan aikanaan suosittua karkoitus-rangaistusta kannattaen sen tilalle vangitsemista. Kerron tästä ja Benthamin penologiasta laajemmin seuraavassa kahdessa alakappaleessa. Keskityn myös Benthamin näkemystä inkapasitaatiosta kuvaillessani pääosin hänen mielipiteisiinsä vankiloista ja vangitsemisrangaistuksista, sillä niiden kuvailu on hänellä inkapasitaation muodoista yksityiskohtaisinta.

3.5.1 Benthamin näkemys inkapasitaatiosta

Tarkin 1900-lukua edeltänyt teorisointi inkapasitaatiosta on peräisin Jeremy Benthamilta. Bentham oli hänen aikanaan suosittu rangaistusmenetelmän pakkosiirron kriitikko, mutta huomasi siinä hyödylliseksi sen inkapasitoivan vaikutuksen ja näki, että kyseisen tekijän pitäisi olla myös vankilarangaistusta ohjaava periaate (Zimring, Hawkins, 1997:21). Bentham näki rangaistusoikeuden tavoitteen kolmijakoisena: rikosten estäminen lupauksella samanlaisten rikosten

seuraamuksista, rikollisen yksilön elämäntavan muuttaminen rangaistusten kautta sekä rikollisen poistaminen kyvystä toistaa rikostaan. Toisin sanoen rangaistukselle on olennaista sen pelotevaikutus, kuntouttava vaikutus sekä inkapasitoiva vaikutus. (Bentham, 1843b:174.) Jo Bentham näki inkapasitoivan vaikutuksen hyvin yksinkertaiseksi “koululogiikaksi” (Bentham, 1843b:183). Jos rikollinen toimija ei ole paikassa, jossa rikos voi tapahtua, ei hän voi tehdä rikosta. Laajin filosofinen pohdinta inkapasitaatiosta on Benthamin käsialaa, mutta jopa hän keskittyy merkittävämmiin pohtimaan pelotteen ja kuntoutuksen vaikutusta rangaistuksessa. Vankilarangaistus ja inkapasitaatio yleensä olivat Benthamille ennemmin tapa saavuttaa muita rangaistuksen etuja ja inkapasitaation monien hyötyjen vuoksi hän myös kannatti tietynlaista vangitsemista. Bentham kuitenkin näki esimerkiksi paot mahdolliseksi vankilan ongelmaksi, mutta ei konkreettisesti yleisiksi. Inkapasitaation idea liittyy Benthamilla kiinteästi hänen panoptikon-vankilan konseptiinsa ja hän näki kyseisen vankilan erityisen tyylin pitävän inkapasitaation melko ongelmattomana. (Bentham, 1843b:194, 1843b:46.) Inkapasitaatio on Benthamin ajoista asti jäänyt rangaistusteoriassa vähemmälle huomiolle ja sen vaikutus on joko kokonaan jäänyt pelotevaikutuksen varjoon tai oletettu kyseenalaistamattomasti vain lisäksi rangaistuksessa (Zimring, Hawkins, 1995:21). Haluankin itse tuoda esille, miten tästä inkapasitaation huomioimattomuudesta huolimatta Benthamin rangaistuskäsitys perustuu laajalti inkapasitoiviin metodeihin.

Benthamille estävä rankaiseminen on aina toimintakykyä poistavaa. Estävä rankaisu jakaa rikollisen maailman osaan, joka on hänelle avoin sekä osaan, jossa hänen toimintansa on rajattua. Estävä rankaiseminen koostui Benthamin aikaan vankilaan vangitsemisesta, relegaatioista eli eräänlaisista oikeuksien poistamisista sekä karkoituksista. Relegaatio on verrattavissa nykyaikaiseen ehdonlaiseen rangaistukseen. Se ilmenee joko rikollisen arestina tietyllä alueella tai kieltona tietylle alueelle menemiselle. (Bentham, 1843a:420.)

Vangitseminen on Benthamista siinä mielessä ainutlaatuinen rangaistusmuoto, ettei se pelkästään pyri rankaisemaan tai kompulsiivisesti saamaan aikaan muutosta rikollisessa, vaan myös pitää epäillyn vastaavana mahdollisista teoistaan. Benthamin mukaan vankilan vaikutus voi olla siis myös epäillyn rehellisyyden ylläpito ja tässä tapauksessa mikään merkittävämpi rangaistus kuin se, joka takaa epäillyn avoimuuden mahdollisesta teostaan, on liiallista. Inkarsaatio eli vangitseminen on yleensä monijakoinen rangaistus. Pelkkä vankeus itsessään ei ole Benthamin mukaan koko rangaistus vangitsemisessa, vaan vankilajärjestelmä toimii monilla tavoin rankaisevasti vangittua kohtaan. Merkittävin näistä tavoista on pakkotyö, mutta Bentham mainitsee myös esimerkiksi

yksinäisyyden, ruokavalion sekä pimeään käytön osana vankilarangaistusta. (Bentham, 1843a:420-421.)

Jos vankilarangaistuksen pyrkimys on kompulsiivinen eli rikollisessa halutaan saada jotain aikaan pelkän hallussapidon sijaan, on vangitsemisen kovuus olennaista. Vaikka rangaistus olisi pitkä, ei toivottavaa tottelua rikolliselta voida saada aikaan, jos olot vankilassa ovat hänelle liian suotuisat (Bentham, 1843a:420-421, 424). Bentham toi esiin tämän huolen varsinkin varakkaiden rikollisten tapauksessa, joilla oli mahdollisuus helpottaa vankilakokemustaan (Bentham, 1843a:423-424). Benthamin näkemys myös vangitsemisen periaatteesta on hyvin ekonomistinen: mitä tiukempi vankeusrangaistus on, sitä tehokkaammin se saa rikollisessa tahtoon alistumisen aikaan ja näin ollen vankeusrangaistuksen kesto voi olla lyhyempi, joka on sekä rahallisesti että benthamilaisen pahuuden tuottamisen mielessä taloudellista. Erilaisten kipua ja epä mukavuutta tuottavien rangaistusmuotojen langetus lyhyemmässä ajassa saa rikollisessa aikaan vahvemman vaikutuksen kuin jos nämä eri rangaistukset asetettaisiin pidemmälle aikavälille. Bentham mainitsee, että mahdolliset kompulsiota auttavat pelot, jotka nousevat pitkästä vankila-ajasta kuten pelko työkyvyn menetyksestä tai perhe-elämän mahdottomuudesta ovat vangille liian kaukaisia, jotta ne saisivat aikaan kunnollista muutosta. On tehokkaampaa nostaa rankaisun intensiteettiä, joka todella vaikuttaa rikolliseen ja josta johtuvan lyhyemmän vangitsemisajan ansiosta rikollinen saattaa jopa vielä välttyä pidemmän aikavälin seurauksilta. (Bentham, 1843a:425.) Tämä tietenkin myös vähentäisi rikosten uusinnan riskiä.

Inkapisitoivien rangaistusten vaikutus on laaja. Tärkeimmän ja näkyvimmän inkapisitoivan rangaistusmuodon eli vankilan rikolliselle epämiellyttävät piirteet ovat moninaisia. Bentham listaa erilaisia negatiivisia tai rajoittavia tekijöitä, joita vangitsemisesta seuraa: ympäristön esteettinen yksitoikkoisuus, tilaa vievien harrastusten harjoittamisen mahdottomuus, terveyttä ylläpitävien harrastusten esto, julkisiin tapahtumiin osallistumisen esto, läheisten ja ystävien vapaan tapaamisen esto, lähes kaiken työnteon esto, luottamustehtävien esto sekä erinäisten elämää edistävien edesottamusten kuten ystävyys- tai luottamussuhteiden muodostamisen esto. Lisäksi yksityiskohtaisempia satunnaisluonteisia rangaistuksen osia voivat olla huono ruokavalio, epä mukavat elinolot esimerkiksi huonekalujen osalta, valon puute, täysi sosiaalinen eksklusio (esimerkiksi eristysvankeudessa), sosiaalisen kirjoittamisen kieltö sekä pakotettu toimettomuus. (Bentham, 1843a:421-422, 425.)

Vangitseminen on monelta osin Benthamista erittäin hyödyllinen rangaistusmuoto, kunhan sen raakuus pidetään erinäisin keinoin kurissa ja sitä kohdennetaan eri tavoin eri rikoksista tuomituille. Bentham tuo esiin, miksi vankilan inkapasitoiva vaikutus on niin hyödyllinen: vaarallisinkin rikollinen pystyy pitämään kiinni haitallisista haluistaan vain päänsä sisällä, muttei pysty realisoimaan niitä. Vankilatuomiot ovat myös erittäin muokattavia, varsinkin ottaen huomioon auksiliaariset eli sivulliset rangaistukset, jotka inkarseraatio tuo mukanaan. Vankilan konsepti on kansantajuinen ja inkapasitaatio, puhtaimmillaan kykenemättömyys pyrityyn toimintaan on rangaistusmuoto, jonka ihminen intuitiivisesti ymmärtää. (Bentham, 1843a:424.) Vankilassa on kuitenkin Benthamista myös olennaisia ongelmia: se ei kohtele vankejaan tasa-arvoisesti, vaan monet erot rikollisten välillä vaikuttavat merkittävästi siihen, millainen vankilakokemus on. Bentham mainitsee: “Vangitseminen on vastustettavaa tasa-arvon nimessä. Jos pohdimme kirjoa kieltoja, joista se muodostuu, on selkeää että epätasa-arvo on valtavaa, kun yksi vanki on sairas ja toinen terve; yksi on perheenisä ja toisella ei ole ihmissuhteita; kun yksi on rikas ja tottunut yhteiskunnan nautintoihin ja toinen on köyhä ja hänen yleinen olotilansa on kurjuus.” (Bentham, 1843a:424, suomennos oma)

Merkittävä ongelma on esimerkiksi mahdollinen elannon menetys. Bentham ehdottaa sakkorangaistusten harkintaa tilanteissa, joissa työkehityksen keskeyttäminen olisi yksilölle erittäin haitallista. Ongelmallista ehdotuksessa Benthamin itsensäkin mielestä on, ettei rikollisilla, jotka usein ovat varsin varattomia sekä harvoin omaavat pysyvää ammattia, ole varaa maksaa rikostaan sakolla. (Bentham, 1843a:424) Näin ollen vankilat helposti täyttyvät pääosin köyhällä kansanosalla. Bentham kuitenkin arvioi vankeusrangaistuksen ylipäätään tasa-arvoiseksi, sillä se saa aikaan kaikissa vangeissa samanlaisen, Benthamin sanoin luonnollisen efektin. (Bentham, 1843a:424-426.)

Bentham tuo esiin, että rangaistuksen kesto on erittäin merkittävä tekijä sen vaikutuksen määrässä. Hän kritisoi affliktiivisia eli kipukeskeisiä rangaistuksia siitä, että niiden antama aika rikollisen itsereflektioon ja moraalisiin sekä uskonnollisiin muutoksiin on liian pieni. Kivun seassa ainoa tunne saattaa hyvin olla juurikin viha ja halveksunta tuomitsevaa tai rangaistuksen toimeenpanevaa tahoa kohtaan. “Akuutti rangaistus, kuten ruoskinta, ei jätä mahdollisuutta pohdinnalle silloin kun se langetetaan. [...] Jos mikään mielen tunne yhdistyy kehollisiin tuntemuksiin, se tulee olemaan ennemmin halveksunta pyöveliä, tuomaria, syyttäjää tai ketä tahansa henkilöä kohtaan, jonka osallisuus kärsimyksen tuotossa sattuu iskostumaan kärsijälle eniten, toisin kuin mikään muu.” (Bentham, 1843a:425, suomennos oma) Itse rangaistuksen jälkeen rikollinen haluaa mitä

nopeimmin unohtaa kokemansa kamalan tuskan ja saattaa jopa tuntea vapautumisen ja saavutuksen tunteita, sillä hän on kestänyt hänet kohdanneen koettelemuksen. Benthamille inkapasitaatio ei minusta pelkästään pidä rikollisia paremmin poissa vaarantamasta ympäröivää yhteiskuntaa, vaan hänen teorioissaan on huomattavissa sekä pelotevaikutusta että kuntoutumista eräällä tavoin inkapasitaation kautta. Vankilarangaistus keskittäessä itse inkapasitaation ja sen auksiliaariset lisärangaistukset lyhyeen aikaan, pysyy rikollisen halveksunta rankaisevaa tointa tai järjestelmää kohtaan maltillisempaan kuin affliktiivisen rangaistuksen seurauksena. Inkapasitaation mukana tuoma yksinäisyys kuitenkin toimii paljon tehokkaammin rikollisen asenteen muutoksessa sen katkaistessa täysin tai lähes täysin vangitun yhteyden ulkomaailmaan ja estäen sosiaalisen kanssakäymisen läheisten kanssa. Nälän tunteen ylläpito riittämättömän rajalla heiluvalla ruokavaliolla vie rikolliselta kyvyn haluta tehdä rikoksia. Se myös tuottaa vangille kipua, mutta ei samassa määrin kuin esimerkiksi ruoskanisku; nälän vaikutus on hitaampaa ja varmempaa eikä myöskään muodostu rikollisen mielessä halveksunnan syyksi auktoriteettia kohtaan sen affliktiivista rangaistusta hämäämättömän luonteen vuoksi. Tämä tila ohjaa luonnollisesti vangitun täyttämään mielensä millä tahansa ajatuksilla, joita saatavilla on, ja hänen mielensä eittämättä päätyy pohtimaan tilanteita ja tapahtumia, jotka johtivat hänen vangitsemiseensa. Inkapasitaatio sen oikeassa muodossa on Benthamin rangaistusfilosofialle olennainen osa, sillä se mahdollistaa rikollisen mielen katuville ja muutosta kaipaaville ajatuksille avaamisen. (Bentham, 1843a:424-426.) Näen, että tällöin inkapasitaatio onkin eräällä tavoin mitä olennaisin portti sekä rangaistuksen pelote- että kuntoutusvaikutukselle.

Benthamin näkemys vangitsemisesta on laajalti keskittynyt rikollisen kompulsioon tai muuttamiseen kunnolliseksi kansalaiseksi ja pelkkä rikollisen pitäminen inkapasitoituna on toisarvoista. Kuitenkin menetelmät, jotka Benthamista ovat ominaisia muutoksen saavuttamiseksi ovat juurikin inkapasitoivia. Vangitseminen asettaa rikollisen toimettomaksi; nälkä ja pimeä mahdollistavat rikollisen irrottamisen rikollisesta toiminnasta myös mielen tasolla. Rikollisen reformaatio tai kuntoutus on tällöin inkapasitaation kautta saavutettava tekijä, jonka merkitys tulee selväksi esimerkiksi myös siitä, että juurikin vähemmän inkapasitoivat affliktiiviset rangaistukset, kuten ruoskinta, eivät Benthamista ole hyödyllisiä rikollisen kompulsiossa. Seuraavassa luvussa tarkastelen, miten inkapasitaatio nousee eräällä tavalla huippuunsa Benthamin näkemyksissä panoptikonin konseptin myötä.

3.5.2 Panoptikon ja inkapasitaatio

Inkapsitaation konsepti liittyy mitä merkittävimmin Benthamin panoptikon-vankilasuunnitelmaan. Panoptikonilla viitataan Benthamin ja hänen veljensä formuloimaan ideaan vankilan arkkitehturaalisesta jäsentämisestä tavalla, jolla saadaan aikaan täysi vankien valvonta ilman vankien omaa tietoa siitä, että heitä valvotaan. Tiivistäen panoptikonin rakenne on seuraavanlainen: ympyrän muotoinen rakennus, jossa vankien sellit kulkevat ympyrän säteinä ympyrän kaarta pitkin. Jakavat seinät sellien välillä estävät vankien yhteyden toisiinsa. Rakennuksen keskellä on valvojan koppi, josta millä tahansa hetkellä on yhtäläinen näköyhteys kaikkiin selleihin. Valvojan kopin ikkunoita peittävät kaihtimet ja niiden vierelle asetetut lamput estävät vankeja näkemästä tarkkailijoitaan, jolloin vankeja on mahdollista valvoa ilman heidän omaa tietoaan siitä. (Bentham, 1843b:39-41.)

Inkapsitaation merkitys muuttuu paljon laajemmaksi panoptikonin käsitteessä. Inkapsitaatio itsessään viittaa vain vangin poistamiseen ympäröivästä maailmasta, mutta panoptikonin näkökulmasta selkenee paremmin, kuinka laaja inkapsitaation merkitys on vangitsemisessä. Panoptikonin merkitys on mahdollistaa vankien pelko vahdituksi tulemisesta, mutta myös toimivampi, aito valvonta. Tämän valvonnan avulla rikolliset pidetään joko pakotetussa toimeettomuudessa tai hyväksytyjä ajanviettotapoja, kuten pakkotyötä tai hengellisiä menoja täyttämässä. (Bentham, 1843b:44.) Benthamin mainitsema muutos, mikä rikollisessa tapahtuu vankilasellissä, ei onnistu kunnolla ilman jonkinlaista valvontaa. Heitteillejätto vangitsemisessä onnistuu parhaiten Benthamin mukaan vain koitumaan vangin kuolemaksi ilman muutosta ja moinen on muutenkin hänestä moraalinen vastaista, hyödyttömän tuskan tuottoa (Bentham, 1843a:421). Aidon muutoksen saaminen aikaan vaatii myönnettävästi varsin minimaalista mutta silti olennaista huolenpitoa ja äärimmäistä tai ainakin siltä tuntuva valvontaa. Vangeille tarvitsee tietenkin tarjota henkensä pitimet, mutta jotta oikea kuntoutuminen tai edes haitallisista ajatuksista pidättäytyminen saataisiin tehokkaasti aikaan, on olennaista, että rikolliseen kohdistuu odotuksia. Ilman valvojaa, miten voimme olla varmoja siitä, etteivät rikolliset vain ylläpidä pahantahtoisia tapojaan yllä? Miten voimme tietää, että rikollinen tekee pakkotyönsä, jos kukaan ei ole vahtimassa hänen työntekoaan ja miten saamme selville vangin hengellisen kehityksen varmasti, jos emme voi tarkkailla hänen rukoustottumuksiaan? Valvonta tulee näin mielestäni esiin kolmen rangaistusperiaatteen eräänlaisena yhteensovitteluna: seurausten pelotevaikutteen vuoksi vangit inkapsitoivat itsensä vankilan toimeettomuuteen tai hyväksytyihin toiminnan muotoihin ja koko prosessin päämäärä on saada vangit kuntoutumaan. Olennaista kuitenkin on juuri inkapsitaation

laajuus sen lakatessa ilmenemästä pelkästään vangin poistamisena ja sulkemisena yhteiskunnasta, vaan myös pitämisenä haitattomassa, rikoksettomassa tilassa.

Esimerkiksi paon estäminen on mitä merkittävimmin inkapasitoiva pyrkimys ja Benthamin mielestä juuri panoptikonin kaltainen “rangaistustalo” on tehokkain estämään vankien paon. Onnistunut pako vaatii sekä monta rikollista työskentelemässä yhdessä sekä mahdollisuuden suunnitella paon vaiheet. Panoptikonin järjestys estää Benthamin mukaan mahdollisuuden molempiin. Pakojoukon kerääminen vaatii vankien välistä sosiaalista yhteyttä, mutta panoptikonissa he ovat täyden yksinäisyyden vallassa, ilman mahdollisuutta edes nähdä toisiaan saatika kommunikoida suunnitelmia kapinaan. Yksin vanki on lähes kyvytön voittamaan kamppailussa lukuisan vartijan. Kaiken aikaa tarkkailun alla oleva vanki ei myöskään voi muodostaa yksin monimutkaisia suunnitelmia, sillä toiminnan huomaisi ennen pitkää valvoja ja varsinaisen paon pitäminen salassa olisi mahdotonta. Bentham tuo esiin, että panoptikon-tyylisessä vankilassa tuskin tarvitaan edes fyysisiä esteitä kuten käsirautoja samalla tavoin kuin ajan tavanomaisissa vankiloissa, sillä täydessä yksinäisyydessä suljettuna vanki voi vapaasti sellissä oleillessaan enimmillään satuttaa vain itseään. (Bentham, 1843b:46,238-240.)

Bentham näkee, että deterrenssi eli pelotevaikute tai rangaistuksen esimerkillisyys on merkittävin rangaistuksen ominaisuus, sillä rangaistuksen tärkein tavoite on estää tulevien rikosten tapahtuminen. (Bentham, 1843b:122,128,174.) Esimerkillisyyden (*exemplarity*) tärkeys Benthamille tulee esiin esimerkiksi panoptikonin “katselugallerioista”: Merkittävä osa rakennuskonseptia kuuluu näille rikollisten näyttelytiloille, joista paitsi vankilan vartijat myös viranomaiset sekä jopa tavan kansalaiset voivat nähdä, millaista elämä ja rikollisten kohtelu vankilassa on. (Bentham, 1843b:46,174) Benthamin teksteistä tulee kuitenkin selvästi esille, miten tämä esimerkillinen asema saadaan aikaan rangaistukselle inkapasitoivien toimien kautta. Jos inkapasitaatioon nähdään tarkoittavan tosiaan yksinkertaisesti rikollisen poistamista rikollisen toiminnan mahdollisuuksien piiristä, ovat suurin osa Benthamin esittämistä esimerkiksi panoptikonin tapauksessa esiintyvistä esimerkillisyyteen pyrkivistä vankilan ominaisuuksista myös inkapasitoivia.

Mitä muuta inkapasitaatio todella on, kuin rikollisen pitämistä poissa rikollisuudesta? Pakkotyö voidaan esimerkiksi tuoda esiin kuntouttavana tai vankilan kustannuksia alentavana tekijänä, mutta merkittävää siinä on myös vain rikollisen pitäminen kiireellisenä, riippumatta edes siitä, saako se aikaan hänessä muutosta. Sosiaalisen yhteyden vankilan ulkopuolelle katkaiseminen sekä

panoptikonin mukainen mahdollisimman laaja vankien yhteydetttömyys ovat molemmat pyrkimyksiä estää rikollisuutta varsin konkreettisesti: yhteyden puute ulkomaailmaan estää rikollisen kyvyn suunnitella rikoksia toisten kanssa ulkomaailmassa ja puute vankilan sisällä taas estää saman toisten vankien kanssa. (Bentham, 1843b:183, 238-240.) Inkapasitointi on näin myös rikollistumisen estämistä, eikä pelkästään rikollisten toimien. Sosiaalisen piirin poistaminen estää suunnittelun lisäksi myös rikollisten tapojen oppimisen ja näin se estää myös tulevaa rikollisuutta, ilman että voidaan puhua pelotevaikutuksesta tai kuntoutumisesta. Vaikka Bentham ehdottomasti painottaa pelotevaikutteen eli deterrenssin merkitystä kaikessa rankaisemisessa, on hänen oma rangaistusratkaisunsa perustettu laajalle inkapasitoivalle pohjalle.

Pitää kuitenkin pitää myös mielessä, että Bentham oli utilitaristi myös, kun kyseessä on rangaistus. Vankilan rajut inkapasitoivat toimintatavat tulevat olla käytössä niiden tarpeen mukaan, sillä rangaistuksen säilyttäminen vasten Benthamin määrittelemiä rajoja aiheuttaisi vain turhaa tuskaa ja pahan ylijäämää (Bentham, 1843a:422). Absoluuttinen yksinäisyys esimerkiksi eristyselleissä muodostuu Benthamin mukaan pitkäaikaisena vaaralliseksi ja rikollisen kuntoutumiselle haitalliseksi (Bentham, 1843a:426; 1843b:71-74). Bentham ehdottaakin panoptikonin esittelevän teoksen lisäyksissä mahdollisia kahden hengen sellejä, perustellen asiaa absoluuttisen yksinäisyyden pidemmän ajan tarpeettomuudella sekä sen mahdollisuuden pienuudella, että kaksi rikollista pystyisivät yhdessä suunnittelemaan mitään merkittäviä hankaluuksia, joita he eivät voisi jo yksin suunnitella. Konkreettisesti absoluuttisen yksinäisyyden vankilaa ei Benthamin aikana löytynyt, sillä vangit tekivät aina joko töitä yhdessä tai tapasivat esimerkiksi jumalanpalveluksessa tai vankilaa tuulettaessa. Pakojen suunnittelu tai suuremman rikollisen taidon opetus onnistuu Benthamin mukaan myös näissä tilanteissa, joten mikä perustelu on absoluuttiselle yksinäisyydelle selleissä? Ongelmien tai mahdollisen riidan syttyessä yhdessä työskenteleville ja asuville vangeille on heidät helppo erottaa toisistaan ja asettaa absoluuttiseen yksinäisyyteen omaan selliinsä. (Bentham, 1843b:71-74.) Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että olivat vangit sitten yksin, pareina tai pienissä ryhmissä, työn touhussa tai kappelissa, he ovat aina valvottuja. Panoptikon-teos tuo esiin, että erityisen tärkeää on ottaa huomioon kaikkien kulkuväylien täysi valvonta ja rakentaminen sen mukaan, että valvonta on aina tehokasta. Esimerkiksi portaat ja ovet on tehtävä mahdollisimman ahtaiksi, eri sukupuolet, jos vankilassa niitä on, tulee erottaa eri kulkuväylille ja kaikki kommunikaatio vankien välillä heidän kulkiessaan tulee olla tiukasti estettyä. (Bentham, 1843b:86-89)

Näen, että inkapasitaation laaja käyttö esimerkiksi panoptikonin tapauksessa tuo esille, miten rikollisuutta estävät toimet ovat laajempi osa Benthamin rangaistusfilosofiaa kuin hänen teoriansa tuovat esille. Panoptikon sen monine eri metodeineen vaatii inkapasitaatiota toimiakseen. Bentham itse mainitsee inkapasitaation päämääränä hyvin pieneksi osaksi panoptikonin toimintaperiaatetta, mutta sen toimintatavat, kuten kaiken aikainen valvonta, vankien eristys toisistaan sekä ajankäyttö pelkästään määriteltyihin ajanviettopoihin olennaisesti inkapasitoivat vankeja. Valvonta, jonka voidaan nähdä nousseen konseptina uuteen huippuunsa panoptikonin keksimisen mukana, on juurikin vankien inkapasitaatiota. Seuraavaksi siirryn Benthamia ja inkapasitaatio käsittelevän luvun yhteenvetoon.

3.6 Benthamin ja inkapasitaation yhteenveto

Inkupasitaatio on sen vähemmän merkittävästä tutkimuspohjasta huolimatta tärkeä osa rangaistusta niin historiallisesti kuin nykypäivänäkin. Rangaistus pyrkii aina estämään rikollisuuden jatkumista joko kyseisessä tilanteessa tai tulevaisuudessa, joten inkapasitoiva vaikutus on aina rangaistukselle olennaista. Penologisesta eli rangaistustieteellisestä tutkimuksesta voisi kuitenkin saada toisen kuvan, sillä inkapasitaatio on hyväksytty samanlaiseksi päämääräksi pelotevaikutteen, retributivismin ja kuntoutuksen sekaan vasta viimeisen puolen vuosisadan sisällä. Tästä johtuen niin yleistä penologista tutkimusta kuin erityisesti filosofista pohdintaa inkapasitaatioon keskittyen on varsin vähän.

Jeremy Benthamia halveksutti fiktiiviset käsityksemme; hän oli varsin tiukka fysikalisti ja näki, että moraalinen ollessa tärkeä, säilyttämisenarvoinen asia, on sekin pakko voida perustaa johdonmukaisesti tosiin asioihin. Näin ollen Bentham näki moraalinen varsin laskennallisesti. Bentham kritisoi hyvin paljon näkemyksiä, jotka näkivät moraalinen tai oikeuden perustuvan mihinkään muuhun kuin hyötyyn eli nautintoon ja kipuun. Esimerkiksi Blackwellin deontologia ja modernin ajan ensimmäiset ihmisoikeussopimukset saivat häneltä tästä syystä suurta kritiikkiä osakseen; ne eivät perustu todennettaville käsityksille ja niiden implementointi tarkasti aiheuttaa hämmennystä ja jopa anarkiaa yhteiskuntaan. Hyvä ja paha ovat perimmäisimmin ilmaisuja siitä, mikä tuottaa eniten yhteiskunnassa kipua ja nautintoa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että laissa ja tälle pro gradulle vielä tarkemmin, rangaistuksessa, jossain, missä ihmisen normatiivinen ajattelutapa koitetaan muuttaa, kivun ja nautinnon käyttö oikealla tavoin on erittäin tärkeää.

Inkupasitaatio on olennainen osa Jeremy Benthamin rangaistuskäsitystä, vaikka hänenkin esiin tuomansa rangaistuksen päämäärät keskittyvät ohuelti rikollisen poistamiseen sosiaalisesta piiristä.

Päämäärän sijaan inkapasitaatio on laajalti metodi muiden rangaistusperiaatteiden saavuttamiseksi. Vankilarakennuksen esimerkillisyys vaatii tietynlaisia, usein kovia toimia kuten eristämistä ja pakkotyötä, jotka ovat inkapasitoivia, sillä ne yksinkertaisimmillaan poistavat rikolliselta mahdollisuuden tehdä rikollisuutta. Bentham utilitaristina kannatti rangaistuksen monimuotoista kovuutta pitkän monotonisen rangaistuksen sijaan, nähden suurimman hyödyn mahdollisimman lyhyillä vankilatuomioilla, jota raskauttaisivat esimerkiksi heikko ruokavalio sekä mahdollinen eristys. Rikollisten kuntoutus vaatii Benthamista esimerkiksi heidän kääntymistä uskonnon puoleen sekä eräänlaista moraalista avautumista, jotka saadaan aikaan pakollisilla jumalanpalveluksilla sekä esimerkiksi ruokavalion ja muiden vangin ehtojen sopivalla rajoittamisella. Molemmat näistä toimista ovat myös inkapasitoivia. Vankila ei kuitenkaan ollut Benthamista missään nimessä ongelmaton ratkaisu rangaistuksessa. Vankilan hyviä puolia ovat sen kansantajuisuus, asteittaisuus sekä esimerkillisyys, mutta vankilat harvoin kohtelevat vankejaan tasa-arvoisesti ja vankilakokemus voi olla hyvin erilainen eri vankien piirteiden mukaisesti.

Panoptikonin konseptissa valvonta nousee Benthamin penologisessa teoriassa huippuunsa. Valvonta on toimintaperiaatteeltaan mitä merkittävimmin inkapasitoivaa, sillä kokoaikaisella valvonnalla ja lopulta vankien päähän iskostetulla ajatuksella kaiken aikaa vahtivasta silmästä saadaan aikaan vankien alistuminen rikoksettomuuteen ja rikollisesta elämän- ja ajattelutavasta irti pyrkimiseen. Panoptikon keskittyy suunnittelussaan tekijöihin, jotka tehokkaasti estävät vankien yhteistä rikollista tai vankilanvastaista toimintaa, kuten pakojen suunnittelua tai rikollisen tiedon ja taitojen levittämistä. Näiden tekijöiden avulla vanki saadaan keskittymään omaan kuntoutukseensa esimerkiksi uskonnollisen ohjauksen avittamana. Vaikkakin panoptikonin keskeinen merkitys on pitää poissa eräänlainen yhteisöllisyyden tunne vankien välillä, ei Bentham lopulta kannattanut rakennuksessa absoluuttista yksinäisyyttä ja ehdottaa *Panopticon*-teoksensa jälkikirjoituksessa jopa useamman henkilön seljettä. Benthamista vangin heitteillejättö täyden sosiaalisen poisleikkaamisen muodossa on vain haitallista vangille ja ei kannusta muutokseen. Vaikkakin teoretisoinneissaan Bentham tuo inkapasitaatiota hyvin vähän esille, on minusta selvää että sekä hänen yleinen rangaistusfilosofiansa että erityisesti panoptikonin konsepti pohjaavat laajasti inkapasitoiviin metodeihin.

Pyrkimykseni oli tässä luvussa tuoda esiin, miten Jeremy Benthamin etiikka ja oikeusfilosofia vaikuttivat hänen penologisiin näkemyksiinsä, miten ne tekivät hänestä inkapasitaatiota kannattavan sekä mikä ylipäätään on inkapasitaation merkitys oikeudellisessa rangaistuksessa. Näen, että selvä kehityslinja nousi esiin ja tartuin tähän näkemykseen, joka vaikuttaa minulle selvältä: Inkapasitaatio

on ollut aina olennainen osa rangaistuksen metodeja ja harvemmin itsessään rangaistuksen tärkein päämäärä. Inkapasitaatio on usein tapa saavuttaa rangaistuksella muita hyötyjä, niin nykyaikaisessa rankaisemisessa kuin Benthamin teorioissakin. Inkapasitaatio perustuukin penologisena teoriana lähes aina utilitaristisiin päämääriin, vaikka kyseessä ei olisikaan enää 1700-1800-luvun filosofien näkemykset. Inkapasitaatio nousi myös esille varsin läheisenä valvonnalle, joka tuntuu olevan eräänlainen inkapasitaatio nostettuna laajemmalle tasolle.

4. FILOSOFIEN VERTAILU

4.1 Kantin ja Benthamin moraalifilosofiset eroavaisuudet

Kantin ja Benthamin voidaan nähdä merkittävien osin kannattavan täysin päinvastaisia filosofisia periaatteita myös laajemmin kuin pelkästään rangaistuksen saralla.

Benthamia on kutsuttu oikeuspositivismin isäksi, sillä hän näki, että laki ja sen monesti idealistiset päämäärät ovat toisistaan erilliset, eikä yhden olemassaolo perustele toista. Laki on konkreettisten valtiossa olemassaolevien järjestelmien aikaansaannos, ei idealisoitu oikeudenmukaisuuden hengen maallistuma. (Green, Thomas, 2019.) Benthamin teoksia tarkemmin tutkiessa esille nousee myös hieman laajempi positivismi ja mielestäni Benthamia voisikin nimittää myös eräällä tavoin analyttisen positivismin yhdeksi kummisedäksi. Bentham on kuitenkin perinteisesti yhdistetty niin tiukasti etiikkaan ja hän laski itsensä usein "moralistien" joukkoon, joten analyttisen filosofian tiedekeskeisyys ei yleensä sovellu hänen kaltaiseensa ajattelijaan. Kuitenkin, hän pyrki tekemään inhimillisimmistä asioista kuten moraalista ja yhteiskuntajärjestyksestä mahdollisimman ennakoitavia ja laskelmoitavia. Tämä jos jokin olisi positivistinen näkemys, vaikkakin voitaisiin sanoa, ettei esimerkiksi psykologian kehitys vain ollut vielä ehtinyt kiertää kiinni Benthamin tavoitteisiin. Bentham käsittelee teoksissaan usein maailmassa olevaa jakoa faktuaalisiin ja fiktiivisiin asioihin ja soimii laajasti juuri esimerkiksi aikalaistensa oikeusfilosofien sitoutumista fiktiivisiin, perustelemattomiin käsitteisiin kuten "oikeus" tai "vapaus". Nämä ovat Benthamin mielestä olennaisesti epäselviä käsitteitä, jotka täytyy konkreettisesti yhdistää oikean maailman tekijöihin, siis kipuihin ja nautintoihin, jos niitä halutaan käyttää toimivasti. Mitkään näistä ideaaleista tai Benthamille fiktiivisistä termeistä eivät saa määrittystään luonnollisesti: Vapautta, oikeudenmukaisuutta, demokratiaa tai alistamista ei ole olemassa sinällään; ne eivät ole itsessään konkreettisia asioita. Nämä termit ovat olemassa vain siinä määrin, miten ne voidaan redusoida oikean maailman tekijöihin. Näin ollen Bentham tulee esiin positivistina ennen positivismia. (Schofield, 2006:26-30, 40-49; Green, Thomas, 2019.)

Kantin näkökulma etiikkaan on täysin päinvastainen. Eettinen toiminta perustuu Kantin mukaan rationaalisten olentojen kykyyn noudattaa kategorista imperatiivia eli eräänlaista kieltämätöntä moraalista totuutta. Kantin perustelut sille, miksi kategorista imperatiivia tulisi seurata ovat tietenkin monisyiset, mutta sen peruseriaate on hyvin helppo ymmärtää: Kantin mukaan kategorinen imperatiivi on mahdotonta kieltää, joten sen mukaan tulee toimia, jos siitä tietoinen olento on järkevä. Kategorinen imperatiivi ja siitä johdetut periaatteet esimerkiksi rangaistuksen oikeutukseen eivät siis kaipaa varsinaisesti perusteluja niin sanotusta oikeasta maailmasta; Kantia ei kiinnosta konsekventialiset perusteet moraalisesta toiminnan seurauksista, sillä aidosti merkittävää ovat vain ennalta ymmärrettävät periaatteet. (Kant, 2016:1688.) Kantille käsitteet kuten oikeus ja vapaus eivät vaadi konkretisointia sillä ne ovat periaatteita, jotka tulee määrittää kategorisen imperatiivin mukaisiksi. Asia on oikein, jos se kategorisen imperatiivin mukaisesti mahdollistaa jokaisen yksilön vapautta. Vapaus taas on mahdollisuutta toimia oman tahdon mukaan, joka itsessään toimii pohjana moraaliselle toiminnalle, sillä ihmisen tulee voida valita toimia moraalisesti. (Wood, 2007:162, 214-216.) Kaikki nämä määritelmät ovat varsin universaalisia luonteeltaan; ne määrittelevät käsitteet hyvin ideaalisti ja laveasti. Kantin moraalit ovat vain ylipäättään periaatepohjaisempaa kuin utilitaristisen Benthamin. Oikeudenmukaisuus on oikeudenmukaisuutta, eikä sen laatuun vaikuta yksittäisen moraalisesta tapauksen muuttujat. (Tadros, 2011:32-33.)

Benthamin ja Kantin lähtökohtaista eroa kuvaa hyvin heidän suhtautumisensa rangaistuksen analogisuuteen eli sen yhtäläisyyteen rangaistuksen kanssa. Kant nojaa penologiassaan laajasti *ius talionis*- eli talio-oikeuden käsitteeseen, joka tarkoittaa mahdollisimman suurta rangaistuksen ja rikoksen yhtäläisyyttä, esimerkiksi kuolemantuomion langettamista murhasta. *Ius talionis* on samalla tavoin periaate, jota ei voi perustella konkreettisin tekijöin kuin koko rangaistuksen oikeutuskin. Kant ei toisaalta edes keskity perustelemaan *ius talionis* konkreettisesti. Häntä ei varsinaisesti kiinnosta, miten se vaikuttaa rikollisiin aidosti. Hän tuo esille enemmän perusteiden kaltaisia julistuksia esimerkiksi siitä, että *ius talionis* on oikeudenmukaisin mahdollinen tapa langettaa rangaistuksia. (Wood, 2007:212; Hoffman, 2015:138; Kant, 2016:1689.) Jos Kant jotain perustelee, hän keskittyy enemmän konsekventialismin ja utilitarismin vikojen esilletuomiseen ja perkaamiseen. Näin ollen tulee esille käsitys, että *ius talionis* on toimivin periaate rikoksen proportionaalisuudelle siksi, että muut mahdolliset tavat järjestää proportionaalisuus eivät toimi ja ovat huonompia. (Kant, 1997:308, 2016:1688; Wood, 2007:212.) Merkittävämpää kuitenkin kuin utilitarismin toimimattomuus on sen vääryys, siis sen yhteensopimattomuus deontologisten

periaatteiden kanssa. Proportionaalisuus utilitaristisin periaattein vaatii mietintää siitä, millaista voidaan saada aikaan toisen ihmisen, eli rikollisen avulla, sillä koko idea proportionaalisuudessa utilitaristille on se, minkälainen on sopivin rangaistus saada aikaan hyvä lopputulos. Rikollisesta saadaan siis jotain hyötyä, vähintään negatiivista hyötyä niin, ettei hän tuota enää lisää haittaa. Kantin näkemyksessä moinen ihmisen käyttö ja ennen kaikkea hänen tahtonsa alistus toisten hyödyksi on täysin epämoraalista. (Merle, 2009:18-20; Kant, 2016:1688.) Seurauksien ajattelu ylipäättään moraalissa mielessä on Kantista ongelmasta ja laillisen koersion esimerkiksi rangaistusten osalta tulisi perustua vääryyden poistamiseen, ei tulevan rikollisuuden estämiseen. Yhteiskunnalla on kategoriseen imperatiiviin sekä yhteiskunnan olennaiseen oikeudenmukaisuuden tilaan perustuva oikeus koersoida mikä tahansa toiminta, joka on väärää, siis vastoin ihmisten vapaata, moraalista toimintaa. (Kant, 1997:308; Wood, 2007:214-216.)

Bentham ei ole täysin *ius talioniksen* mukaisen rangaistuksen ajatusta vastaan. Proportionaalisuus on erittäin merkittävä osa esimerkiksi *Rationale of Punishment*-teosta ja kuten kaiken muunkin, Bentham syynää oikeanlaisen proportionaalisuuden perusteet erittäin tarkasti. *Ius talioniksen* kaltaisen niin sanotun silmä silmästä, hammas hampaasta - analogisuuden lisäksi hän käsittelee esimerkiksi myös, miten naamiaa käyttäneen rikollisen kasvot saatetaan peittää häntä rangaistessa. (Bentham, 1843a:407-409.) Bentham ei itse kyseisessä luvussa tuo esiin normatiivisia käsityksiään analogiasta vaan hän ennemmin vain kuvailee, millä tavoin rangaistus voi olla analogista. Sen sijaan kirjan toimittanut poliittinen kirjoittaja Étienne Dumont tuo esiin tarkemmin, miten analogiaa kuuluu Benthamin mielestä käyttää. Hänen lähtökohtansa analogisuuden merkitykselle ovat täysin riippuvaisia analogisuuden hyödyistä. (Bentham, 1843a:409.) Kantin lähtiessä oletuksesta, että *ius talionis* on oikeudenmukaisin mahdollinen tapa jakaa rangaistuksia ja johtaa siitä sen mahdolliset hyödyt, Bentham taas keskittyy ensin hyötyihin ja määrittelee niiden mukaan tarvittavan proportionaalisuuden. Näin ollen rikoksen ja rangaistuksen samanlaisuus ei ole ikinä välttämätöntä; se on vain yksi mahdollinen, vaikkakin myönnettävästi hyödyllinen työkalu, jota rangaistuksessa voidaan käyttää. (Bentham, 1843a:396, 399-402.) Benthamille tärkeintä rangaistuksessa on sen deterrentti luonne eli sen mahdollisuus estää rikollista ja ympäröivää yhteiskuntaa tekemästä lisää rikoksia. Tämän vaikutuksen toteutumiseksi rikoksen ja rangaistuksen välille täytyy rakentaa mahdollisimman selkeä side yksilön mieleen. Bentham näkee, että analogisuus rikoksen ja rangaistuksen välillä voi olla tapa, joka helpottaa tämän siteen muodostamista. Dumont kommentoi, että analogisuus on oikein käytettynä erittäin hyödyllinen Benthamin mukaisen rangaistuksen olennaisimmalle vaatimukselle, ekonomisuudelle. Analogian vahvistaessa rangaistuksen vaikutusta

lisäämättä varsinaista kärsimystä se toimii juurikin Benthamin periaatteiden mukaan.
(Bentham,1843a:409.)

Analogian käsite nostaa hyvin esiin sen, mikä pohjimmainen ero Kantin ja Benthamin penologiassa on ylipäätään. Monissa kohtaa nämä niin filosofialtaan erilaisilta vaikuttavat teoreetikot saattavat luottaa samanlaisiin toimintatapoihin ja jopa kannattaa rangaistuksessa yhteneviä periaatteita, mutta olennaista on että lähes aina heidän lähtökohtansa on eri. He voivat kannattaa samanlaisia ohjenuoria, mutta Kant perustelee ne oikeuksien perusteella ja Bentham käytännön perusteella. Osaksi voisi sanoa jopa molemmilta teoreetikoilta löytyvän halveksuntaa toistensa perusteille: Kant näkee täysin moraalittomaksi toiminnan, joka perustuu ihmisten yksinkertaistukseen nautinnoiksi ja kivuiksi, ja Bentham pitää täysin järjettömänä periaatteita, jotka perustuvat hämäriin ideaaleihin konkreettisten faktuaalisten tekijöiden sijaan.

4.2 Beccarian edut ja ongelmat Benthamin näkemyksessä

Beccarian vaikutus Benthamiin on kieltämätön ja merkittävä. Monessa teoksessaan hän kiittelee Beccariaa erityisesti hänen laskennallisesta selkeydestään. Benthamin mukaan Beccaria oli ensimmäinen, joka toi matemaattisen tarkkuuden moraalin piiriin, soveltaen itse sitä juuri rangaistuksessa. Benthamin mukaan *Rikoksesta ja rangaistuksesta* oli teos, joka antoi hänelle sysäyksen laajemmin soveltaa konkreettista tarkkuutta määrän, keston ja muiden suureiden osalta moraalissa. (Hart, 1982:40.) Toinen kenties vielä konkreettisemmin käsiteltävänä olevalle kysymykselle merkittävä kiitos, jonka Beccaria Benthamilta sai, oli hänen syvästä sitoutumisestaan juridiselle reformismille. Kuten jo toin esiin, Bentham vastusti mitä syvimmin ajatusta luonnonlaeista ja siitä, että laki seuraisi jotain ennalta määrättyä ”henkeä”. Benthamin mukaan Beccaria oli ensimmäinen sensuuri, joka todella pyrki vain kritisoimaan sen hetkistä lakia, kertomatta että hänen oma käsityksensä oli ”miten laki todella toimi”. Beccaria pohjusti lainkehityksen käsityksensä konkreettisiin etuihin ja perusteltuihin moraalisiin näkemyksiin eikä pyrkinyt varsinaisesti ”lain puhtauteen”. (Hart, 1982:41.) Beccarian kritiikeistä tunnetuin on kuolemantuomioon kohdistuva, mutta *Rikoksesta ja rangaistuksesta* on lähes kokonaan reformaatioon pyrkivä teos: se kritisoi niin kidutusta, todistamista, juridiikan yhdistämistä uskontoon kuin jopa varsin ajalle radikaalisti, status- ja varallisuussidonnaista rangaistusta (Beccaria, 1764:20,28,32-37,42-43). Beccarian uskalias uudistusmielisyys teki suuren vaikutuksen Benthamiin. H.L.A Hartin mukaan Benthamin syvä arvostus Beccariaa kohtaan ei kuitenkaan tule esille täysin hänen viittauksistaan Beccariaan teoksissaan tai suorista sitaateista. Merkittävämmäksi merkiksi tästä yhteydestä nousevat esiin hienovaraiset yhteydet, joita molempien kirjoittajien

teoksia lukemalla tulee löytäneeksi. Esimerkiksi Beccaria, myöskin osittain kriittisenä luonnonoikeuksia kohtaan, tulee kritisoineeksi sitä periaatetta, miten helposti juridiikassa sanoja kuten “oikeus”, “vapaus” tai “vastuu” vain heitellään ympäriinsä. Nämä ovat käsitteitä, joille ei kuitenkaan lopulta löydy mitään konkreettista tai pysyvää määritelmää ja näin ollen ne ovat omiaan johtamaan niin lain kirjoittajat kuin sen seuraajat harhaan. (Hart, 1982:41-43.) Vaikkakin Beccaria oikealla kädellä epäselviä oikeuskäsitteitä tuomitessaan myös julistaa vasemmalla niitä oikeuksia, joita esimerkiksi hallitsijoilla on, on selvää että kritiikki tällaisia fiktiivisiä käsitteitä kohtaan löysi erittäin tärkeän rajapinnan Benthamissa. Molemmat teoreetikot viittaavat tällaisiin käsitteisiin niin kutsuttuina lyhentävinä symboleina mutta Bentham jatkaa ajatusta syvemmälle ja tuo esiin, miten tällaiset sanat pitää avata ja tarkentaa niihin lauseisiin, joita ne aidosti tarkoittavat. Molemmat teoreetikot ylipäänsä hyökkäävät erilaisia aikansa juridiikalle tyypillisiä ideaalisia periaatteita vastaan, kyseenalaistaen niiden tärkeyden ja merkityksen. Bentham mainitsee varsin suoraan, että järki ei ole lähes koskaan ollut valtioiden lainsäätävä. Laki perustui merkittävästi sekä Benthamin että Beccarian näkemyksessä tunteille ja idealistisille rakennelmille, joilla ei ollut välttämättä minkäänlaista konkreettista pohjaa. (Hart, 1982:43-44.) Näille teoreetikoille yhteinen asenne, joka näki tarpeelliseksi lain konkretisoimisen, järjestyksen ja perustelun oli siis varsin radikaali näkemys. Näin ollen, sekä Bentham että Beccaria profiloituvat juridisessä perinteessä merkittävästi reformoijiksi eli teoreetikoiksi, jotka juurikin kyseenalaistivat paljon aikalaisessa käytännössään. Valistusajalle olennainen perinteisten fiktioiden kaataminen oli tärkeää myös Benthamin ja Beccarian juridiikan teorioille. Benthamin ensimmäinen merkittävä teos keskittyen juuri rangaistukseen oli *Rationale of Punishment*, joka vuoden 1830 englanninkielisestä julkaisustaan huolimatta valmistui ranskaksi jo 1811 ja työ sen parissa ehti alkaa jo arviolta 1770-luvulla. Näin ollen, *Rikoksesta ja rangaistuksesta* oli vain muutamia vuosia vanha ja vielä varsin tuore vaikuttaja Benthamin tekstiin. (Hart, 1982:44-45.)

Yhteistä Beccarialle ja Benthamille ovat myös ne periaatteet, joiden mukaan rangaistuksen vakavuus tulee päättää. Sekä Bentham että Beccaria näkivät aikalaisensa rangaistuksen perustuvan liian usein antipatiaan ja haluttomuuteen mieltä läpi aidosti vaikuttavat rangaistustavat. Molemmat näkivät utilitaristisen etiikan mukaisesti, että rangaistus on aina myös itsessään paha, vaikkakin välttämätön sellainen. Näin ollen molemmat teoreetikot näkivät olennaiseksi sen, mitä Bentham nimitti säästäväisyyden periaateksi: rangaistuksen tulee olla pienin mahdollinen, joka kuitenkin asettuu rikoksen hyötyä merkittävämmäksi. Näin ollen rikoksen riski olisi suurempi kuin rikoksen hyöty, jolloin rangaistuksesta olisi konkreettista hyötyä ilman että se tuottaa itse liiallista haittaa. (Hart, 1982:46.) Erot, jos niitä koitetaan kyseessä olevien filosofien välillä löytää, ovat varsin

hienovaraisia, sillä ne ovat pääosin metodisia. Benthamin *Rationale of Punishment* rakentaa erittäin komprehensiivisen ja yksityiskohtaisen järjestelmän rangaistuksen kivuille ja hyödyille, joka on luonnoltaan lähes matemaattinen. Beccarian tekstissä taas tällaiset pointit ovat enemmän implisiittisiä eikä hän pureudu ollenkaan yhtä tarkasti tutkimaan yksittäisten rangaistuksen osien vaikutusta riskin ja hyödyn suhteeseen. Beccaria siis eräällä tavalla loi periaatteen, jota Bentham merkittävästi tarkensi ja sovelsi edelleen. Konkreettisesti tämä Beccarian työn jatkaminen tulee esiin esimerkiksi siinä, miten he käsittelevät rangaistuksen ominaisuuksien luomaa “linkkiä” rikoksen ja rangaistuksen välille. (Hart, 1982:46-47.) Molemmat esittelevät tekijöitä kuten rangaistuksen varmuuden ja välittömyyden tämän linkin vahventajina, mutta Bentham analysoi kyseistä linkkiä parin luvun verran, kun Beccaria esittelee konseptin muutamassa sivussa (ks. Beccaria, 1764:39-41; Bentham, 1843a:402-407, 413-414). Beccaria tuo enemmän *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teoksessa esille vain idean moisesta linkistä, ehdottaen että erinäiset tekijät ovat tärkeitä, jotta yhteys rikoksen ja rangaistuksen välillä sementoituu rikollisen ja laajemmin myös yhteiskunnan mielessä. Bentham taas käsittelee yksityiskohtaisesti erilaisia konkreettisia tekijöitä, jotka tosiaan voisivat vaikuttaa tällä tavalla: ruoan, unen ja hengellisen kasvatuksen vaikutus, rikoksen tavan käyttö rangaistuksessa, rangaistuksen väkivaltaisuuden tapa ja kohteena oleva kehonosa ja niin edelleen. (Bentham, 1843a:415-419, 425-426; Hart, 1982:46-47.)

Molemmilla on myös, ylipäätään, hyvin samanlainen käsitys siitä, millä tavalla lain ja lainsäädännön tulee toimia. Lakien tulee olla mahdollisimman julkisia ja selviä julistuksia, joiden soveltaminen ja yksilöllinen tulkinta tulee pyrkiä minimoimaan. Tuomarin ei missään nimessä tule yrittää muodostaa lakeja, edes merkittävän tulkinnan kautta; hänen tehtävänsä on ainoastaan päättää, onko jotain lakia rikottu vai ei. Molempien teoreetikoiden näkemys tältä osin perustuu laajalti Montesquien näkemyksiin, joka tunnetun vallan kolmijakonsa mukaisesti näki olennaiseksi, että tuomari on pelkästään lain toistaja, joka ei pyri mitenkään laajentamaan valta-alueitaan toisten kahden valtiollisen toimijan alueelle. (Hart, 1982:47-48.) Benthamilla pyrkimystä mahdollisimman selvään ja johdonmukaiseen lainsäädäntöön edisti hänen halveksuntansa Englannin tapaoikeutta kohtaan, joka perinteisesti oli säädännöltään erittäin löysä ja tapauskohtainen. Samoin Beccaria vastusti Italiassa lainsäädäntöä, joka oli luonteeltaan merkittävimmin epäselvää. Molempien maiden järjestelmien heikkoutena oli myös niiden osittainen luottamus ajatukseen “lain hengestä” eli lähtökohdasta, että laki on eräänlainen itsessään olemassaoleva entiteetti, jota voi miellyttää oikeanlaisilla päätöksillä. Molemmat näkivät epäselvän lain mahdollistavan lain hyväksikäytön ja näin ollen myös aina valistusfilosofija pelottaneen tyrannian nousun sekä näkivät traditionalismin suurena uhkana lainsäädännölle. Ainoa tapa varmistaa johdonmukainen vapaiden yksilöiden

yhteiskunta oli muodostaa mahdollisimman selkeä ja ymmärrettävä laki. (Beccaria, 1764:16-17, 26, 80; Bentham, 1843a:54, 194, 405-406, 425, 536; Hart, 1982:48.)

Benthamin ja Beccarian välillä oli kuitenkin myös teoriallista kitkaa. Bentham kritisoi joitain yksittäisiä Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teoksessa esittämiä käsityksiä kuten sitä, että rangaistuksen pituus on aina vaikuttavampi tekijä kuin sen ankaruus, mutta merkittävämpi kritiikki Benthamilta kohdistui Beccarian yleiseen asenteeseen teoreettikkona. Karkeasti voitaisiin sanoa Beccarian olevan klassinen filosofi, joka vaikkakin valistusajan kehyksissä oli varsin konkreettinen, perusti kuitenkin suurimman osan työstään varsin laveille päätelmille. Beccarian tapana ei ollut syventyä tutkimaan ja perustelemaan väitteitään penologiasta tarkemmin, vaan tuoda esiin hieman laajempia ideoita. Bentham taas oli matemaatikon lempifilosofi, joka halusi sovittaa humanistisimmatkin käsitteet kuten moraalin ja politiikan laskennalliseen tieteeseen. Bentham ei säästellyt missään kohtaa yksityiskohtien tutkimistaan, vaan esimerkiksi penologiaa käsitellessään tuo erittäin tarkalla kammalla tutkitusti näkemyksensä esiin. Beccaria taas luotti yleisiin käsitteisiin, vaikka myös toisissa osin teosta kritisoi niitä, ja ei esimerkiksi keskittynyt ollenkaan määrittelemään niitä käsitteitä, joiden avulla hän teoriaansa rakensi. (Hart, 1982:48-50.) Koko teoksessa, jonka sanotaan olevan ensimmäinen kunnollinen deterrentismin puolustuspuhe, Beccaria ei kertaakaan määrittele hyödyn tarkkaa merkitystä, vaikka hänen koko näkemyksensä perustuu tälle utilitaristiselle käsitteelle. Beccaria näki, että erilaisten rangaistusten listaaminen ja arviointi olisi vain turhiin yksityiskohtiin tarttumista (Hart, 1982:49). Näin ollen Bentham piti Beccariaa kenties hieman laiskana ja jopa pöyhkeänä, sillä Beccaria piti vielä toisella kädellä kiinni jossain määrin idealistisista oikeuskäsityksistä ja julisti niitä myös osaksi kirjassaan. Tästä päätellen ongelmaksi muodostuu myös se, ettei Beccaria rakenna usein mitään omaa ehdotustaan korvaajaksi järjestelmän osille, joita kritisoi. Bentham taas näki kunnia-asiana, että hänen kaltaisensa reformoija tuo juurikin aina esille konkreettiset vaihtoehdot, jottei häntä pidettäisi vain tuhonhaluisena vallankumouksellisena. (Hart, 1982:49-51; Schofield, 2006:68-69.)

Beccarian yhteys idealistisiin käsityksiin oli myös erittäin ongelmallista Benthamille, jonka olennaisin päämäärä oli poistaa kaikki fiktiiviset käsitykset moraali- ja yhteiskuntafilosofiasta. Beccaria viittaa varsin monessa kohtaa *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teosta eri ihmisryhmien ja ihmisten oikeuksiin ylipäättään tai vielä tarkemmin luonnonoikeuksiin. Hänen käsityksensä valtion synnystä on myös täysin yhteiskuntasopimusteoreettinen. Tällaiset näkemykset ovat antiteettisiä Jeremy Benthamin näkemyksiin. (Hart, 1982:49-51.) Hyvä esimerkki on kritiikki, josta Beccaria on kaikista tunnetuin eli kuolemantuomion kritisointi. Beccaria tuo esille, että kuolemantuomio on haitallinen osa lainsäädäntöä kahdesta näkökulmasta: hyödyn sekä oikeuksien. Beccaria selittää

hyvin laajasti, miten kuolemantuomio on hyödytön ja vielä merkittävämminkin, mitkä muut rangaistukset voisivat olla sekä vähemmän kipua aiheuttavia että suuremman muutoksen rikollisessa ja ympäröivässä yhteiskunnassa aikaansaavia. (Beccaria, 1764:32, 51-56.) Tämän lisäksi hän kuitenkin kritisoi kuolemantuomiota myös luonnonoikeuksien näkökulmasta, ja tämän kritiikin ollessa niin olennaisessa suhteessa hänen valtiokäsitykseensä on sitä vaikea olla ottamatta huomioon. Beccarian mukaan valtio syntyy yksilöiden luovuttaessa osan vapaudestaan hallitsijalle sitä vastaan, että valtio suojelee heidän jäljelle jääviä vapauksiaan, mutta kuka voisi vapaaehtoisesti luopua oikeudesta elämäänsä, vaikka minkälaista turvaa vastaan? Kuolemantuomio merkitsee Beccarialle näin ollen sitä, että kansalainen hyväksyisi häneen kohdistuvan kuolemantuomion ja tällainen on yksinkertaisesti Beccarian mielestä käsittämätöntä. (Young, 1983:322.)

Kuolemantuomiolla on siis sekä hyötylähtöiset että oikeuspohjaiset ongelmansa. Bentham on kuitenkin kiinnostunut vain ja ainoastaan kivuista ja nautinnoista, eikä näin ollen välitä siitä suhteesta, joka kansalaisen ja hallitsijan välillä on tai varsinkaan mitä oikeuksia tämä suhde saattaisi jommallekummalle osapuolelle antaa. Benthamille merkittävää moisissa oikeuksissa on vain, toimivatko ne yhdessä ei-fiktiivisiin käsitteisiin pohjaavan lain tai positiivisen lain kanssa ja määrittääkö hyötyperiaate, että laki ylläpitäisi moisia oikeuksia. Näin ollen omassa kritiikissään kuolemantuomiota kohtaan Bentham ei edes mainitse yhteiskunnan oikeudesta tai sen puutteesta langettaa sitä vaan keskittyy pelkästään sen utilitaristisiin seurauksiin. (Hart, 1982:51.) Beccarian kuolemantuomion kritiikki tuo myös esille sen syvän arvostuksen yksilölle, joka perustelee hänelle laajasti koko valtion syyn olla olemassa. Hyvin Kantin omaiseen sävyyn Beccaria mainitsee, että oikeutta ei ole olemassa sellaisessa lainsäädännössä, joka mahdollistaa ihmisen muuttumisen asiaksi. Benthamilta samanlaista arvostusta ei löydy. Päinvastoin, joskus Benthamin yhteiskunta- ja moraalifilosofian voi nähdä käsittelevän ohjattavia ja pääteltävissä olevia koneita. Hyvin usein penologiassaan Bentham tulee esiin minkä tahansa toimivan kannattajana, äärimmäisenä epähumanistina. (Hart, 1982:51.) Asiat kuten eristysrangaistus, riittämättömän ruokavalion pakottaminen tai pimeyden käyttö rangaistuksessa eivät ole missään nimessä poissa työkalupakista, jos niiden voidaan nähdä olevan tarpeeksi hyödyksi olematta liiaksi haitaksi. Näin ollen kenties merkittävin ero Beccarian ja Benthamin välillä on se, mitä "hyöty" todella tarkoittaa. Vaikka Beccaria ei avaakaan termiä tarkemmin missään kohtaa *Rikoksesta ja rangaistuksesta*-teosta, hänen tekstinsä kuitenkin tuo selväksi sen, että hyödyn tavoittelu on hyväksyttävää kaikin toimin, jotka kunnioittavat ihmisarvoa. Bentham ei näe moista rajoitusta tarpeelliseksi. Hänelle kyse on ainoastaan kivusta ja nautinnosta ilman minkään tason idealistisia rajoja. Esimerkiksi orjuuden kieltämistä rangaistuskeinona Bentham vastusti pääosin vain, koska sen yleistäminen olisi

yhteiskunnalle epätaloudellista ja haitallista. Bentham näki myös täysin hyväksyttäväksi kannattaa esimerkiksi rangaistusten ja rikosten yhtäläisyyttä ja rikollisten keskinäisen petoksen edistystä, sillä hän näki että nämä toimet olivat aidosti hyödyllisiä rangaistuksessa. Bentham ei yksinkertaisesti nähnyt “oikeuksia” oikeasti olemassaolevina asioina erillisenä hyödystä, kun taas hyöty ja oikeudet olivat hyvin selvässä kontrastissa Beccarian kirjoituksissa. (Hart, 1982:51-52.)

4.3 Yhteneväisyydet ja erot Kantin ja Beccarian välillä

Kantin ja Beccarian näkemys valtion muodostumisesta on varsin antiteettinen Benthamin näkemykseen, ja tämä onkin aspekti, jossa Kantilla ja Beccarialla on eniten yhteneväisyyksiä. Kant ja Beccaria nimittäin luottavat yhteiskuntasopimuksen käsitteeseen kuvaillessaan valtion syntyä ja oikeutusta ja heillä on lopulta varsin yhteneväiset näkemykset asiassa. Molemmat ajattelevat valtion syntyvän siksi, että siihen kuuluvien yksilöiden vapauksia voidaan suojella. Kant näkee, että luonnontilassakin on joitain a priorisia sääntöjä, mutta mikään ei estä ihmisiä toimimasta väärin tai takaa ihmisille mahdollisuutta toimia aidosti vapaasti. Aito vapaus tarkoittaa Kantille itsenäisyyttä, eli mahdollisuutta toimia omien halujensa mukaan ilman, että toinen vaikuttaa toimintamahdollisuuksiin. Valtion tehtävä on taata siihen kuuluville yksilöille mahdollisimman laaja mutta silti muiden vapauden ja kategorisen imperatiivin rajoissa oleva vapaus, sekä pyrkii koersiolla estämään yksilöiden harjoittama vääräys, joka on aiemmin mainittujen vapauksien ja sen kautta kategorisen imperatiivin rikkomista. (Wood, 2007:212-217; Uleman, 2010:1-3; Ellis E. , 2012:1-4; Rauscher, 2022.) Samoin Beccaria näkee valtion tehtäväksi suojella sitä vapautta, joka siihen kuuluvilla yksilöillä on. Beccarian mukaan jokainen valtioon kuuluva yksilö luovuttaa pienimmän mahdollisen määrän omasta vapaudestaan hallitsijalle, joka tästä vapaudesta “muodostaa” oman auktoriteettinsa. Tämä tapahtuma on mitä yhteiskuntasopimus konkreettisesti olisi ja kyseisen sopimuksen tulisi olla aihio niille laeille, joilla kyseistä valtiota ylläpidetään. (Beccaria, 2008(1764):10-13.) Vaikkakin filosofit ilmaisevat asian hieman eri tavoin, on tässä tapauksessa huomattavissa jonkinlaista analogiaa.

Sekä Kant että Beccaria näkevät, että hallitsijan oikeus antaa niin sanottuja kouriintuntuvia rankaisuja Beccarialla tai koersoida väärintekijöitä Kantilla perustuu yhteiseen sopimukseen, jonka yksilöt sopivat keskenään, muodostaen näin valtion. (Beccaria, 2008(1764):10-14; Wood, 2007:214-215; Merle, 2009:74.) On tietenkin selvää, että tässä näkemyksessä on myös eroja: Kant esimerkiksi

näkee kuolemantuomion oikeutetuksi, Beccaria taas ei ja Beccarian vastalause tässä perustuu myös valtiokäsitykselle, ei vain käytännön eduille. Beccarian näkemyksessä yksilö tosiaan luovuttaa valtionmuodostuksessa minimaalisen osan vapaudestaan ja Beccaria ei näe edes järkeväksi väittää, että yksilö voisi luovuttaa hallitsijalle oikeuden tuomita yksilö kuolemaan. Miksi kukaan luovuttaisi oikeutta omaan henkeensä? Kantin mielestä taas valtiolle on olennaista sen oikeus estää kaikki väärä ja vääryyden estämisessä kaikki keinot ovat siinä mielessä sallittuja, että kaikki vääryyttä estävä valtion toiminta on oikeudenmukaista. Kant kuvailee rangaistusta valtion koersioksi. Vaikka koersio tarkoittaa Kantillakin pahan toiminnan estämistä, eroaa se tietyllä tavalla merkittävästi Beccarian deterrentistisemmästä näkemyksestä. Koersio on nimittäin juurikin tae niistä oikeuksista, joita yhteiskuntasopimuksessa sovitaan; toisin sanoen, Kantin näkemys perustuu täysin oikeuksiin. Valtio ei varsinaisesti koersoi, jotta koersoitavaa toimintaa ei enää tapahtuisi, vaan koska vapaiden yksilöiden oikeudet eivät toteutuisi valtiossa, joka ei rankaise sen toimintaperiaatteita vastoin rikkovaa. Kyse on puhtaasti ansaitsemisesta. Näin ollen muilla yhteiskunnan yksilöillä voisi esimerkiksi nähdä olevan oikeus tietyn tason rikollisen kuolemantuomioon. Vapaa yhteiskunta vaatii, että sen lakia vastaan rikkomisen muodostaa ansaitun rangaistuksen. Näin ollen, muu yhteiskunta ansaitsee sen että rikollista rangaistaan ja samoin rikollinen itse. Vapaan valtion olennainen osa on se, että sen jäsenien vapauksien tulee olla taatut ja turvatut. Koska on mahdotonta muodostaa valtiota, jossa kukaan ei näitä vapaita oikeuksia kuitenkaan rikkoisi, on paras korvaus yhteiskunnalle lex talionuksen mukaan proportionalisoitu rangaistus, joka palauttaa oikeuden ja vääryyden tilan status quoon. (Beccaria, 2008(1764):51-52; Wood, 2007:214-216; Merle, 2009:23,74.) Tämä palauttaminen tulee myös tehdä mahdollisimman tarkasti ius talionuksen mukaan, riippumatta rikoksesta. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että kiduttajat ja murhaajat tuomittaisiin rangaistuksiin, jotka Beccaria näkee sekä hyödyttöminä että oikeudettomina. Beccarian näkökulmasta ius talionuksen mukaiset rangaistukset olisivat usein varsin turhia. Vaikkakin Beccariakin käsittelee proportionaalisuutta pääteoksessaan, näkee hän sen toimivana pohjana hyödyn eikä perusta sitä analogian kaipuulle rikoksen ja rangaistuksen välillä. Vaikkakin yhtäläisyys rikoksessa ja rangaistuksessa voi Beccariankin näkemyksessä vahventaa mentaalista merkkiä, joka rikolliseen painetaan, ovat esimerkiksi rikoksen kesto ja kovuus paljon merkittävämpiä tekijöitä eivätkä ne määriy sen mukaan, mikä toisi eniten esille analogisuutta. Toisaalta, Beccaria ei kannattaisi kidutusta tai kuolemantuomiota vaikka niistä olisikin hyötyä, sillä juuri hänen näkemyksensä ihmisen oikeuksista estävät nämä rangaistukset. Ironisesti juuri Kantin näkemys oikeudesta, jopa rikollisen itsensä oikeuksista juuri ohjaavat häntä kannattamaan ius talionisia. Kantin näkemä Rangaistuksen laki ja ius talionis vaikuttavat tämän kautta varsin totaalisilta laeilta: mitä tahansa saa näiden ohjenuorien mukaisesti käyttää koersiossa. Beccarian

näkemyksessä taas on olemassa tiettyjä tapoja, jolla jopa majesteetti voi ylittää rajansa ja langettaa yksinkertaisesti moraalisesti väärän rangaistuksen, kuten kuolemantuomion. Ylipäätään, Beccaria on Kant-Bentham-linjalla askel konkreettisuuden suuntaan Kant jäädessä ennemmin idealistiksi. On selvää, että Beccaria on ainakin laajalti suosivampi deterrentismiä kohtaan kuin Kant. Oikeuksiin sitoutumisesta huolimatta, Beccaria kannattaa hyötypohjaista rangaistusta kun Kant kieltää sen täysin. Toisaalta, Beccaria on helppo nähdä kevyempänä versiona Kantin oikeussitoumuksesta, sillä hän juurikin tekee pohjaperusteluja oikeuksilla, mutta hänen kärkevämpi kritiikkinsä perustuu melkein täysin utilitaristisiin periaatteisiin. Kant taas suoraan halveksuu utilitaristisia päämääriä rangaistuksessa ja näkee niiden toteutumisen hyväksyttävänä ainoastaan retributivistisen rangaistuksen sivutuotteena. (Kant, 1997:79; Merle, 2009:81; Kant, 2016:1688.)

5. POHDINTA

Penologia oli monella tapaa erinomainen valinta pro gradu-aiheeksi. Olin opinnoissani ennen pro gradun työstämistä miettinyt, että haluaisin saada aikaan jotain helppolukuista ja yleistä mutta silti tarpeeksi syväluotaavaa. Mietin, että liian tarkka aihe veisi tekstistä kiinnostusta ja liian laaja taas ei antaisi pureutua asiaan tarpeeksi. Näin ollen penologia, verrannollisen pieni mutta silti erillinen ja tärkeä osa yhteiskuntafilosofiaa oli hyvä valinta. Aihe oli jo valmiiksi tarkkarajainen, mutta ei välttämättä kaikkien filosofian opiskelijoiden kesken tunnettu. Sen esittely yleisesti saattaisi olla minulle ja lukijalle kiintoisa pyrkimys. Päätelmäni oli oikeassa.

Ajattelin kuitenkin, että minun on hyvä keskittyä joihinkin filosofiasta jo tuttuihin henkilöihin. Laajentamalla fokusta yhteiskuntateoriasta myös etiikan puolelle käsittelemällä Kantia ja Benthamia, voisin tuoda pro gradun läheisemmäksi laajemmalle lukijakunnalle sekä esitellä aidosti yksiä merkittävimpiä penologian teoreetikkoja. Oli kuitenkin selvää, että pelkästään näiden kahden vertailu ei tekisi pro gradusta tarpeeksi yleistä ja se oli kuitenkin myös tärkeä osa tavoitettani. Niinpä päätin ottaa puhtaasti penologiastaan tunnetun Beccarian myös mukaan tutkimukseen. Onnekseni huomasin, että näiden teoreetikoiden välillä on merkittäviä yhteneväisyyksiä ja eroja sekä heidän itse ylläpitämiään yhteyksiäkin. Jakolinja retributivismin ja utilitarismin välillä Kant ja Bentham vastaavissa ääripäissään ja Beccaria varsin sopivasti näiden keskellä tuntui muodostavan selkeän mallin.

Tämän lisäksi kuitenkin penologiaan keskittyvänä tutkimuksena halusin graduni myös käsittelevän aitoja penologisia käsitteitä ja esittelevän niitä, joten eräällä tavoin toissijaiseksi aiheeksi

muodostuivat rangaistuksen päämäärät tai oikeutukset. Tästä yleensä neljän päämäärän joukosta otin käsittelyyn kolme, joista löysin laajimpaa filosofista teoriaa: deterrenssin, retribuution sekä inkapasitaation. Deterrentismin ja retributivismin välinen filosofinen kiista on satoja vuosia vanha, oikeastaan lähes yhtä vanha kuin itse penologia. Inkapasitaation filosofista pohjaa oli hieman hankalampi siis löytää näihin kahteen verrattuna, mutta huomattuani miten inkapasitaatio on usein metodinen pohja muiden päämäärien saavuttamiseen, sain myös siitä aikaan filosofista mietintää.

Pro graduuni jäi myös kehityksen varaa ja asioita, mitä olisin vielä ehdottomasti halunnut käsitellä, mutta tilanpuutteen vuoksi tai fokuksen eduksi päätin jättää ne pois. Kuntoutuksen mukaan ottaminen yhdeksi käsiteltäväksi teoriaksi olisi ehdottomasti ollut minulle kiintoisaa, jos olisin löytänyt sopivan filosofin samalla tavoin sen tueksi kuin muille teorioille. Benthamin luvussa olisin halunnut tuoda laajemmin Michel Foucault'n näkemyksiä valvonnasta esille, mutta harkittuani asiaa päädyin näkemykseen, että tämä heikentäisi työn fokusta. Ehdottomasti kiintoisinta olisi ollut tuoda mukaan keskusteluun esimerkiksi anarkististen teorioiden esittämät näkemykset rangaistuksesta sekä mahdollisuudet vankilattomalle tai jopa kokonaan rangaistuksettomalle maailmalle, mutta tämä aihe on niin laaja, että se on jätettävä omaksi työkseen.

Toivon, että pro gradu-tekstini olisi sopiva toimimaan ensimmäisinä tutustumisaskelina filosofian opiskelijoille, joille penologia ei välttämättä ole tuttua. Mielestäni tutkimusala on oivallinen avaamaan ymmärrystä myös muille yhteiskuntafilosofian aloille ja filosofialle ylipäätään. Monet eettiset, oikeusfilosofiset, psykologiset ja jopa ontologiset näkemykset ovat läsnä penologiassa. Tässä pro gradussa itse näin esimerkiksi Kantin kanssa merkittäviä yhteyksiä tietenkin fenomenologiaan ja etiikkaan mutta myös sain tutustua hänen harvemmin esiteltyyn poliittiseen teoriaansa. Benthamin kautta taas aihe yhdistyi jopa logiikkaan ja ontologiaan ja samalla toin esille vähemmän huomiota saanutta puolta Benthamista empirian suurena kannattajana. Beccaria taas oli penologisen filosofian suurin yhteys konkretiaan, mutta tämän lisäksi hänestä saatiin esiin myös syvästi filosofinen puoli. Näen, että pro graduni rakenne helpottaa penologiaan syventymistä ja aihe on helposti kiinnostava, sillä jokaisella on jonkinlainen moraalinen mielipide rangaistuksesta.

Lähteet

Primäärilähteet:

Beccaria, C. (2008/1764). *On crimes and punishments and other writings*. Toronto: University of Toronto Press.

Bentham, J.(1978/1785) Offences against oneself. *Journal of Homosexuality* 3(4), 389-405

Bentham, J. (1842) Auto-Icon; or Farther Uses of the Dead to the Living; teoksessa Crimmins, J. (ed.), *Jeremy Bentham's Auto-Icon and Related Writings*, (2002) Bristol: Thoemmes.

Bentham, J. (koonnut Bowring, J.) (1843).

a) *The Works of Jeremy Bentham*. Vol. 1. Edinburgh: W. Tait.

Kokoelmasta lainattu teoksia

Bentham, J., Smith, R., Dumont, E. (1830). *The Rationale of Punishment*. London: R. Heward.

b) *The Works of Jeremy Bentham*. Vol. 4. Edinburgh: W. Tait.

Kokoelmasta lainattu teoksia

Bentham, J. (1787). *Panopticon, or, The inspection-house* London: T. Payne.

Bentham, J. (1812). *Panopticon versus New South Wales*. London: R. Baldwin

Kant, I. (1997). *Lectures on Ethics*. (Heath, P. & Schneewind, J. B., eds.) Cambridge: Cambridge University Press.

Kant, I. (2016). *Collected Works of Immanuel Kant*. Hastings: Delphi Publishing Ltd.

Sekundaarilähteet:

Brooks, T. (2012). *Punishment*. London: Routledge.

Byrd, B. S. & Hruschka, J. (2010). *Kant's Doctrine of Right: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press.

Caro, M. D. (2010). Utilitarianism and Retributivism in Cesare Beccaria. *The Italian Law Journal*. 02 (01), 1-12.

- De Champs, E. (2015). *Enlightenment and Utility: Bentham in French, Bentham in France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deogaonkar, A. (2021). Retributivism: Punishment and Justification *International Journal of Criminal Justice Sciences*. 16 (1) 17-33.
- Draper, A. J. (2000). Cesare Beccaria's influence on English discussions of punishment, 1764–1789. *History of European Ideas*, 26 (3–4), 177–199.
- Ellis, A. (2012). *The Philosophy of Punishment*. Exeter: Imprint Academic.
- Ellis, E. (2012). *Kant's Political Theory: Interpretations and Applications*. University Park: Penn State University Press.
- Fichte, J. G. (1970). *Fichtes sämtliche Werke*. (I.H. Fichte ed.) Berlin: Walter de Gruyter
- Foucault, M. (1995/1975). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Vintage Books.
- Goodwin, G. P. & Gromet, D. M. (2014). Punishment. *WIREs Cognitive Science*, 5 (5), 561–572.
- Green, L. & Adams, T. (2019) Legal Positivism (Zalta, E. ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Guyer, P. (1992). *The Cambridge Companion to Kant*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guyer, P. (2006). *Kant*. London: Routledge.
- Hanna, N. (2014). Retributivism revisited. *Philosophical Studies*, 167 (2), 473-484.
- Hart, H. L. A. (1982). *Essays on Bentham: Studies in jurisprudence and political theory*. Oxford: Clarendon Press.

Hart, H. L. A. & Gardner, J. (2008). *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press.

Hassemer, W. (1990). *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*. Munich: C. H. Beck

Hobbes, T. (1969/1651). *Leviathan*. Menston: Scolar P.

Hoffman, R. (2015). A New Reading of Kant's Theory of Punishment. Humanististen tieteidien laitosen. Penn State University. Julkisesti saatavilla olevat Penn-yliopiston opinnäytteet 1063. Väitöskirja. Viitattu 3.2.2022

Honderich, T. (2006). *Punishment: The supposed justifications revisited*. London: Pluto Press.

Husak, D. (2021). Retributivism and Over-Punishment. *Law and Philosophy*, 41 (2):169-191.

Jacobs, B. (2010). Deterrence and deterrability. *Criminology*, 48(2), 417–441.

Merle, J. (2009). *German Idealism and the Concept of Punishment*. Cambridge: Cambridge University Press.

Miller, W. I. (2005). *Eye for an Eye*. Cambridge: Cambridge University Press.

Platon. (Jowett, B.) (1990). *Protagoras*. New York: C. Scribner's Sons.

Rauscher, Frederick, (2022). Kant's Social and Political Philosophy (Zalta, E. ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Reiss, A. (1986). Co-offender Influences on Criminal Careers. National Research Council in *Criminal Careers and "Career Criminals" Vol. 2*. Washington DC: The National Academies Press.

Schofield, P. (2006). *Utility and democracy: The political thought of Jeremy Bentham*. New York: Oxford University Press.

Schofield, P. (2009). *Bentham: A Guide for the Perplexed*. Bloomsbury Publishing.

Tadros, V. (2011). *The Ends of Harm: The Moral Foundations of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.

Thomas, J. (1972). *The English prison officer since 1850 : A study in conflict*. London: Routledge and K. Paul.

Tonry, M. H. (2011). *Why punish? How much?: A reader on punishment*. Oxford: Oxford University Press.

Uleman, J. (2010). *An Introduction to Kant's Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walen, A. (2021). "Retributive Justice" (Zalta, E. ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Wood, A. W. (2007). *Kantian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Young, D. B. (1983). Cesare Beccaria: Utilitarian or retributivist?. *Journal of Criminal Justice*, 11(4), 317–326.

Young, D. B. (1984) "Let us content ourselves with praising the work while drawing a veil over its principles" Eighteenth-century reactions to Beccaria's *On Crimes and Punishments*. *Justice Quarterly*, 1(2), 155-169

Zimring, F. & Hawkins, G. (1997). *Incapacitation: Penal Confinement and the Restraint of Crime*. Oxford: Oxford University Press.